

ОДБРАНА

*Лука Рујевић
државни првак у
бацању кугле*

СПОРТСКИ
ВОД ЈЕ МОЈ
ИЗБОР

Интервју

Министар одбране Драган Шутановац

РЕФОРМЕ У КОРИСТ
ВОЈСКЕ И ГРАЂАНА

Дневник холандског хирурга

**Специјални
прилог**

О СТРАХОТАМА РАТА У СРБИЈИ

Они се буде са Србијом

Јована и Срђан

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС, СВАКОГ ДАНА У 06.05

ВАШЕ ПРАВО ДА ЗНАТЕ СВЕ

www.rts.co.yu

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин „ОДБРАНА“
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел: 3241-026; 3241-009
Телефакс: 3241-363
Жиро-рачун: 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корицна страна	22 x 30 цм	45.000,00
1/1 друга и трећа корицна страна	22 x 30 цм	42.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	39.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	31.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	18.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	10.000,00
1 цм/ стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	450,00
1 цм/ 2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	900,00
1 цм/ 3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	130,00
Уступање простора за убацивање прилога		60.000,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Оглашавање се плаћа унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

■ За више објављених огласа одобравамо попуст 5–15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то:

- за 3–5 огласа – 5 %
- за 6–8 огласа – 10 %
- за 9 и више огласа – 15 %

– цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

■ Оглаци који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени. Објављивање огласа одобрава директор установе – главни и одговорни уредник магазина „ОДБРАНА“.

■ Материјал за објављивање мора бити достављен најмање седам дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на e-mail адресу odbrana@beotel.yu

■ На захтев корисника, у магазин се могу убацили прилози (искључиво штапапани), које је дужан да обезбеди и достави наручилац.

Магазин „ОДБРАНА“ излази
1. и 15. у месецу

Ценовник огласног простора
важи од 1. септембра 2007. године

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

"Одбрана" наставља традицију "Ратника",
чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар "ОДБРАНА"
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић, мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво), Душан Мариновић,
мр Зоран Миладиновић, потпуковник (дописник из Ниша),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан I класе (одбрана),
Сања Савић (Интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастијан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијаљковић, Предраг Милићевић,
Миљан Милић, Кршман Милошевић,
др Милан Милошевић, др Александар Мутавић,
Благоје Ничић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 2682-937; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018/509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995
ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ "Одбрана"

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа "ПОЛИТИКА" АД, Београд, Македонска 29

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Народне библиотеке Србије

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

"Одбрана" је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Звонко ПЕРГЕ

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Министар одбране Драган Шутановац

РЕФОРМЕ У КОРИСТ ВОЈСКЕ И ГРАЂАНА

8

ТЕМА

Хуманитарно размирирање Србије

УСНУЛЕ УБИЦЕ

13

ОДБРАНА

Трећа бригада Копнене војске

СТВАРАЊЕ НОВОГ КВАЛИТЕТА

18

Стратегија учења енглеског језика у Војсци Србије

ДА СЕ РАЗУМЕМО

22

Селективно летење будућих pilota ВиПВО

ОСТВАРЕЊЕ СНА

24

Аеромитинг „Кечкемет – 2007“

У ЗНАКУ ГРИПЕНА

26

„Безбедност Западног Балкана“

НАТО АНТЕ ПОРТАС

30

ПРИЛОГ

ДНЕВНИК РАТНОГ ХИРУРГА

31

ДРУШТВО

Шест деценија Института за водопривреду

„Јарослав Черни“

ПРЕПОЗНАТЉИВИ И У ЕВРОПИ

55

61

68

Драма у четрдесетдвојци

НА ЛИНИЈИ ЖИВОТА

58

СВЕТ

Светска трка у наоружавању

**ПО ПРИНЦИПУ
АКЦИЈЕ И РЕАКЦИЈЕ**

61

ТЕХНИКА

„Wwar front – Turning point“

**НОВИ СЦЕНАРИО
ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА**

66

КУЛТУРА

Обележен Дан Војног музеја

ЧУВАР БАШТИНЕ РАТНИКА

68

ФЕЉТОН

Југословенски детаљман тешких бомбардера (4)

ОПШТА ОФАНЗИВА

70

ЛИЧНОСТИ

Јован Цвијић (1865–1927)

НАУЧНИК И ВИЗИОНАР

74

ТРАДИЦИЈЕ

Мачванске хајдучке вечери

СТОПАМА ХАЈДУК СТАНКА

78

СПОРТ

Лука Рујевић, државни првак у бацању кугле

СПОРТСКИ ВОД ЈЕ МОЈ ИЗБОР

80

ПОЖАРИ

Лето 2007. године биће запамћено по бројним пожарима, који су иза себе остављали пустош у Србији, али редом, без изузетка, и у осталим балканским земљама. Високе температуре и суша погодивале су тој пошести, а узроцима свакако треба придодати немар и непажњу људи. Обична варница или неугашени опушак од цигарете били су довољни да за веома кратко време букну хектари шума и ливада.

Нису, наравно, искључени ни други фактори: подметање пожара и намерно изазивање ватрене стихије једновремено на више места, тако да ватрогасне екипе, војска и полиција нису успевале да интервенишу на више фронтана и ставе их под контролу.

Да је реч о саботажама тврде и грчки званичници, а помињу се и такозване „асиметричне претње“ тој земљи, што је, по терминологији успостављеној после 11. септембра 2001. и напада на Њујорк и Вашингтон, еуфемизам за тероризам. Многе се и „теорије завере“ као узроци пожара.

Половина Грчке била је буквално у пламену. Проглашено је ванредно стање. На Пелопонезу су горела цела села као у „гигантском крематоријуму“, како је Би-Би-Си назвао то подручје. Ватрена стихија узела је велики данак. Више од шездесет људи изгубило је живот. Повређених је на стотине, а многи се воде као нестали. Власти су понудиле награду од милион евра за информације о подметању пожара. Води се опсежна истрага, у којој је ухапшено и оптужено више лица, а међу њима има и малолетника.

Сличне појаве забележене су и код нас у атарима српских села на Косову и Метохији и дуж административне линије у општини Куршумлија. Пиромани су на косовском Поморављу и оружјем бранили своја недела и ометали ангажовање екипа за гашење пожара. Али нико још није ухапшен.

Међутим, невоља зближује људе, али и народе и државе. Свака помоћ у таквим ситуацијама је добродошла. Успешне акције руског специјалног авиона за гашење пожара *иљушин 76* код нас, у Бугарској и Црној Гори остаће забележене као примери несебичне помоћи Русије.

Грчкој је помоћ пристигла од партнера у Европској унији, а и Србија је ових дана притекла у помоћ грчком народу. У обуздавању ватрене стихије учествовало је седам авиона из флоте привредне авиације ЈАТ-а, а у приправности за помоћ грчкој војсци у гашењу пожара и санирању настале штете, на основу наредбе председника Србије, била је и специјализована јединица наш војске.

Пожари су се, дакле, овог лета наметнули као регионална претња безбедности. На ту појаву се мора одговорити синхронизованом акцијом и удруженим снагама и средствима, јер пламени је-зици за међе не знају. ■

ПОМОЋ ГРЧКОМ НАРОДУ

У гашењу пожара у Грчкој протекле седмице, према одлуци Владе Србије, учествовало је и седам авиона привредне авијације Јат-ервеја. Помоћ је упућена на апел Министарства одбране Грчке, у којој су пожари захватили више од 50 одсто територије земље.

У приправности за помоћ грчкој војсци у гашењу пожара и санирању настале штете, на основу наредбе председника Републике Србије Бориса Тадића, била је и специјализована јединица Војске Србије. Он је после разговора председником Грчке Кароласом Папуљасом о ситуацији у тој земљи и санирању последица које су проузроковали катастрофални пожари рекао да је Србија спремна да на сваки начин, у складу са својим могућностима, помогне пријатељској земљи и пријатељском народу.

– Србија никада неће заборавити помоћ коју нам је Грчка пружила кад год је нама било тешко – рекао је председник Тадић.

Према речима Душана Спасојевића, помоћника министра одбране Републике Србије, трошкови помоћи коју је наша земља пружила Грчкој за српски буџет су минимални, јер је грчка влада преузела на себе трошкове одржавања авиона и посаде, смештаја и осталих трошкова српске делегације, која се, како је додао, одржала својих дневница. ■

МИНИСТАР ШУТАНОВАЦ ПРИМИО МИНИСТРА ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА ХОЛАНДИЈЕ

Министар одбране Драган Шутановац разговарао је, 28. августа у Београду, са министром иностраних послова Холандије Максимом Верхагеном.

Шутановац је информисао саговорника о току процеса реформи система одбране. Он је затражио помоћ Холандије када је реч о стављању Србије на *Белу шенгенску листу*.

Верхаген је изразио задовољство спремношћу министра одбране за решавање проблема са Хашким трибуналом и досадашњим активностима Министарства о том питању. Саговорници су се сагласили да постоји добра сарадња између Кфора и Министарства одбране, саопштено је из кабинета министра. ■

УГАШЕН ПОЖАР У БИВШЕМ СКЛАДИШТУ МУНИЦИЈЕ „ПАРАЋИНСКЕ УТРИНЕ“

У кругу бившег складишта муниције „Параћинске утрине“, због неутврђених околности, 24. августа поподне избио је пожар који је успешном интервенцијом припадника Војске и локалних ватрогасних екипа угашен.

На гашењу пожара ангажован је и хеликоптер Војске Србије, а општински штаб цивилне заштите предузео је мере за локализацију пожара. Као последица пожара, у току дана јављале су се спорадичне детонације на терену, који још није у потпуности очишћен после прошлогодишње експлозије складишта.

Због превентивних разлога привремено је био заустављен и саобраћај на делу аутопута код Параћина.

Место пожара посетио је и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош са сарадницима. ■

СУСРЕТ ГЕНЕРАЛА ПОНОША И КАТЕРА

У Нишком Клубу Војске Србије 14. августа одржан је четврти састанак начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковника Здравка Поноша и команданта Кфора немачког генерала Роланда Катера. На састанку су размењене информације и процене о стању безбедности на Косову и Метохији, у Копненој зони безбедности и на административној линији према Космету.

Генерал Понош је захвалио команданту Кфора за досадашњу добру сарадњу, пошто генерал Катер одлази на нову дужност, а од 31. августа дужност команданта Кфора обављаће француски генерал Ксавијер де Марнак.

– Уверен сам да ће се односи и са генералом Марнаком – рекао је генерал Понош – наставити у истом смеру, те да ће сарадња Војске Србије и Кфора омогућити стварање безбедносних услова, како би политички процес у том делу Србије могао несметано да се развија. Сагласили смо се да је безбедносна ситуација под контролом, без обзира на инциденте на страни административне линије коју контролишу снаге безбедности Републике Србије. Сарадња ВС и Кфора је на високом нивоу, а одликује се и конкретним активностима у неким специфичним областима, попут цивилно-војне сарадње. Недавно смо имали неколико акција у општинама Прешево и Бујановац, где смо пружали медицинску помоћ и снабдевали водом становнике неколико српских и албанских села.

ПРИПАДНИЦИ ВИПВО ДАЛИ КРВ

Припадници Команде Ваздухопловства и противваздухопловне одбране, 250. ракетне бригаде ПВО, 126. центра ВОЈИН и 210. батаљона везе придружили су се недавно хуманој акцији Института за трансфузију крви и Телевизије Б 92 „Дајте крв, улепшајте живот себи и другима“. Укупно 35 старешина и војника дало је крв у трансфузиолошком аутобусу на Тргу републике и тако помогло у снабдевању Института драгоценом течношћу. Тим је поводом потпуковник Горан Милошевић, начелник Одсека за цивилно-војну сарадњу у Команди ВиПВО, рекао:

– Већ други пут припадници Војске Србије учествују у овој хуманој акцији. Овог пута то су ваздухопловци из команди и јединица са територије града Београда. И данас смо овде добровољно, као и сваки пут када је потребно помоћи грађанима Србије.

Истичући велику хуманост добровољних давалаца крви, потпуковник Милошевић верује да ваздухопловци који су данас дали крв неће бити и последњи припадници Војске Србије који су се одозвали позиву за ту акцију. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимимо Г. СТАНКОВИЋ

О доприносу Кфора генерал Катер је рекао: „Мисију смо обављали на непристрасан начин и то је била линија водиља за стварање отворене сарадње са српском војском“. Он је одао признање генералу Поношу и припадницима Војске Србије за веома успешну сарадњу са Кфором и изразио личну импресионираност оним што је Војска Србије остварила на југу Србије на плану цивилно-војних активности. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

ПРЕДАВАЊЕ ХОЛАНДСКИМ СТУДЕНТИМА

Начелник Управе за међународну војну сарадњу Сектора за политику одбране Милорад Перић одржао је данас, у Централном дому Војске Србије, групи холандских студената предавање о реформама система одбране Републике Србије.

Студенти политичких наука Универзитета „Лајден“, током предавања, стекли су потпунију слику о војно-политичким приликама у овом делу Европе, динамички реформског процеса у српској војсци, међународној сарадњи и перспективама српских оружаних снага.

Поред Министарства одбране, планирано је да група од тридесетак холандских академица посети и Министарство спољних послова. У склопу студијске турнеје по Балкану, они су посетили Сарајево, а после боравка у Београду, путују за Скопље. ■

СЕМИНАР О РАЗВОЈУ НАОРУЖАЊА

У организацији Министарства одбране и Генералштаба Војске Србије, 20. августа, у Центру за мировне операције одржан је семинар из области истраживања, развоја и набавке наоружања и војне опреме, у чијем су раду учествовали гости из Израела.

У делегацији пријатељске земље били су Јакоб Битин, регионални директор SIBAT-а, др Стефан Дојч, директор за међународне програме и сарадњу у одбрамбеним истраживањима и развоју, и др Циви Леви, консултант и старији предавач на Универзитету у Хаифи.

Учесници семинара закључили су да је, након 42 сусрета на високом нивоу и једног успешног заједничког пословног подухвата, дошло време да се сарадња двеју држава у области наменске индустрије прошири и ван економског оквира. ■

А. П.

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ВОЈНОГ МУЗЕЈА

Пригодном свечаношћу у галерији Војног музеја, 22. августа, обележена је 129. годишњица те еминентне српске културне и војне установе. На Калемегдану се тим поводом окупио велики број званица, пријатеља и сарадника те установе. Међу присутнима су били и помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић, начелник Војне академије генерал-мајор Видосав Ковачевић, представници јавног предузећа „Београдска тврђава“ и многих других установа и предузећа са којима Војни музеј традиционално сарађује.

О раду и активностима Војног музеја у току протекле године дана говорио је директор те установе пуковник Мирослав Кнежевић.

Поводом Дана Војног музеја јавности је представљен 34. број „Весника“ стручног и популарног часописа Војног музеја који је престао да излази 1989. године, чиме је настављена и издавачка делатност те културне институције.

Та публикација је, према речима заменика начелника Војног музеја и уредника „Весника“, потпуковника Ивана Мијатовића, својевремено побуђивала живо занимање стручне јавности. О концепцији најновијег броја „Весника“ говорио је члан уређивачког одбора часописа проф др Сениша Мишић, а професор др Ђорђе Јанковић подсетио је на крају свечаности и на каталог археолошких експоната Војног музеја, који је такође објављен ове године. ■

А. АНТИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

ПРИЈЕМ ПОДОФИЦИРА У КОМАНДИ ВиПВО

Начелник штаба Ваздухопловства и противваздухопловне одбране пуковник Јовица Драганић примио је 20. августа најмлађе подофицире тог вида Војске Србије, школоване у 14. класи Средње војне школе.

Настављајући дугогодишњу традицију у Команди ВиПВО, пуковник Драганић је, у име команданта, подофицирима распоређеним у јединице тог вида пожелео срећу у животу и успех у каријери.

Обраћајући се младим старешинама пуковник Драганић је нагласио и њихову обавезу да стечена знања на најбољи начин примене у пракси и тако допринесу повећању укупне борбене готовости јединица у којима почињу свој радни век. ■

Г. М.

ДРАГАН ШУТАНОВАЦ,
СТО ДАНА МИНИСТРА
ОДБРАНЕ

РЕФОРМЕ У КОРИСТ ВОЈСКЕ И ГРАЂАНА

Проблеми не могу више да се гурају под тепих, јер је то брдо испод тепиха толико нарасло да не може да се пређе преко њега. Убеђен сам да смо кренули правим путем и да ћемо се тим путем кретати много брже него друга министарства. Нисам дошао овде да бих наставио да радим онако како је то до сада рађено. Напротив, дошао сам да убрзам реформе и да радим на мени својствен начин – да брзо решавам проблеме, уз могућност да се направи грешка, али и да се та грешка брзо исправи.

Првих сто дана Владе Србије прилика је и за кратку рекапитулацију рада Министарства одбране. Тим поводом разговарали смо поново са министром одбране Драганом Шутановцем. На почетку разговора замолили смо министра да нам у најкраћим цртама каже шта је урађено, чиме је задовољан, а шта по његовој оцени, није реализовано онако како је планирано на почетку мандата?

– Систем одбране је стратешки систем и не може се посматрати логиком дневне политике. У таквом систему тешко да можете имати неке изузетне резултате у првих сто дана Владе. Урадили смо и покренули ствари које су веома битне, које имају стратешки карактер. Мислим пре свега на завршетак нацрта два закона: о одбрани и Војсци, који су основа за будућу савремену, модерну војску Србије. У ових месец дана, колико су већ на јавној расправи, приметна је велика заинтересованост. Пристигле су нам бројне сугестије, коментари, критике, а оне које су у духу закона, наравно, ми ћемо и уважити. С друге стране, завршене су организацијско-мобилизације промене у Војсци Србије. Трајале су тринаест месеци, што је рекордно брзо за тако сложен по-

сао. Иако нису започете за време мог мандата, морам да кажем да су завршене у мом мандату, уз моју подршку.

Имали смо низ билатералних и мултилатералних састанака и презентација. Веома је битно и усвајање *Презентационог документа за учешће Србије у Партнерству за мир*.

Није усвојен, мада мислим да је требало, *Безбедносни споразум* као основа сарадње са земљама чланицама НАТОа. Та сарадња је неопходна, пре свега – нама, у интересу грађана који живе на Косову и Метохији, јер омогућава размену информација, што је изузетно битно за будући развој нашег система одбране и безбедности уопште.

На које проблеме сте наилазили у раду и како сте их превазилазили?

– Проблеми су стално присутни. Министарство одбране је велики систем. То време је било и период навикавања људи са којима сарађујем на мој начин рада. Нисам дошао овде да бих наставио да радим онако како је то до сада рађено. Напротив, дошао сам да убрзам реформе и да радим на мени својствен начин – да брзо решавам проблеме, уз могућност да се направи грешка, али и да се та грешка брзо исправи.

Сматрам да проблеми не могу више да се гурају под тепих, јер је то брдо испод тепиха толико нарасло да не може да се пређе преко њега. Убеђен сам да смо кренули правим путем и да ћемо се тим путем кретати много брже него друга министарства.

На шта конкретно мислите? Шта би то требало брже да се одвија?

– Мислим да би дефинитивно требало да завршимо нацрте закона и да их пошаљемо на усвајање Влади. Сматрам и да би организацијске промене Министарства требало да се заврше што брже, да се администрација у Министарству сведе на неопходан, али ефикасан број људи. Наравно, свестан сам да ће ту бити проблема. Администрација увек ствара отпор. Жели да очува позиције, али ми не можемо имати толику администрацију за релативно малу војску.

Извесни су и проблеми у решавању статуса војнодоходовних установа. Мораћемо да редефинишемо њихов статус у оквиру Министарства и у оквиру Војске. Мој циљ је јасан – да се за време мог мандата догоде такве промене, да нико у Војсци не може да каже да то није боље него што је било.

Нацрти закона о одбрани и Војсци већ су месец дана на јавној расправи? Какви су одјеци стручне и шире јавности на предложене документе који представљају оквир за систем одбране у целини и предуслов су за наставак реформског процеса?

– У израду тих закона био сам упућен утолико што сам добијао информације о томе на који начин иде расправа у самој радној групи и ниједног тренутка нисам утицао на њен рад. Желео сам да осетим какав дух има радна група и да ли размишљамо на сличан начин.

У неким случајевима се, признајем, нисмо се сложили.

До сада је забележено више од шездесет хиљада посета страницима сајта МО на којима се налазе нацрти закона. Коментари на нацрте који су пристигли на електронску адресу МО веома су зрели, чак велики број може да се примени. Чини се да су људи који су заинтересовани за закон, пре свега активни или пензионисани припадници МО.

Кад ће нацрти закона ући у скупштинску процедуру?

– Очекујем да, крајем септембра или почетком октобра, закон бранимо у Парламенту Србије. После овако озбиљне јавне расправе, тешко да ће било ко ко се разуме у систем одбране, а добронамеран је, имати проблеме да схвати какве законе доносимо. Не очекујемо велики број амандмана. Али, уколико буде постојала политичка воља да се читава процедура кочи, то је нешто друго. Спремни смо и на то.

Један од, свакако, најзначајнијих резултата јесте завршетак прве фазе реорганизације Војске Србије. Како ће се тај процес одвијати у другој фази – до потпуне професионализације 2010?

– Тај део реорганизације је обиман, али и болан процес. Свакога дана имам неке ургенције и интервенције за људе који су у тим променама изгубили своју позицију, што указује на то да је урађен озбиљан посао. Други део реорганизације односи се на промене у оквиру Министарства, на опремање и модернизацију наше војске и припреме за мисије које има наша војска.

У следећој години имаћемо озбиљнији приступ *Националном инвестиционом плану*. Постоје три основне ствари и на њима ћу инсистирати код Министарства за НИП.

Најпре, треба издвојити средства за ремонт војне авијације, што је већ започето. Затим треба уложити у конверзију аеродрома у Батајници. Сматрам да је то огроман ресурс којим располаже Војска и, уколико би тај ресурс ставили у функцију цивилно-војног аеродрома, наше ваздухопловство практично више не би имало проблема, не само са обуком, односно са горивом за летењем, већ би постојала могућност да се на тај начин обезбеде средства за озбиљније набавке.

Стратешки битан циљ јесте и завршетак радова на бази *Целотина*, једном од најбитнијих пунктова наше војске у будућности.

Да ли ће се база „Цепотина“ радити само за потребе Војске или и за потребе Министарства унутрашњих послова?

– Не могу да говорим у име МУП-а. Ми ћемо радити базу за потребе Војске. Није немогуће да ће и МУП бити укључен у тај посао, иако је то позиција која је, да будемо искрени, више војнобезбедносна него милицијска.

Најавили сте реорганизацију Министарства одбране до краја ове године. Шта ће се конкретно урадити у том смислу?

– Не може се паушално процењивати колико имамо вишка људи.

Постојале су намере да се на основу потреба појединача праве организационе шеме. Мислим да је то недопустиво и драго

ми је да око тога имамо потпуну сагласност на Колегијуму.

Дакле, шема Министарства јесте једна ствар, попуњеност кадрам је друга ствар и инсистираћу на томе да најбољи људи буду на најодговорнијим местима. То је један од наших будућих великих задатака, не само у оквиру Министарства већ и у Војсци. Настојаћу да се стари систем непотизма, и тога да неко ко је ближи свом шефу има приоритет у односу на неког ко је квалитетнији од њега, једном заувек заустави.

У Министарству и Војсци сви треба да знају на који начин могу да напредују – на основу оцена које су до сада имали и одговарајућег степена стручне спреме, уз што мање дискреционих права, министра и начелника ГШ, или било кога у Генералштабу и МО. Уверен сам да је то политички циљ и председника републике, јер ћемо на тај начин добити озбиљну и стабилну институцију, каква треба да буде Министарство одбране.

Какав ће бити бројчани однос официра у МО и цивилног особља?

У следећој години имаћемо озбиљнији приступ Националном инвестиционом плану. Постоје три основне ствари и на њима ћу инсистирати код Министарства за НИП. Најпре, треба издвојити средства за ремонт војне авијације, што је већ започето. Затим треба уложити у конверзију аеродрома у Батајници, а стратешки битан циљ јесте и завршетак радова на бази „Цепотина“, једном од најбитнијих пунктова наше војске у будућности.

Данашњи високи официри у ГШ сви заједно немају стамбених квадрата онолико колико их има неколико њихових колега из претходног времена.

– Добро је да официри буду једним делом заступљени у Министарству, али не мислим да њихова каријера треба да буде таква да у Министарству остану до краја радног века. Инсистирам на томе да официри и у Министарству носе своју униформу и мислим да људи који су кренули у тај позив треба да буду официри у потпуности и до краја.

У Министарству треба да буде што већи број цивила, јер је исувише скупо школовање официра да би после обављали цивилне послове. Већ сам у оквиру кабинета извршио неке измене – апсурдно је да војна лица, официри, раде као секретари. Такође, апсурдно је да на пријавницама, чак и касарни и министарстава, раде подофицири и официри. Имао сам прилике да путујем по свету и да видим да тај посао раде одговарајуће агенције. Ту су неопходне промене.

Пракса у свету је да на служби у министарствима одбране има око 70 одсто цивила, а 30 одсто официра. Још није урађена анализа код нас, али ја ћу, пре свега, инсистирати на квалитету.

Када ће доћи до усклађивања статуса запослених у Министарству одбране и Војсци са осталим министарствима у Влади, а самим тим и до повећања плата и побољшања стандарда?

– Министарство је до сада урадило све што је могло како би побољшало стандард запослених. Нажалост, повећање плата не зависи само од нас. До краја године очекујем дефинитивно усвајање Закона о одбрани и Војсци, као и закона који се односи на статус војних пензионера. Треба да учинимо још неке кораке, како би успешније могли да се регулишу проблеми те врсте. То су све претпоставке да запошљавање у МО буде привлачно за младе људе.

Питање стамбеног збрињавања великог броја запослених у Министарству и Војсци, стиче се утисак, још није стављено на дневни ред. Какав ће бити модел за решавање тог проблема ?

– Верујте, то питање је код мене сваки дан на дневном реду. Економисти ме редовно о томе информишу. Сви настојимо да пронађемо одрживо решење. Верујем да ћемо почетком идуће године имати модел за решавање тог стратешког питања. Велики је број припадника Војске и војних пензионера који немају решено стамбено питање.

Тврдим и желим да грађани знају да у овом периоду никоме нисмо додељивали станове, нити је ко у том смислу имао било какве привилегије. Данашњи високи официри у ГШ сви заједно немају стамбених квадрата онолико колико их има неколико њихових колега из претходног времена.

Да ми у овом тренутку неко да хиљаду станова, имао бих проблем како да их поделим, јер знам да постоји огроман број људи ко-

Док сам ја министар одбране, грађани Србије могу да буду сигурни да нико од регрута неће отићи на Космет.

Да смо имали свештенике у војсци у време када су се дешавала самоубиства, ти млади људи имали би са ким да се посаветују и да много разумније и рационалније поступе.

ји заслужују стан. Очекујем да се у блиској будућности суштински промени начин решавања тог питања.

Ваздухопловство ВС полако „добија крила“. Побољшано је снабдевање горивом, пилоти имају више сати налета, а део ваздухоплова је на ремонту. Када ће на ред доћи модернизација авијације?

– Ваздухопловство ВС, са своја два аеродрома, у Батајници и у Лађевцима, један је од највећих ресурса МО. За први ми је речено да има бољу позицију од Сурчина, а аеродром у Лађевцима можда има бољу позицију и од свих осталих аеродрома у Србији. Треба искористити те предности.

Они неће бити цивилни. Војска ће и даље њима располагати и финансијска средства која ће се ту у будућности зарађивати – ићи ће Војсци. Не мислим да се у то мешам, јер је то ствар надлежности Генералштаба, али сматрам да та средства треба да иду Ваздухопловству.

Одзив регрута на одслужење војног рока знатно је побољшан и више, практично, нема проблема са попуном јединица. Значи ли то да Срби, опет, радо иду у војнике?

– После формирања нове Владе, према истраживањима, подигли смо рејтинг Војске и МО. Мислим да је то утицало на грађане да се више него пре одреде за служење војног рока са оружјем.

У последње време појавиле су се, међутим, политичке изјаве, које ће лоше деловати на поједине младиће. Мислим да је врло лоше када неко из Београда хоће да шаље Војску на Косово. Свакако, то дестимулише младе људе да дођу на одслужење војног рока у војне јединице. Док сам ја министар одбране, грађани Србије могу да буду сигурни да нико од регрута неће отићи на Косово.

Нацртом Закона о Војсци предвиђено је и успостављање верске службе. Како ће она бити регулисана?

– Верска служба ће бити регулисана у договору са традиционалним верским заједницама. Неко ће помислити да је то повратак нечему што представља прошлост. Напротив, мислим да је то у духу модернизације наше војске. Све модерне армије света имају капелана у оквиру војске. Тешко је замислити да се припадници наших јединица, у некој евентуалној мировној операцији, обраћају свештеницима из других армија, и да не могу да задовоље своје верске потребе у оквиру своје цркве. Са друге стране, верујем у то да смо имали свештенике у војсци у време када су се дешавала самоубиства, ти млади људи имали би са ким да се посаветују и да много разумније и рационалније поступе.

У верску службу Војске Србије биће, наравно, укључене све вероисповести, највећи проценат ће, пропорционално броју припадника, чинити свештеници Српске православне цркве. Питање је само кад ће тај део закона почети да се примењује. Већ сам имао разговоре са Српском православном црквом, а од јесени ће се они наставити. Модел по ком ће бити регулисана верска служба још нисмо дефинисали. Очекујем помоћ и професора Војислава Миловановића, некадашњег министра вера.

Пожари који су овог лета остављали пустош по Србији показали су још једном да, на нивоу државе, немамо интегрисан систем за реаговање у таквим ситуацијама. Како ће се та област коначно уредити и где је ту место Министарства одбране?

– О томе сам разговарао са министром унутрашњих послова Драганом Јочићем. Постоји апсолутна сагласност да та делатност треба да се integriше. Делегирали смо своје представнике у радну групу која треба да сачини предлог за формирање владине институције која би се бавила тим проблемима.

Очекујем да ће се почетком следеће године ући у озбиљније решавање тог питања. Проблем је увек био у томе што се то питање потезало само у ситуацији када Војска треба да помогне, а када је потребно да се обезбеде средства за опремање, није постојало разумевање ни у Влади, ни у Парламенту. Верујем да смо се после последњих пожара сви освестили и да ћемо следеће године ремонтом хеликоптера, који планирамо, омогућити бољу опремљеност и ефикасност у гашењу пожара.

Показало се да велике и богатије земље, без обзира на степен организације у тој области, имају приличне проблеме. И њих изненаде веће природне катастрофе. Ових дана гори заиста велики део Грчке. Проблеми су огромни, иако је Грчка доста добро опремљена средствима за гашење пожара из ваздуха и са земље.

Влада је недавно усвојила Презентациони документ за учешће у Партнерству за мир. Које су то области за које је Србија заинтересована и како ће се убудуће развијати сарадња са Северноатлантском алијансом?

– Ми смо опредељени за програме демократске и цивилне контроле Војске, планирање и финансирање система одбране. Постоји велико занимање за сарадњу у области војне медицине, управљања кризама у ванредним ситуацијама, сарадњу на пољу АБХО, где имамо Центар АБХО у Крушевцу као потенцијални регионални центар за ту област. Заинтересовани смо, наравно, и за сарадњу у области обуке, која ће, по свему судећи, бити и најбитнија у будућности. Постоји и занимање за сарадњу у области развоја наоружања и војне опреме.

Морам да кажем да смо тиме што још нисмо потписали Безбедносни споразум увелико онемогућили Министарство одбране да добије битне погодности, посебно у области обуке и образовања.

Како тумачите изјаве неких министара да се на Косову и Метохији ствара држава НАТОа.

– Мој посао је да Министарство одбране стандардизујем по тренутно најбољем стандарду на свету – а то је стандард НАТОа. Све наше организацијско-мобилизацијске промене су у оквиру стандарда НАТОа. Желим да подсетим да смо на самом почетку мог мандата имали вежбу са војскама НАТОа – Бугарске и Румуније. Вежба је протекла беспрекорно и имала је позитиван одјек у Србији. Те земље такође имају своје представнике у Кфору.

Као потпредседник Демократске странке могу да кажем да су и мени те изјаве звучале празно и непотребно, поготово у тренутку када Кфор на Косову добро сарађује са припадницима наших безбедносних снага, са Војском пре свега. Подсећам да је Кфор дошао на Косово и Метохију у време Слободана Милошевића, а да данас чува српске енклаве од разних екстремиста, који би, као и 17. марта, радо запалили српске куће, цркве и манастире. Те поруке ми ни политички нису јасне. Разумем да поједини људи желе да говоре о великим стварима, крупним речима, да би се што даље чули, круговима у изборној години, али мислим да су далеко од мудрих порука.

Како видите решавање статуса Косова и Метохије у будућности и шта мислите о евентуалном упућивању наших војника на Космет, у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација?

У овом тренутку косовско-метохијски проблем је пре свега проблем политике и међународног права, и он треба да се решава за столом, а не силом. Убеђен сам

да у 21. веку постоји довољно цивилизацијске и политичке културе да нађемо решење које ће бити корисно свим грађанима Србије.

Нова рунда преговора треба да доведе до конкретних помака и мислим да ће се интереси Албанаца и Срба на Космету сусрести око оне цивилизацијске тачке у којој ће рећи: *Људи, 21. век је, Европска унија је свуда око нас. Чекају нас боља будућност, бољи животни стандард, а живот не може да чека док се ми свађамо.*

Један од пет приоритета у раду Владе била је и сарадња са Хашким трибуналом. Шта је Министарство одбране урадило на том плану?

– Довољно је рећи да смо дошли до тога да више нико ни са једне међународне и домаће инстанце, нити из Хашког трибунала, не помиње Министарство одбране нити Војску Србије као проблем у сарадњи са Трибуналом. Та чињеница је довољно речита. Све је то резултат рада Министарства одбране у овом периоду. Јасно смо ставили на знање свима да нико више не може терет тог проблема да пребације у наручје Војске и Министарства одбране.

И, на крају, шта би министар могао да поручи нашим читоцима после 100 дана Владе?

– Мислим да ће ова година бити једна од стратешки најбитнијих година за систем одбране, да ћемо доношењем нових закона ући у еру у којој ћемо се бавити собом, а не проблемима који нису наши и које није направила Војска.

Убеђен сам да ћемо од следеће године подићи ниво оперативне способности Војске и да ћемо се посветити бољем материјалном опремању.

Један од циљева које сам себи зацртао, а за који још не могу да кажем да сам га испунио – јесте враћање угледа војничком позиву. Сигуран сам да ћемо то учинити у наредном периоду и већ ме радује што све већи број младих људи конкурише за Војну академију. Посебно ме радује што најбољи од оних који конкуришу траже да иду у пешадију или артиљерију. Међу њима стасавају неки нови генерали. ■

Славолуб М. МАРКОВИЋ

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

ШАТОР ПОД ЗЕБРЊАКОМ

Центар Балкана
остаје жариште.
Огањ испод хладног
пепела, предео пун
демона, земља
траума и најгорих
сећања. И порази и
победе, па погибије,
помоћ и сметња,
савезници и неправде,
опстанак и пропаст
– све те категорије,
све те речи које
немилице трошимо,
као и време што нам
измиче, све мање
разумемо.

Шта се данас догађа на митском пољу Косову? Вероватно све оно што родољубиви, епски песник није успео да предвиди: „Силни оклопници без мане и страха, хладни ко ваш оклоп и погледа мрка...!“ Песма је вечна. Она чува дух од ништавила и спасава ум од стварности. Али ништа више осим камена и успомена није исто.

Ако епском заносу одузмемо нешто емоција, а носталгију преведемо на дневни рапорт и овај живот концем августа 2007, остаје нам велики терет националног неспокоја.

До краја ове године можда ће бити решено бар нешто око Косова. Не треба се ни бојати ни надати како ће било која и било чија одлука бити коначна, бар у том ковитлацу дефинитивног решења нема.

Центар Балкана остаје жариште. Огањ испод хладног пепела, предео пун демона, земља траума и најгорих сећања. И порази и победе, па погибије, помоћ и сметња савезници и неправде, опстанак и пропаст – све те категорије, све те речи које немилеце трошимо као и време што нам измиче, све мање разумемо.

Ма шта било, Косово ће још дуго остати подручје кризе која се мора контролисати. Занимљиво, њу ће (кризу) пазити они који су је и довели до ескалације. То је веома пипав и опасан посао: ствараш невоље како би се нашао близу да спречиш њихово ширење. То може бити објашњено релативно новом синтагмом у односу моћних према бесу слабијих или немоћних: *херметизација кризе*. Не даш да се шири, нити да се угаси. Ако се догоди прво, ниси јак као што мислиш, ако ствар сама од себе утрне – непотребан си.

Ве то није нимало утешно за Србију и њену безбедност. Мада смо већ дубоко забасали у лавиринт апсурда. Не бежимо од некогвог пријатељства са онима који су нас тукли из ваздуха 99. Не верујемо да нас такви пријатељи могу потпуно разумети. Ако се и то догоди, тешко да ће бити на нашој страни. Јер упорно нису.

Још горе би било поново се посвађати са свима њима. Њихове снаге се налазе на српској земљи коју Албанци сматрају својом. У нашем је интересу да сарађујемо са онима на које смо толико (оправдано) љути. Срби на Косову немају другу гаранцију осим њих.

То је, дакле, тај затворени круг неправде и интереса из кога се може без озледа изаћи само стрпљењем. Више нисмо у фази акутне опасности од рата. Али смо још мање у идиличном окружењу. Имамо више савезника него 99, мада ће они на нашем примеру, пре свега, пазити да се њима не догоде преседања. Већ смо пуних осам месеци у Партнерству за мир, па су нам темељне идеје о савезништву у нескладу са косовском кризом и њеним газдама.

Србија би морала да избегне два опасна екстрема у себи. А то су војничко рогушење и војничко опуштање. Изгледа да врхунац кризе неће и не може

бити решаван оружјем. За читаво подручје то би била најважна реална катастрофа.

Та извесност не отклања опасност од низа малих или чак великих инцидената. Могуће је да албанска страна „погура“ за њих очекивано решење потенцираним насиљем. Та навика код албанске војно-политичке врхушке већ има дугу традицију. У последњих десетак година виолентност им се исплатила. То је њихов условни рефлекс за стварање државе, опако политичко искуство.

Реално, Србија у свом арсеналу има оружје државне и војне дипломатије. Верзија у којој српски Генералштаб тражи сарадњу са Ункмиком много је боља од затезања и изазивања свађе. Ту више нема места за симпатије или одбојност: Срби на Косову буквално зависе од снага које су окупирале Покрајину.

Како уопште можемо изаћи на крај са тим сазнањем? Па, то уопште није нова ствар. Позната су имена људи који су потписали онај чувени акт у француском шатору, под Зебрњаком, 9. јуна 1999. године. Наравно да ту ништа није било дефинитивно, осим протеривања свих симбола српске државе из Покрајине. Све остало, само је историја ендемске чежње за територијом. Уз покушаје да се сачува оно што се не сме изгубити. А то је, пре свега, уверење о неуништивности Србије.

Рекосмо већ да би и војничка лежерност за нас могла бити врло опасно искушење. Ма каква политичка судбина задесила Косово, југ Србије ће још дуго бити у стању високе тензије. Међу политичким вођама Албанаца на југу, не крију се амбиције да се косовска аналогија „преслика“ на Прешево, Медвећу и Бујановац.

Ако још чувамо нека искуства из 1999. и 2001, онда нам неће бити тешко да саберемо најбоље и најгоре војничке учинке. Хтео сам да кажем како је трауматични српски југ, пред отвореним сепаратним идејама, идеално поље за превентивни рад. То јест, да више и не буде услова у којима би се српска војска и полиција у позиционом поретку, поново „сретале“ са дивљим шовинистичким војскама.

Неки албански лидери упорно траже да се јан-дармерија и део војске повуку на север, јер „иритирају“ становништво. Код Кончуља су се појавили маскирани друмски разбојници, који наводно немају везе са паравојском. Нега само пљачкају путнике, не бирајући националност и веру.

Добро, нека то заиста буду само разбојници. Али ти мултинационални пљачкаши носили су са собом ручне ракетне бацаче, митралезе и бомбе. Тако се не иде у друмску пљачку, него на оклопне возове. Песник кога смо цитирали на почетку текста писао је о Газиместану. И о царству које се симболички сурвало заједно са српским коњаницима. Али сада смо суочени са новим империјама, и више немамо времена да сачекамо њихов крај. ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

ХУМАНИТАРНО РАЗМИНИРАЊЕ СРБИЈЕ

УСНУЛЕ УБИЦЕ

Уклањање неексплодираних противпешадијских и противтенковских мина, касетних и класичних авионских бомби, те осталих пројектила који су у нашој земљи заостали из ратних времена и после агресије НАТОа, обављају надлежне државне институције према међународним стандардима за хуманитарно размимирање. Послове отежава недостатак савремених техничких капацитета и недовољан број обученог особља, али и мањак финансијских средстава.

Нерашчишћена минска поља и неексплодирана убојна средства у нашој земљи и даље представљају велики безбедносни, социјални, економски и еколошки проблем, иако у односу на неке суседне државе „поља смрти“ заузимају знатно мању површину.

– Противпешадијске и противтенковске мине, касетне и класичне авионске бомбе и други пројектили налазе се на пољопривредним површинама, у насељима, рушевинама индустријских објеката, на планинама, у Сави и Дунаву, мелиорационим каналима. Њихово уклањање, првенствено, зависи од расположивих финансија. Додатне тешкоће представља недостатак савремених техничких капацитета и обученог особља – указао је Петар Михајловић, директор Центра за размимирање Републике Србије.

Послови размимирања у Србији обављају се по међународним стандардима за хуманитарно размимирање из 2003. године, када је и формиран Центар као државни орган. У њему се израђују пројекти и пројектни задаци за размимирања – чишћења, контролише квалитет радова, а затим спроводи и завршна контрола квалитета размимирања, после чега издаје уверење да су површине одређене пројектима размимиране у складу са међународним стандардима. Центар је кадровски оспособљен и технички опремљен за обављање таквих наменских послова, али његове активности се не односе на земљиште и објекте које користе Војска и полиција у Србији.

■ МИНСКА ПОЉА

Хуманитарно размимирање разликује се од војног у процедурама по којима се обавља, обучености кадра и документацији која се формира пре, током и после чишћења. Међународни стандарди строго прописују како се размимирава, ко и колико дуго дневно може да ради. Један пиротехничар се не може ангажовати више од 100 квадратних метара дневно, нити дуже од пет сати. На крају посла, компаније које су размимирале потписују изјаву да су терен очистиле 99,65 одсто, што је у складу са међународним стандардима.

Цена чишћења квадратног метра површине загађене касетним бомбама креће се од 0,7 до 1,2 евра, квадратног метра минског поља од 0,9 до

1,3 евра, док је цена претраживања квадратног метра река од 0,5 до 1,5 евра.

Иако је реч о изузетно ризичном и стресном послу, у Хрватској, у којој је неексплодираним убојним средствима загађено око 1.200 квадратних километара, регистровано је чак 40 предузећа са око 800 пиротехничара који конкуришу за послове широм света. У Србији су регистроване три фирме које се баве тиме, а најуспешнија је ПМЦ Инжењеринг из Београда, која је добила посао и за чишћење минских поља у Грчкој, на подручју које је мирирано у Првом и Другом светском рату.

Велики стрес, замор и ризик по живот деминера (пиротехничара) навео је истраживаче да покушају да посао тражења мина повере животињама, у првом реду псима и пацовима због одличног чула мириса. У САД и Хрватској се експериментише и са пчелама које се тренирају тако што се храна коју родо узимају умота у експлозив (ТНТ најчешћи експлозив у минама), а оне касније, у потрази за храном, практично проналазе мине.

– Проблем који ће се, захваљујући донацијама појединих држава, међународних невладиних организација и наших институција, ускоро решавати јесте разминирање минских поља, која су у време оружаног сукоба деведесетих година постављена уз границу са Хрватском – рекао је Михајловић и објаснио да она заузимају око три и по квадратна километра пољопривредног земљишта, шума, шумских путева, али и канале за одводњавање у пограничном подручју, у околини села шидске општине Јамена и Моровић. За разминирање поменутих површина потребно је обезбедити око четири милиона евра.

Директор Центра Петар Михајловић подсетио је да су до сада, по међународним стандардима за хуманитарно разминирање, у том подручју очишћена минска поља на површини – око три милиона квадратних метара. Пронађено је и уништено око 4.500 разних врста противвешадијских и противтенковских мина. Средства за разминирање, у износу од око 3,7 милиона евра, обезбеђена су из донација Међународног фонда (ITF) – 3,45 милиона евра и јавних предузећа у Србији – око 250.000 евра.

■ КАСЕТНЕ БОМБЕ

– Касетне бомбе, односно бомбице, које су остале неексплодирание после агресије НАТОа на нашу земљу 1999. године, представљају највећу опасност по безбедност грађана Србије – упозорио је Михајловић и додао да ни социјално-економски моменат није занемарљив јер се већина налази на пољопривредном земљишту у сиромашним крајевима Србије.

Према подацима које је прикупио Центар, неексплодирана касетна муниција налази се на шест подручја, на више локација –

Касетну муницију која се расипа из авиона, далекометне артиљерије и вишецевних ракетних бацача данас производе 34 земље, а процењује се да се у поседу 73 државе налази неколико милијарди „бомбица“.

Касетна муниција масовно се користила у ратним операцијама израелске војске у Либану 2006. године против палестинског Хезболаха. Упркос упозорењима међународних хуманитарних организација да је нехумана, неселективна и непрецизна, те да погађа и војна и цивилна лица, процене УН говоре да је на северни Либан бачено око четири милиона „бомбица“.

Копеоаник, Ниш, Краљево, Куршумлија, Сјеница и Владимирци, што чини око 23 милиона квадратних метара.

– Генерално извиђање локација и прецизно одређивање површина које су загађене обавиће се током године. Извиђање је, уз надзор Центра, поверено организацији *Норвешка народна помоћ*. Средства за те радове обезбедила је Влада Норвешке. Процењујемо да је за извиђање и за чишћење свих површина потребно око 20 милиона евра – рекао је Михајловић.

Такође је подсетио да је према међународним стандардима до сада очишћено око 2,8 милиона квадратних метара површина загађених неексплодираним касетним бомбама. Пронађена је и без померања уништена 231 касетна бомба на четири локације на Копеоанику, седам локација у Нишу и на једној у Краљеву.

Средства у износу од око 3,2 милиона евра обезбеђена су из донација преко ИТФ-а. Највећу донацију од око 2,5 милиона евра обезбедиле су САД. Фабрика дувана у Нишу учествовала је са око 130.000 евра, Чешка са око 40.000 евра, док је Влада Србије дала око 500.000 евра.

Чишћење од касетних бомби захтева посебну пажњу, специфичан приступ и додатну обуку пиротехничара – деминера, али и оклопљене грађевинске машине које се користе при рашчишћавању рушевина.

Према студији „Жуте убице – последице употребе касетне муниције у Србији и Црној Гори“, коју је 2007. године објавила неваљина организација *Норвешка народна помоћ*, од дејства касетне муниције у Србији је током агресије НАТОа погинуло 28 цивилних лица, а 67 је рањено. После бомбардовања погинуло је пет лица, од којих троје деце. Погинуо је и један деминер, а тројица су рањени.

У студији се наводи да су чланице НАТОа у агресији на нашу земљу 1999. године употребиле најмање 347.000 потпројектила („бомбица“). Према подацима организације *Landmine Action*, на

СПОРАЗУМ У ОТАВИ

Почетком јула обележено је десет година од како је у Отави потписан први светски споразум о забрани коришћења нагазних мина, које годишње убију или ране више од 15.000 људи, углавном цивила у земљама у којима одавно влада мир.

Једна од највећих активисткиња покрета против коришћења нагазних мина била је британска принцеза Дајана. Након њене погипије августа 1997. године повећао се број земаља које су потписале споразум о забрани коришћења нагазних мина. Највеће војне силе САД, Кина и Русија нису потписале споразум.

територију СРЈ бачено је више од 1.660 касетних бомби, док секундарни извори наговештавају да је укупно употребљено 347.000 потпројектила.

Иако нису познате тачне бројке о количини употребљене касетне муниције, студија истиче да су САД биле највећи појединачни корисник и да су расуле најмање 269.858 потпројектила. Велика Британија је пријавила да је бацила 531 касетну бомбу, са 78.057 потпројектила. Трећа држава које је користила „жуте убице“ – Холандија, према извештају невладине организације *Human right watch*, избацила је 33.330 потпројектила.

Норвешка народна помоћ наводи да се, према њеним истраживањима, неексплодирана касетна муниција налази још и на локацијама села Раваниште у општини Брус, Бумбарово брдо и Гунцати (Кнић), Бресница (Чачак), Миросалци (Лазаревац), Гаре (Гашин Хан), те у селима Војка и Перовић салаш (Стара Пазова). Сумња се да их има и на појединим локацијама у општинама Бијановац и Прешево.

По завршетку агресије НАТО је обезбедио комплетну документацију о коришћеним средствима на Косову и Метохији, укључујући и касетну муницију, како би могао да започне процес чишћења.

■ АВИОНСКЕ БОМБЕ

Републички центар претпоставља да се на територији Србије, на 43 локације, укључујући корито Дунава и Саве, налази око 60 великих неексплодираних авионских бомби, заосталих после агресије НАТОа 1999. године.

– Реч је о авионским бомбама тежине од 250 до 930 кг, које се налазе на великим дубинама због чега их је тешко прецизно лоцирати. Истовремено, према неким мишљењима у свету, бомбе које су на дубини већој од шест метара, не представљају директну, односно непосредну опасност по грађане, те зато донатори и не показују интерес да финансирају њихово вађење – и такоа је Михајловић.

Цена уклањања једне авионске бомбе, у зависности од специфичности локације на којој се налази, износи од 100.000 до 250.000 евра.

– Догађа се да после уклањања стотине кубних метара земље бомба не буде пронађена јер је њена путања кроз слојеве земље непредвидива. Тако је, на пример, бомба у кинеској амбасоди после десетак метара кренула у супротном смеру, ка површини – објаснио је Михајловић.

Једна велика бомба налази се у ширем центру Београда, у Приједорској улици,

Петар Михајловић, директор Центра за разминирање Републике Србије

на Звездари. Центар је пре неколико година сачинио пројекат за њено уклањање.

– Мерења најсавременијим апаратима показала су да у Приједорској улици бомбе нема на дубини до шест метара, а да би се утврдила њена тачна локација потребни су веома обимни грађевински родови и ангажовање тешких машина. Док трају радови, неопходно је евакуисати околно становништво, изместити постојеће електричне, водоводне, телефонске и грејне инсталације. Када се лоцира бомба, онда се до ње долази ручним алатом. Све је то веома опасан, обиман, *пипав* и скуп посао. Процењује се да је неопходно обезбедити око 250.000 евра за њено уклањање – објашњава Михајловић.

До сада је у Србији претражено око 3,9 милиона квадратних метара површине река Дунава и Саве, као и њихових обала, и пронађено седам авионских бомби тежине и до 930 килограма. Средства за те радове, у износу од око 1,7 милиона евра, обезбедила је Дунавска комисија, а јавна предузећа у Србији и град Београд дали су око 750.000 евра. За претраживање дела језера Палић Влада САД издвојила је око 12.000 евра, док је Општина Суботица учествовала са око 6.000 евра.

■ МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА

Амбасадор Братислав Ђорђевић, генерални директор за НАТО и послове одбране у Министарству спољних послова Републике Србије изјавио је за „Одбрану“ да је Србија двоструко мотивисана да допринесе реализацији међународних напора за забрану производње, промета и коришћење касетне муниције – као жртва масовне употребе током бомбардовања 1999. године и као земља која дели жељу већине држава да се у што већој мери спрече нежељене хуманитарне последице употребе појединих врста наоружања и муниције који се с правом означавају као „нехумани“.

– Ценећи допринос Србије напорима међународне заједнице на забрани касетне муниције, неколико земаља, укључујући и Норвешку, и поједине невладине организације, предложило је да у Београду организујемо конференцију земаља жртава касетне муниције. Поред земаља жртава, планирано је учешће и других

СРБИЈА БЕЗ РИЗИКА

Последња од укупно 1.404.819 комада противпешадијских мина у Србији делаборисана је почетком маја ове године у Техничко-ремонтном заводу у Крагујевцу.

Пројекат уништавања противпешадијских мина реализован је на основу Отавске конвенције о забрани употребе, складиштења, производње и промета противпешадијских мина, чији је потписник била и државна заједница Србија и Црна Гора.

Делаборацијом мина, поред 158,65 тона војног експлозива, добијено је и 1.677 тона секундарних сировина (пластике и метала), чијом ће се продајом зарадити око 230.000 евра.

Министарство одбране Србије и Црне Горе уговорило је са Агенцијом Северноатлантског савеза – NAMSА уништавање противпешадијских мина на територији бивше државне заједнице. Од укупног броја противпешадијских мина 1.393.313 се налазило у Војсци СЦГ, а 11.506 преузето је из Министарства унутрашњих послова Републике Србије. На територији Црне Горе налазило се 199.387 мина и све су уништене у Крагујевцу.

Сходно Отавској конвенцији и договору са агенцијом NAMSА, за потребе система одбране Републике Србије за обуку састава ангажованих у мировним мисијама и тестирања заштитне опреме и миноистраживача, задржано је 5.565 мина, од чега 5.104 у Војсци, а 461 у МУП-у Републике Србије.

Донације за реализацију комплетног пројекта Министарства одбране СЦГ и NAMSА дало је једанаест земаља. Водећи донатори били су Канада и Аустрија са по 500.000 евра, док су у реализацији уговора вредног 1.350.343,31 евра учествовале и Бугарска, Чешка, Мађарска, Ирска, Норвешка, Холандија, Шведска, Швајцарска и Шпанија.

земаља активних у овој области и потенцијалних донатора, те међународних владиних и невладиних организација. Циљ је да земље жртве касетне муниције први пут организовано изнесу тешкоће са којим се суочавају, да се усвоје одговарајуће препоруке и затражи помоћ међународне заједнице за отклањање овог озбиљног хуманитарног проблема – нагласио је Ђорђевић.

На предлог Министарства спољних послова, Влада Републике Србије донела је одлуку да се конференција одржи од 2. до 4. октобра. Она ће представљати важан допринос даљој разradi међународно правног документа о забрани касетне муниције, о чему ће се детаљније разговарати на сличном скупу у Бечу, почетком децембра 2007. године.

– Наступ наше земље на спољнополитичком плану треба да прате и одговарајуће мере на унутрашњем. Пожељно је да до конференције наша земља ратификује међународни „Протокол В“, који се односи на експлозивне остатке из рата, односно на одбачена и неексплодирана убојна средства, у које спада и касетна муниција. Такође, било би добро да једнострано прогласимо мораторијум на употребу тог крајње нехуманог оружја, као што су то већ учиниле поједине европске земље – рекао је Ђорђевић.

Он је подсетио да се делегација Републике Србије, на Трећој прегледној конференцији Конвенције о неким врстама конвенционалног односно нехуманог оружја, одржаној

Амбасадор Бранислав Ђорђевић

Пиротехничари Одсека за неексплодирана убојна средства Управе за одбрану Републике Србије за првих седам месеци ове године уништили су 1.708 комада „уснулих убица“ – од артиљеријских граната из балканских ратова све до касетних и авио-бомби из агресије НАТО 1999. године.

Уништено је осам авионских бомби и 48 касетних бомбица, 800 ручних бомби, 170 артиљеријских пројектила, те 511 комада противавионске муниције.

од 7. до 17. новембра 2006. у Женеви, на иницијативу Норвешке придружила Изјави групе земаља, којом се земље света позивају да усвоје споразум о забрани употребе касетне муниције у срединама са концентрацијом цивилног становништва, али и о уништавању касетне муниције која представља озбиљан хуманитарни ризик.

Такође, на Конференцији о касетној муницији, одржаној у Ослу 22. и 23. фебруара 2007, коју је организовала Норвешка, делегација Србије придружила се новој Изјави групе земаља, у којој се изражава решеност да се усвоји међународноправно обавезујући инструмент којим би се забранили коришћење, производња и складиштење касетне муниције.

– Имали смо и запажено учешће на међународној конференцији о касетној муницији која је одржана у Лими од 23. до 25. маја. Она је својеврстан наставак конференције са почетка године у Ослу. У Лими је први пут сачињен нацрт документа који је дао оквир будуће конвенције о забрани коришћења, производње и складиштење касетне муниције која изазива повреде код цивила – нагласио је Ђорђевић.

Конференцију је као гост, у име невладине организације „Коалиција против касетне муниције“, отворио некадашњи пиротехничар наше војске Бранислав Капетановић, који је тешко настрадао 2000. године, покушавајући да демонтира касетну бомбу на аеродрому Дубиње на Пештеру.

– Изјавама из Женеви и Осла, учешћем на конференцији у Лими и посебно организовањем конференције у Београду, којима се, поред педесетак земаља, придружио и знатан број утицајних међународних владиних и невладиних организација, али и мобилисањем наших надлежних ресора и институција које се баве тим проблемима, Република Србија укључила се у мултилатерални процес, који ће по окончању преговора, крајем 2008. године, донети или потпуну забрану касетне муниције или веома строго ограничење њене производње, развоја, трансфера и употребе – закључио је Ђорђевић.

■ АГЕНЦИЈА ЗА РЕКОНСТРУКЦИЈУ

Драган Лалић из Европске агенције за реконструкцију (EAR) каже да је Европска унија путем Агенције планирала да са два и по милиона евра финансира истраживање и претрагу Дунава и Саве, како би се утврдиле локације за чишћење од неексплодираних убојних средстава и технички надзор над тим радовима.

Драган Лалић

– Европска унија, у оквиру опредељења да је економски развој кључни елемент њене политике у региону западног Балкана, отворила је 2001. године један од центара Европске агенције за реконструкцију и у Београду, поред већ постојећих у Подгорици, Скопљу и Приштини – каже Лалић.

Он је објаснио да Агенција у Београду има годишњи буџет од око 150 милиона евра, тако да је за протеклих шест година у Србији као по-

моћ у различитим секторима утрошено око милијарду евра. Сва помоћ је у виду донација.

Агенција ради на програмима у различитим областима – пољопривреде, саобраћаја, правосуђа, екологије, државне управе, локалне самоуправе, здравства и предузетништва.

– У оквиру буџета за 2005. годину један од пројеката EAR у области инфраструктуре и транспорта био је и чишћење Дунава и Саве од неексплодираних убојних средстава заосталих из агресије НАТОа на СРЈ – рекао је Лалић и додао да је EAR ангажована и на финансирању истраживања и претраге пловних путева ради утврђивања локација за чишћење и технички надзор над радовима.

– Расписани су тендери за оба пројекта – један за испитивање, а други за надзор, који су из техничких разлога поништени. Очекујемо да до краја године тендери поново буду расписани, а да се послови уговоре до маја наредне године. У зависности од резултата истраживања, расписаће се и тендер за радове чија ће вредност накнадно бити утврђена. Тендер неће финансирати EAR, јер она тренутно финансира само истраживање и надзор над истраживањима – истиче Лалић.

На основу претходних сазнања планирано је финансирање чишћења шест локација на Дунаву и три на Сави – две локације на Дунаву код Новог Сада налазе се узводно од моста „Слобода“ и низводно од Жежељевог моста, лука и рафинерија у Панчеву, дно и терен око далековода Ритопек–Иваново, мост Смедерево–Ковин и лука Прахово. На Сави су то лука Шабача и две локације код Обреновца (код термоелектране и код Остружнице – Прва искра).

Вредност радова износи око два и по милиона евра, плус 10 одсто суме за надзор извођача који буде изабран на тендеру. У припреми ових пројеката EAR је сарађивала са Центром за разминурање.

Лалић је додао да у зависности од потреба и средстава постоји могућност да се истраже и локације на Дунаву у области моста Ердут–Богојево и моста код Бачке Паланке, те код села Јамена на Сави.

Поред неексплодираних убојних средстава заосталих из 1999. године, пловидбу на Дунаву, посебно код ниских водостаја, ометају и угрожавају и бродови које је крајем Другог светског рата немачка војска у повлачењу потопила код Прахова. Реч је о 50 до 80 пловних објеката.

– Према студији коју је финансирала EAR постоји потреба за вађењем само 10 до 12 бродова који потенцијално озбиљно угрожавају пловидбу. Вредност радова је око 12 милиона евра. Тендерска документација је припремљена али је сада рано да се говори о томе ко ће то да финансира – нагласио је Лалић и напоменуо да то сигурно неће бити EAR, јер јој следеће године истиче мандат у Србији.

Лалић је указао да ће послови који се не заврше до тог периода бити пренети на програм IPA, који ће водити Делегација Европске комисије у Србији. То је такође програм ЕУ али за финансирања земаља у претпријемном периоду (које нису потписале споразум о придруживању са ЕУ) као што је Србија. Имаће исти буџет као Европска агенција за реконструкцију. ■

Новица АНДРИЋ

СТВАРАЊЕ НОВОГ КВАЛИТЕТА

Знатно смо побољшали самосталност, ефикасност, оперативност и укупну способност Команде Бригаде и потчињених састава за реализацију задатака и мисија Војске Србије, што је непосредан и лако видљив резултат нове организацијско-формацијске структуре – каже заступник команданта ове јединице пуковник Чедомир Бранковић

Примајући војну заставу на свечаности формирања Треће бригаде Копнене војске, пуковник Чедомир Бранковић истакао је спремност војника и старешина те јединице да је часно носе и у миру и у рату, на традицијама српске војске. Гарант поменуте тврдње су досадашњи резултати 211. оклопне бригаде, основног извора људских и материјалних ресурса Треће бригаде, али и других јединица које су ушле у њен састав попут делова 125. 549. и 4. моторизоване бригаде, 352. инжењеријског пука, 52. артиљеријско-ракетне бригаде ПВО и још неких мањих, расформираних, војних колектива Копнених снага.

Велико охрабрење представља и општа оцена да постојећа структура и опремљеност новоформиране јединице омогућавају стварање новог квалитета и способности за извршавање свих дефинисаних мисија и наменских задатака. Наравно, ништа не пада са неба и за сваки корак напред у борбеној изградњи треба се изборити професионалним и пожртвованим радом. У јединицама Треће бригаде, размештеним у Нишу, Зајечару, Прокупљу и Куршумлији, лако је запазити да проблема има, али и да се они решавају и превазилазе у ходу. Оптимизам да ће све врло брзо доћи на своје место присутан је у сваком појединцу, од заступника команданта пуковника Чедомира Бранковића, са којим смо разговарали у нишкој касарни „Пантелеј“, па до војника Милоша Анђелковића, кога смо срели у гарнизонном месту Куршумлија.

Нишка бригада још није дости-

гла пројектовану величину, али је на добром путу да до краја године заокружи жељени модел и у организационом и у вредносном смислу.

– Људи су свесни да је трансформација неопходна, да у околностима смањивања укупног бројног стања Војске ничије место није сигурно, те да се кадар одабира на бази квалитативних, а не социјалних критеријума – каже пуковник Чедомир Бранковић.

■ КВАЛИТАТИВНИ КРИТЕРИЈУМИ

Упоредо са сложеним задацима формирања Бригаде сагледавају се сви важни сегменти живота и рада јединице како би их побољшали.

– Знатно смо побољшали самосталност, ефикасност, оперативност и укупну способност Команде Бригаде и потчињених састава за реализацију задатака и мисија ВС, што је директан и лако видљив резултат нове организацијско-формациске структуре – говори пуковник Бранковић.

Дужност начелника штаба је, према речима мајора Зорана Насковића, у новом систему сложенија и захтева другачији приступ у раду и модернију комуникацију са структурама команде. Треба истаћи да се нова команда још формира, старешине пристижу и потребно је уложити велики напор у синхронизацију великог броја активности и оспособљавање свих њених делова, а поготово нових организационих целина као што су делатности помоћника за операције, помоћника за подршку и одсека за цивилно-војну сарадњу. За сада је извесно да у Команди постоји спој искуства и младости и то се добро одражава на квалитет и ефикасност извршавања задатака. У батаљонима је већи

број формацијских места предвиђен за младе старешине које желе да се докажу на новим дужностима, али са скромнијим знањем и искуством, што и од чланова Команде Бригаде тражи више ангажовања у њиховом обучавању.

Од начелника Одсека за оперативне послове и обуку потпуковника Слађана Стаменковића сазнајемо да је од дана формирања Треће бригаде одржано тридесетак припремних и јединичних бојних гађања са врло добрим и одличним резултатима, као и шест курсева. Такође, изведене су 84 методске и методско-показне вежбе, а било је и неколико појединачних тренажа на нивоу команди Бригаде и батаљона, уз коришћење стандарда и процедура НАТОа. Потпуковник Стаменковић је, иначе, средином јуна, у Сплиту похађао обуку штабних официра за рад на документима по стандардима НАТОа и сада та искуства и знања

ОДБРАНА

користи да, заједно са својим људима, планира рад команде и реализацију обухте.

■ АУТОНОМНИ И САМОСТАЛНИ

Један од кључних задатака Треће бригаде Копнене војске је контрола 615 квадратних километара Копнене зоне безбедности и обезбеђење 123 километра административне линије према Косову и Метохији, од Угљарског крша на југу до Игришке чуке на северу. Важну улогу у тим пословима имају припадници јединица Треће бригаде које су лоциране у Куршумлији. У *Стратегијском прегледу одбране* није предвиђено да у Куршумлији остане гарнизон, али су, тим поводом, мештани написали петицију и тражили опстанак тамошњег гарнизона због безбедности тог краја, јер је познато да се тај градић са 13.000 становника налази у близини Подујева које има десет пута више становника. Ти разлози су уважени и сада се у Куршумлији налазе два механизована батаљона Треће бригаде ВС.

Дужност 38. механизованог батаљона је, према речима команданта те јединице потпуковника Радована Павловића, да одржава борбена средства и ствара повољне услове за мобилизацију, док је први и основни задатак 37. механизованог батаљона из Куршумлије (формиран од механизованог батаљона 125. моторизоване бригаде и појединих делова 211. оклопне и 549. моторизоване бригаде, 21. наставног центра и 201. логистичке базе) да обезбеди педесет километара административне линије према Космету и контролише Копнену зону безбедности. Куршумлијски пешадинци то и чине из база „Трмка“, „Шушњак“ и „Велики трн“.

На том брдско-планинском земљишту дуже време није било инцидената на административној линији. Посебно је важно и одсуство било каквих ванредних догађаја, поготово када се има у виду да сваког дана више од сто људи извршава задатке са наоружањем

и муницијом. Аутономност и самосталност база је велика, осим у снабдевању водом. Наиме, водом се снабдевају из аутоцистерни, чији возачи, и поред просечне двадесетпетогодишње старости возила, лоших путева и недостатка резервних делова, успевају да месечно пре-

Пуковник
Чедомир Бранковић

ЧУВАРСКА СЛУЖБА

У Трећој бригади Копнене војске нигде се не обезбеђују објекти и људи стражарском службом, тако да три касарне и десет издвојених објеката увелико обезбеђују чувари. Ефекти обезбеђења чуварском службом, у односу на стражарску, многи су бољи зато што се тако ангажују искључиво професионалци, а само обезбеђење је ефикасније и са знатно смањеним могућностима за настајање ванредних догађаја. Анализе су показале да су тако остварене уштеде и до четрдесет посто.

ђу 4.500 километара и дотуре војницима и старешинама драгоценоу течност.

Куршумлијским 37. механизованим батаљоном командује капетан прве класе Слађан Арсенић, који је протеклих година променио неколико јединица (15. оклопна, 125. моторизована и Трећа бригада). Новоформирани батаљон чине Команда, командна чета, три механизоване и чета за подршку, а за сада је попуњен са нешто више од педесет посто људи. Највише недостају војници по уговору, али они сваког дана долазе из угашених гарнизона и по отвореним конкурсима.

НОСАЧ МОСТА

У командној чети тенковског батаљона Треће бригаде постоји одељење које по потреби активира тенк – носач моста, намењен за брзо полагање моста преко тенковских препрека на земљишту попут противтенковских ровова или стрмих успона и нагиба. Одељењем командује старији водник Драган Величковић, а у њему се налазе и врсни руковооци носача моста десетари по уговору Небојша Цекић и Мирослав Миловановић.

– Овај тенк је у стању да полаже мост преко водених препрека и то без посебних инжењеријских радова и уређења, као што се може употребити и за ојачавање постојећих мостова недовољне носивости. Спретна посада од два члана може да постави мост за само три минута, а максимална носивост му је 50 тона – каже старији водник Величковић.

– Када остваримо потпуну професионализацију наш посао ће бити знатно олакшан – тврди капетан Арсенић.

Посао је већ лакши за Команду Батаљона, која је до недавно имала три члана (командант, заменик и референт општих послова), а данас броји 20 старешина, међу којима се јасно разазнају стручњаци за послове људских ресурса, извиђања, оперативе, обуке, логистике, телекомуникација, информатике и финансија. По новом моделу организовања батаљон, као материјално-финансијски орган четвртог степена, има већу самосталност и у логистичкој подршци, што значи да сада могу самостално да набављају средства за одржавање објеката, интендантске, административне и друге потрепштине.

■ БАТАЉОН УМЕСТО ПУКА

У Прокупљу је 15. маја формиран 310. инжењеријски батаљон, којим командује потпуковник Драган Станојевић, док некада-

Капетан
прве класе
Слађан Арсенић

Поручник
Милан Тошић

шњи 352. инжењеријски пук треба да се расформира и угаси. Кардровску слику инжењеријског батаљона, у овом тренутку, карактерише вишак цивилних лица, недостатак војника по уговору и висок проценат професионализације јединице (однос професионалних и војника на одслужењу војног рока је два према један).

У прокупачком саставу налазе се најбоља, исправна, потребна и функционална техничка средства, а застареле инжењеријске машине, чија је оправка нерентабилна, убрзано се расходују.

– Поменути подаци – тврди потпуковник Иван Мрљак – указују да Батаљон, практично, може да извршава све задатке као ранији пук.

То се, уосталом, и догодило у пракси јер је прокупачки батаљон наставио да континуирано извршава све задатке пука, а добио је и неке нове.

Од октобра 2006. године прокупачки инжењерци активно се ангажују на отклањању последица експлозије складишта код Параћина, тако да сваког дана 15 до 30 пионира површински претражује терен. Важно је нагласити да се ти послови обављају стручно, безбедно и професионално, што важи и за екипу која је учествовала у деконтаминацији земљишта са осиромашеним ураном на локацији „Рељан“.

У јуну су припадници инжењеријског батаљона уређивали путеве и постављали бине за потребе трилатералне вежбе „Дунавска стража“, а од недавно ангажују се и у обезбеђењу административне линије према Косову и Метохији. Када су поменути задацима придодати и радови за месну заједницу „Трнов Лаз“, обука, чуварска служба и друге обавезе, па је јасно да припадност инжењеријском батаљону представља синоним за сложене и одговорне послове.

Утисци из Ниша, Куршумлије и Прокупља говоре да се у Трећој бригади Копнене војске убрзано ради на унапређењу организације живота и рада, уклапању свих делова у функционалну целину и стварању потребних претпоставки за ефикасно извршавање наменских задатака. Да би остварили циљ, припадници Бригаде мораће да уложе максимум својих радних, стручних, професионалних и психофизичких способности како би решили и проблеме који се неминовно отварају. На крају тог процеса нишка бригада ће несумњиво бити јединица велике ватрене и ударне моћи и красиће је висок степен борбене употребљивости и вредности, врхунски оспособљен кадар и савремено наоружање. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

СТРАТЕГИЈА УЧЕЊА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

ДА СЕ РАЗУМЕМО

Око 1.300 професионалних припадника наших оружаних снага до 2010. године мора да овлада знањем страног језика потребним за обављање дужности које су предвиђене формацијским местом. „Нема ралога за страх од губитка посла јер ће свако имати прилику и довољно времена за усавршавање“ – каже начелник Управе за обуку и доктрину Генералштаба пуковник Петар Ђорнаков.

Сарадња Војске Србије са партнерским државама и савезима, али и тежња да се укључимо у системе колективне безбедности јесу разлог учестале комуникације наших старешина са колегама из иностранства. Готово свакодневно нека инострана војна делегација борави у Србији, а припадници Војске путују широм света, било да је реч о билатералним посетама, разним видовима школовања и усавршавања, заједничким вежбама, или посматрачким мисијама. Предуслов који се не доводи у питање када је реч о таквој врсти сарадње јесте познавање језика – пре свега енглеског.

Само знање језика, ипак, не може бити једини услов за усавршавање у иностранству или учешће у мировним мисијама и мултинационалним вежбама. Постоји низ захтева које професионални припадник наших оружаних снага мора да задовољи да би у тим случајевима представљао војску и државу.

Након пријема у Партнерство за мир знатно је проширен списак људи којима ће у опису посла бити комуникација са странцима. Стога је Управа за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије (Ј-7) израдила је Стратегију учења енглеског језика до 2010. године. Са начелником Управе пуковником Петром Ђорнаковим разговарали смо о садржају тог документа и механизмима његове примене.

■ ДЕФИНИСАЊЕ ПОТРЕБА

Учењу енглеског језика у Министарству одбране и Војсци Србије у неколико последњих година придаје се знатна пажња. Усвојен је програм учења енглеског – PELT, формиран су Дирекција PELT и тим за тестирање, који има овлашћења да тестира припаднике Министарства и Војске према STANAG-у 6001 и издаје дипломе за ниво један и два. Иако са позитивним резултатима и најмасовнији, гарнизони ниво учења језика, који треба да омогући свим припадницима Војске да стекну потребна знања енглеског језика, ни издалека није задовољио потребе, нарочито у претходне две године. У многим гарнизонима где је била изражена потреба за њиховим постојањем, они због различитих разлога нису организовани. Понегде нису

доведени до краја због проблема у закључивању уговора са наставницима или неблаговременог плаћања надокнада наставницима – спољним сарадницима.

– Дошли смо до закључка, на основу анализа, да гарнизони курсеви који су организовани по старом моделу, према којем је учење страног језика било део општег, добровољног и личног образовања припадника Војске, не дају очекиване резултате и не оправдавају очекивања – истиче пуковник Ђорнаков и подсећа да је такав вид школовања намењен да највећем броју припадника Војске омогући услове да стекну базична знања енглеског језика, потребна за обављање функционалних дужности, и шансе да конкуришу за даље учење енглеског језика на интензивним курсевима који се организују у Војној академији или у иностранству.

Други проблем који је заокружио пажњу Генералштаба био је изванредан несклад код појединих људи у систему одбране између познавања језика и њихових формацијских места, односно дужности које обављају.

– Приметили смо да су неке старешине искористиле шансе које су у протеклом периоду постојале и стекле дипломе познавања језика на нивоу STANAG 2 или STANAG 3, али да због чина, стручне оспособљености или недовољног искуства не могу обављати одређене формацијске дужности нити могу бити послати у међународне мисије, које су за Војску значајне. За ангажовање на специфичним задацима први услов јесте стручност, а познавање језика је техничко питање – каже пуковник Ђорнаков и објашњава – Догађало се да, при одабору људи за слање на неко усавршавање примарни критеријум буде степен познавања језика. Неке старешине у јединицама су због тога негодовале, јер су сматрале да су њихове колеге повлаштене. Наравно, то није производ нечије намере, него директна последица неконзистентне политике изучавања језика. Недовољно широка база припадника Војске који поседују средњи ниво знања енглеског језика условљавала је да на већина скупих напредних курсева у иностранству често буду слани кандидати који немају одговарајућу војничку каријеру.

Пуковник Петар Ђорнаков

КАБИНЕТИ

У гарнизонима са већим бројем полазника формирају се лабораторије за учење страних језика, такозвани Self Access Centers, опремљени савременом информатичком и аудио-визуелном опремом. Једна таква лабораторија у Нишу већ функционише, у децембру ове године и у Врању ће још једна бити пуштена у рад, док би током 2008. Панчево, Нови Сад и Краљево требали да добију по један такав кабинет.

Након декларисања јединица за учешће у мировним операцијама сагледаће се могућности отварања таквих центара и у осталим гарнизонима. Треба поменути да се сви поменути кабинети и лабораторије граде из средстава које су партнерске државе поклониле за програм учења енглеског – PELT.

ПРИОРИТЕТИ

Независно од три категорије приоритета које су стратегијом учења енглеског језика дефинисане, предност ће имати јединице декларисане за учешће у мировним операцијама.

Пуковник Петар Ђорнаков истиче да би се, ако надлежни државни органи донесу такву одлуку, у тим јединицама организовали интензивни тромесечни курсеви.

– Старешине које наредне године треба да похађају командно-штабно усавршавање највероватније ће имати предност у селекцији за прву групу учења енглеског – рекао је начелник Управе за обуку и доктрину

Како усавршавање не би била индивидуална ствар старешина, која ретко зависи и од склоности команданата јединица да на курсеве страног језика пуштају људе који су ангажовани на мање важним пословима, а да би се избегле поменуте системске грешке, Управа за обуку и доктрину израдила је Стратегију учења енглеског језика у Војсци Србије до 2010. године.

– У том смислу предузето је неколико корака. Један је израда прегледа формацијских места у Војсци Србије који захтевају познавање енглеског језика. У складу с тим ми смо сва формацијска места поделили у 13 категорија да бисмо лакше препознали колики је ниво знања за коју групу потребан – каже Ђорнаков.

Према његовим речима, полазиште за такву класификацију била је подела на две групе, која је установљена у програму за учење енглеског – PELT, где су у прву групу сврстани људи који треба да се ангажују у међународним операцијама, мултинационалним вежбама, те војнодипломатским представништвима. Друга група обухвата остале припаднике Војске који због природе формацијских места имају потребу за знањем енглеског језика.

Генералштаб је захваљујући таквом приступу дошао до броја од око 1.300 старешина, које би до 2010. требало да достигну захтевано знање језика на нивоу првог, другог или трећег нивоа STANAG. Такође су, према важности формацијског места и потреби бржег учења одређене три категорије приоритета на основу којих ће војни професионалци бити упућивани на школовање.

Пуковник Ђорнаков инсистира на чињеници да стратегија учења страног језика никоме неће угрозити формацијско место нити статус у служби.

– Нема разлога за страх од губитка посла, јер ће свако имати прилику и довољно времена за усавршавање – истиче начелник Управе за обуку и доктрину.

То би требало да значи да ће свако ко је обухваћен планом, у складу са приоритетом категорије у коју је сврстан, бити упућен на курс језика. Команде јединица и установа добиће наређења начелника Генералштаба на основу којих ће према утврђеном редоследу и динамици школовања старешине. Команданти

ће на основу тог наређења бити у обавези да полазницима омогуће несметано похађање курсева.

Суштинска новина је то да ће учење језика бити организовано у јединицама, у радно време, и сматраће се делом војнострукне обуке. Како каже пуковник Ђорнаков, ти курсеви неће бити добровољни, него обавезни, а полазници који не успеју да положи испит мораће да надокнаде трошкове наставе. Прецизније речено, Управа за кадрове ПШ, на основу предлога оперативних команди и плана Управе за обуку и доктрину, те утврђених приоритета, упућиваће лица на школовање, при чему ће они са својим јединицама потписивати уговор којим се обавезују да, уколико одустану или не положи, плате трошкове похађања курса.

Организовање курсева у јединицама, сматра Ђорнаков, до неће многе погодности. Полазници неће морати да путују у други гарнизон, а моћи ће да делимично или потпуно извршавају радне задатке.

– Догађало се да старешине не могу да присуствују курсевима страних језика зато што имају специфична задужења која захтевају стално присуство на послу, или станују далеко од радног места, па одмах после завршетка радног времена журе кућама. Када им се буде пружила могућност да неколико сати у току дана посвете учењу, и то у својим јединицама, где ће стално имати увид у извршавање обавеза и задатака, ситуација ће се битно поправити – оцењује наш саговорник.

■ ИНТЕНЗИВНО УЧЕЊЕ

Ове године основни курсеви учења енглеског језика неће бити организовани у сва 23 гарнизона. Процењује се да ће у складу са расположивим материјалним средствима и предвиђеним бројем полазника, у 15 гарнизона енглески похађати тридесетак група од по 10 до 15 људи. Наредне године биће обухваћени и они гарнизони у којима курсеви нису организовани током 2008. године. Циљ је, како каже пуковник Ђорнаков, да старешине заврше основни курс и добију диплому STANAG 6001:1. Према предвиђеној динамици, сматра он, у три или четири групе свих 1.300 људи могло би да похађа курс, што би отворило могућност да се потом школују и лица ван листе приоритета, а и да се приступи организовању напредних курсева.

У зависности од потреба, курсеви у гарнизонима биће интензивни – у трајању до три месеца, полуинтензивни – до девет месеци и индивидуални, који би трајали према потреби. То значи да би, ако би се настава одвијала у блоковима од по два часа, три пута седмично, са фондом од око 200 часова, курс трајао приближно осам месеци.

Након завршетка планираног броја часова наставе Дирекција PELT организоваће полагање испита према STANAG-у 6001 и доделити дипломе, што до сада није чињено на гарнизоним курсевима. Наредне године, у гарнизонима где има довољан број кандидата организоваће се учење језика за ниво два према STANAG-у 6001. Већина курсева за други и сви курсеви за трећи ниво остали би у надлежности Центра за учење страних језика у Војној академији.

Дирекција PELT, која са Генералштабом усаглашава пројекат, преузела је обавезу да обезбеди уџбенике за полазнике и потребне материјале за наставнике. Управа за обуку и доктрину обезбедила потребан наставнички кодлар расписивањем јавног конкурса. Према проценама у Стратегији, годишње треба ангажовање око 25 наставника из цивилства. Будући да Ј-7 за ту намену има планирана средства, пуковник Петар Ђорнаков верује да се проблеми у исплати припадљности предавачима више неће понављати.

Надлежни у Генералштабу верују да ће после 2010. године општи ниво знања енглеског језика у српској војсци знатно порастати. Тада ће у нашим оружаним снагама, по свему судећи, постојати одржив систем изучавања страних језика, као и у већини развијених земаља. Поред организационих проблема, код професионалних војника треба поспешити размишљање о страном језику као сегменту основне писмености. Када се то буде постигло, стратегију ће заменити рутина. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

СЕЛЕКТИВНО ЛЕТЕЊЕ
БУДУЋИХ ПИЛОТА ВИПВО

ОСТВАРЕ

После успешно савладаног курса у преживљавању у природи и првог скока падобраном, кандидати за студенте пилоте 132. класе Војне академије нашли су се на батајничком аеродрому, где увежбавају основне пилотске вештине. Пет девојака и дванаест младића чека свакодневно доказивање и борба за остваривање највеће жеље – да постану пилоти борбеног авиона

Без правих разлога, сан о управљању авионима, борбеним поготову, до јуче је био, углавном, привилегија дечака. Као да девојчице нису сањале авионе и облаке кроз које би се, попут птица, пробијале. Као да и оне нису маштале да надмаше Икара и његовог оца, да победе природу и вину се у небеско плаветнило за командама гвоздених птица.

После Валентине Терјешкове и њеног путовања у свемир, било је само питање дана када ће и „слабији пол“ сести у кокпит борбеног, млазног авиона, и попут својих мушких колега загосподарити небом. У Србији је то постало могуће од пролећа ове године, после историјске одлуке Министарства одбране и Војне академије да се у редове борбених пилота прими и пет девојака. Занимање лепшег пола за пружену шансу било је велико, али све залубљенице у летење, нажалост, нису могле и да крену ка остварењу својих снова.

■ ПРЕПРЕКЕ

Прва препрека био је веома захтеван пријемни испит, друга ригорозни лекарски преглед, трећа курс преживљавања у природи. Пет најспособнијих, психофизички најспремнијих девојака нашло се у, за њих, незамисливој ситуацији. У негостољубивим врлетима Старе планине, с рачевима на леђима, без хране и с чутурицом воде, требало је провести седам дана. Додуше, нису биле саме. Уз Ању Крнету, Невену Маричић, Марију Милосављевић, Сандру Радовановић и Ану Та-

ЊЕ СНА

дић били су инструктори и десетак младића, са којима су делиле исти сан и љубав према пилотирању.

– У почетку је било заиста тешко – каже Краљевчанка Невена Маричић. – Не само физички већ и психички. Што смо се боље упознавали, што је време више протицало, то је било све мање нервозе и напетости. После неког времена толико смо биле гладне да нам је и месо змије, или корњаче, изгледало попут најскупљег хотелског специјалитета. Јели смо све што бисмо нашли у природи и што је могло да се једе. Нажалост, тих дана на терену није било печурака ни пужева, било је превруће за њих. Али је зато било доста змија. Колеге су нам помагале, посебно при савлађивању неког већег брда, или препреке. Знали су и да нам понесу ранчеве, што нам је, нарочито кад смо биле на измаку снага, много значило. Све у свему, било је занимљиво.

Дан за даном и помоћ вршњака им више није била неопходна, иако је свих пет девојака веома нежне, ситне грађе. После преживљених, немалих, психофизичких напора у природи и „на лицу места“ стечених знања о исхрани у екстремним условима, кандидати за пилоте нашли су се међу припадницима 63. падобранског батаљона у Нишу. Падобранци и инструктори те славне јединице за тили час су освојили и девојке и младиће, па им падобранска обука није тако тешко пала. А била је напорна. Требало је, најпре, савладати страх од првог скока падобраном, а затим се за њега и добро припремити. Али како је остварење сна сваког дана било све ближе, расло је и самопоуздање девојака, будућих студенткиња Војне академије.

– Било је важно не поклекнути кад смо се већ толико приближили селективној обуци, следећој етапи наше припреме за прве студентске дане – каже Новосађанка Ања Крнета. – Већ је био створен веома јак колектив, хробрини смо једни друге, заједнички преживљавали сваки проблем, савлађивали сваку тешкоћу. Та узajамна помоћ је била одлучујући чинилац нашег успеха – сматра Ања.

И кад су с успехом пребродили и падобранску обуку, кад су реализовали свој први скок падобраном, дошло је време за оно право. За улазак у кабину школског авиона на аеродрому у Батајници. Једномесечна обука у савлађивању основних пилотских вештина, попут полетања, слетања, управљања авионом на хоризонту, лета по предвиђеној маршрути... још је једна прилика да се види ко је кадар „стићи и утећи и на страшно мјесту постајати“.

После првог информативног лета инструкторима је било јасно да су им дошли талентовани младићи и веома мотивисане девојке. Готово нико од њих није имао искуства у пилотирању војним авионом, па су се инструктори, искусни пилоти 252. мешовите авијацијске ескадриле, према свима понашали једнако – кренули су од почетка. Од усвајања знања о авионима у којима ће девојке и младићи начинити своје прве „летачке кораке“. Техника пилотирања уследила је веома брзо, јер времена није било превише. Једномесечна обука у селективном летењу подразумевала је готово 12 часова летења, што је довољно само за савлађивање основних радњи, односно нешто бољи увид у способности кандидата за пилоте.

■ МОТИВАЦИЈА

Према изјавама инструктора, у седамнаесточлавној групи нема „слабог места“. Нема слабе карице. Показало се то и на часовима теорије и током „разигре лета“, када будући пилоти на земљи понављају све оне покрете којима ће, касније, истински управљати „Утвиним“ авионом.

– То виртуелно летење било нам је занимљиво готово као и оно право – каже Ања Крнета. – Седећи на столицама у учионицама, или собама, унедоглед смо понављали сваки покрет руком, или ногом, сваки поглед ка замишљеним инструментима. Домаћи задаци које су нам инструктори задавали дан уочи летења били су прилика да стекнемо сигурност, аутоматизам који нам је био од велике помоћи у ваздуху. Још на почетку схватили смо да има много истине у оној пилотској – оно што на земљи знаш за пет, у ваздуху ћеш знати за три – што је, на крају, довољно да будеш сигуран у своје знање. Јер све се, ипак, не може предвидети. Зато смо још на старту наизуст научили све радње и поступке у ванредним случајевима.

Пре сваког летења будући пилоти су се, попут својих старијих колега, редовно саветовали са лекарима, који су им мерили пулс и притисак, а затим и са метеорологом, од кога би дознали време на хоризонту. После тога следи – улазак у авион.

– Тада нам је одренилин био на највишем нивоу. Сваки улазак у авион изазивао је одушевљење у нама, радовали смо се као деца. Али то не значи да смо били неозбиљни. С великом пажњом слушали смо инструкторе. Сви смо били веома дисциплиновани. И увек су нам часови летења били прекратки – прича Ања.

После изласка из авиона, најпре кратак разговор с инструктором, указивање на учињене грешке, савети... А затим би савладали нову радњу, на другој висини, летели би брже, или спорије, старе грешке су откланане, а нове уочаване, па су и оне упорним радом постајале прошлост...

– Наравно да је било грешака. Некима смо се касније смејале, јер смо, у ствари, знале шта и како треба, пошто бисмо на земљи, дан раније све то урадиле исправно, али у ваздуху, с инструктором... Имале смо и трему – каже Ана Тадић са Уба. – Али кад нешто волиш, толико колико ја волим Војску, авионе и летење, ништа није тешко. Ни „дијето“ на преживљавању, ни почетни страх од првог падобранског скока. Баш ништа. Радост коју осећамо при уласку у авион толико је велика да нам и рад у учионици не пада тешко, иако бисмо сви волели да смо мање на земљи, а више у ваздуху, за командама утве.

Попут Ане размишља и Драган Лазич из Крупња. За њега је војни позив одувек био професија у којој се зна „шта ко ради“. У то се уверио и у Војној гимназији.

– Надам се да ћу остварити жељу и постати пилот борбеног авиона. Научио сам све што се од нас тражило до сада. Веома брзо отклањамо грешке које чинимо на часовима летења. Трудимо се, нема разлога да не успемо. Волео бих да сви из групе наставимо школовање и на Војној академији – каже Лазич.

Неизводљиво? Сазнајемо да се ове године на школовање за пилоте прима 15 кандидата. На обуци у селективном летењу има их седамнаест. Пресудна биће реч комисије састављена од инструктора који су с кандидатима провели последњих месец дана. Биће им тешко, баш као и девојкама и младићима који свој живот виде за командама борбеног авиона и који су, поред основних знања о пилотирању и авионима, током вишенедељне обуке схватили још једну неумољиву истину. Сваки нови дан током обуке био је нови испит. Неизвесност, стрес, провера, доказивање... То је оно што позив пилота чини тако узбудљивим и јединственим. ■ Душан ГЛИШИЋ

У ЗНАКУ ГРИПЕНА

Традиционални међународни аеромитинг у мађарском граду Кечкемету и ове године је потврдио репутацију једног од највећих и најзанимљивијих ваздухопловних манифестација у овом делу Европе. Пред више од 150.000 гледалаца своју вештину су приказали пилоти из 23 земље, а међу њима, већ трећи пут, и пилоти из Србије. Средишња фигура домаћег дела програма био је вишенаменски борбени авион JAS-39 C/D грипен, који је недавно уведен у наоружање мађарског ваздухопловства.

Гремда у свету ваздухопловства аеромитинг у Кечкемету више не представља сензацију, ипак се мора признати да је то догађај који изазива велику пажњу јавности. Број учесника је из године у годину све већи, а не мањкају ни стотине хиљада посетилаца који не жале да за једнодневну улазницу плате око 15 евра. То је, у ствари, велика забава, али и уносан посао на државном нивоу, због чега организацију тог комплексног догађаја води мађарско министарство одбране.

Аеродром у Кечкемету је, иначе, главна база мађарског војног ваздухопловства, у којој се налази комплетна борбена авијација те земље. Та јединица, означена као 59. ваздухопловна база „Сентђерђ Деже“, у свом саставу има два сквадрона борбене авијације: сквадрон „Пума“, који је однедавно наоружан авионима типа JAS-39C/D грипен, и сквадрон „Донго“, у чијем се саставу налазе летелице МиГ-29 и L-39 албатрос. Ти сквадрони су током аеромитинга представљали летачки програм домаћег ваздухопловства.

ЗВЕЗДЕ НА КИШИ

Нашој акро-групи „Звезде“, која припада новосадском Аероклубу „Супергалеб Г-4“, то је био и први наступ на аеромитингу више реномеа. Нажалост, он ће бити запамћен по лошој метеоролошкој ситуацији, због чега је изведен скраћени резерви програм. Међутим, „Звезде“ ће кечкеметској публици остати у памћењу по изузетној храбрости и смелости коју су показали другог дана Аеромитинга.

У тренуцима када је велики број посада отказивао наступ због јаких падавина, сви су били запањени када су видели да српске „Звезде“ полећу и, по највећем пљуску и видљивости смањеној на око два километра, приказују веома прецизан програм. Тај потез је измамио велики аплауз покислих посетилаца и подстакао и друге пилоте да полете тог дана

Овогодишњи, седми по реду аеромитинг одржан је 11. и 12. августа. Читав програм концепиран је по уобичајеној шеми – први део аеромитинга био је посвећен домаћем ваздухопловству, а потом је уследио међународни блок, уз парцијално учешће домаћина.

■ ВАЗДУХОПЛОВНИ МАРКЕТИНГ

Средишња фигура домаћег дела програма био је, без сумње, вишенаменски борбени авион JAS-39 C/D *грипен*, који је недавно уведен у наоружање мађарског ваздухопловства (испоручено је 11 од 14 наручених летелица). Аеромитинг је самим тим био идеална прилика да се пред ширим кругом демонстрирају летне могућности тог ваздухоплова, али и низ других аспеката у којима су забележене промене проузроковане увођењем савременог авиона четврте генерације. С тим циљем летачко представљање *грипена* било је употпуњено земаљским поставкама и низом штандова на којима су мађарски ваздухопловци са успехом приказивали наоружање те летелице, систем одржавања, симулаторе, алате, и слично.

У исто време, представници компаније која производи *грипене* „вребали“ су новинаре из земаља потенцијалних купаца те летелице, убеђујући их, уз пиво и кобасице, како је баш *грипен* неминован и најбољи избор за њихово ваздухопловство.

Маркетинг на земљи снажно је подржан и у ваздуху. Поред групних прелета мађарских *грипена*, соло дисплеје са тим авионом, осим Мађара, извели су и Чеси и Швеђани.

Поред домаћег ваздухопловства, на аеромитингу су наступили летачи из 22 земље. Процењује се да је за два дана, колико је аеромитинг трајао, њихове бравуре пратило више од 150.000 људи. Уиграна и искусна екипа домаћина и овог пута је потврдила реноме добрих организатора, тако да, и поред великог броја људи, није створана гужва. И не само то – више од 100 летелица ко-

Снимко Игор САЛИНГЕР

АКРО-ГРУПЕ

Посебан сегмент аеромитинга представљале су акро-групе, по чему је овогодишњи Кечкемет одскочио од великог броја других сличних манифестација у Европи. Од планираних шест, појавило се пет акро-група: француска „Патрол де Франс“ (авиони типа *алфа-иет*), хрватска „Крила олује“ (*пилатус РС-9*), данска „Бејби Блу“ (МF1-17), Турске „Звезде“ (F-5) и новоформирана српска акро-група „Звезде“ („ветерани“ *галеб Г-2*).

Свака акро-група летела је на ваздухопловима који припадају различитим категоријама, што је битно одредило и концепцију њиховог програма. Примера ради, Турци су се са ловцима F-5 често удаљавали од публике, док се Данци са клипним авионима MF1-17 нису усуђивали да изводе вертикалне еволуције.

Програм нашег „орла“ карактерисали су нови елементи у програму као, на пример, слетање из превртања

Снимко Славиша ВЛАЧИЋ

Снимио Игор САЛИНГЕР

Француска акро-група *Patrol d`Frans* је у Кечкемету оправдала статус једне од најбољих акро-група данашњице

је су на разне начине учествовале на аеромитингу, правовремено су и квалитетно опслужене.

Не треба изгубити из вида да је током протеклих десетак година база у Кечкемету доживела потпуни преображај од совјетског гарнизона у праву базу НАТОа. Редовни посетиоци Кечкемета из године у годину уочавају нове хангаре, пратеће објекте, маневарске површине, навигацијска средства, контролни торањ, и слично, а обновљен је и возни парк за опслуживање летења. Занимљив детаљ је и податак да припадници базе на располагању имају већи број скутера којима се крећу са једне на другу тачку аеродрома. Осим што се на тај начин штеди време и новац, увелико се смањује и гужва на аеродрому.

Прецизно испланирани летачки програм био је, као што је речено, подељен на два дела: домаћи и међународни. На међународном делу аеро-

митинга махом су биле изложене већ виђене летелице, што није умањило целокупан доживљај врхунске забаве има ли се у виду да су за командама били најбољи европски војни пилоти.

Поред мађарског, чешког и шведског *грипена*, наступили су белгијски и холандски F-16 MLU, мађарски МиГ-29, мађарски и словачки *албатроси* L-39, чешки L-159, словеначки *пилатус* PC-9, српски *орао* и Г-4 *супергалеб*, те шпански EF-18. У категорији хеликоптера представљени су мађарски и словачки Ми-24, белгијски А-109 и немачки Во-105. Сваки од тих наступа био је врхунски изведен и на границама техничких могућности ваздухоплова.

Стручној публици нарочито се допао наступ шпанског EF-18, који се, иначе, ретко појављује у овом делу Европе. Импресивни двомоторни авион, познат и под називом *хорнет* (*стршљен*), задивио је публику својом покретљивошћу и маневарбилношћу (нарочито на малим брзинама и под великим нападним угловима), показавши зашто представља недосањани сан многих ваздухопловстава.

Специјална шема фарбања нашег „супергалеба“ привукла је велику пажњу публике

Снимио Стјепан ВЛАЧИЋ

Снимко Славиша ВЛАЧИЋ

Снимко Славиша ВЛАЧИЋ

Известан део програма акро-групе Patrol d`Frans заузимају и акробације синхро-пара

Лоше време другог дана аеромитинга, до раних поподневних часова праћено ниском базом облачности и јаком кишом, знатно је пореметило и продужило целокупни летачки програм. Ипак, и екипа Војске Србије је у таквим околностима успешно представила домаће војно ваздухопловство. Публика, а посебно представници штампе и бројни макетари били су изненађени појављивањем авиона Г-4 у новој, специјалној шеми фарбања, рађеној за потребе Сектора за летна испитивања. На тај се начин поново показало да је, и уз релативно мала улагања, могуће направити врхунски маркетинг ваздухопловства и достојно представити државу.

■ ЕКСКЛУЗИВНИ НАСТУП ОРЛА

Ништа мању пажњу није изазвала ни појава *орла*, који се још увек сматра „ексклузивом“ европских аеромитинга. Измењени програм приказивања, који је за ову сезону припремио мајор Мидраг Ристић, био је изразито привлачан. Нарочито импресиван био је елемент слетање из превртања, који је, поред пилота *орла*, извео једино пилот белгијског F-16 – додуше, уз веће удаљавање од публике.

Статички део програма није био ништа мање занимљив. На њему су главни експонати били холандски CH-47 *чинук*, амерички F-16 из Авијана, немачки F-4, E-3 AWACS, румунски МиГ-21 *лансер*, IAR-330 *лума*, шведски SAAB 340, пољски Су-22, аустријски РС-6, словачки Ми-17, те британски авиони типа *херијер* и *торнадо*.

Своје место је на кечкеметској стајанци први пут нашао и домаћи клипни јуришник J-20 *крагуј*, који је са олдтајмером парњаком Г-2 долетео из београдског Аероклуба „Галеб“.

Малобројна српска публика имала је прилику да види и авион ДЦ-6Б, којим је својевремено летео председник Тито. Та летелица, који је некадашња Југославија поклонила Замбији, данас је власништво тима „Ред Бул“, приватне компаније која у свом власништву има велики број летећих олдтајмера. У Кечкемету су, осим ДЦ-6Б, представљени Т-28 *тројан* и АХ-1 *кобра*. Тиме је скоро сваком љубитељу ваздухопловства пружена прилика да пронађе нешто за себе. И поред кише, која је покварила недељно послеподне, са аеромитинга нико није могао да оде незадовољан. ■

Мр Славиша ВЛАЧИЋ

„БЕЗБЕДНОСТ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА“

НАТО АНТЕ ПОРТАС

Колико је НАТО далеко од Западног Балкана? То питање је тема петог броја часописа „Безбедност Западног Балкана“, Београдске школе за студије безбедности, у издању Центра за цивилно-војне односе. Аутори текстова, истраживачи поменуте школе и сарадници из региона, бавили су се различитим аспектима интеграција Србије и Западног Балкана у Северноатлантски савез.

Прва три текста петог броја „Безбедности Западног Балкана“ доносе актуелне дебате о учлањењу у НАТО које се воде у Македонији, Хрватској и Црној Гори. У тексту македонске ауторке Цвете Конеске три су главна аргумента којима се објашњава висок степен подршке македонских грађана чланству у том савезу. Први је гаранција територијалног интегритета и безбедности државе, наравно, и заштита од евентуалних међуетничких сукоба. Други је вредносни аргумент да би „учлањење у НАТО дало Македонији и њеним грађанима осећај припадности већој и, што је још важније, престижној заједници, односно оној која би побољшала представу Македонаца о себи и ојачала европску/западну компоненту њиховог идентитета“. Коначно, сматрају грађани Македоније, пријем у НАТО био би значајан корак ка чланству у Европској унији.

Младен Станичић је аутор текста о дискурсу о НАТОу у Хрватској. Он наводи резултате јунског истраживања, према којима улазак Хрватске у НАТО подржава 44 одсто њених грађана, док се томе противи 28 одсто. Истовремено, чак 75 одсто грађана Хрватске очекује да ће се то чланство реализовати у наредне две године. Ради правилног информисања јавности, хрватска влада је формирала *Државни одбор за чланство Хрватске у НАТО*.

Јелена Радоман је представила актуелну дебату о приступању НАТОу у Црној Гори. Политичка сцена је јасно диференцирана на

промотере и противнике. Странке владајуће коалиције су најгласнији заговорници уласка у НАТО, то је и прокламовани државни циљ према усвојеним стратешким документима. Тврди се да би чланство у НАТОу гарантовало очување државног суверенитета и територијалног интегритета, али и отклонило опасности од дестабилизације на унутрашњем плану. Политички је и аргумент да би тим чланством земља била ближа чланству у ЕУ. Резултати истраживања из јуна ове године показују да улазак у НАТО подржава свега 32,9 одсто грађана Црне Горе, томе се противи 39,75 одсто, а 27,4 одсто нема одређено мишљење о том питању.

Ставовe јавног мњења у Србији о прикључењу НАТОу анализира је Зорана Атанасовић. Резултати показују да је подршка уласку у НАТО у Србији изразито мала, са тежњом благог раста (графикон 1). Искуства посткомунистичких земаља које су постале чланице НАТОа 1999. и 2004. године показују да је раст подршке могућ, те да до њега долази организовањем кампања, чији је циљ у тим земљама био да се појасне услови и последица приступања Савезу. Најјачи аргумент који је говорио у прилог приступања НАТОу био је да учлањење обезбеђује међународни престиж и ствара повољно окружење за развој економије. Веза ЕУ и интеграција у НАТО такође је коришћена као један од главних аргумената у прилог чланства. (графикон 2).

Предраг Петровић је приказао дебату о НАТОу која се води у цивилном друштву у Србији. Поборници приступања Алијанси користе политичке, безбедносне, економске и вредносне аргументе. Противници чланства су припадници крајње левнице и крајње деснице политичког спектра у Србији.

У чланку о унутрашњим политичким аспектима прикључења НАТОу, Ђорђе Поповић је нагласак ставио на промену система вредности. Актуелни дискурс углавном се своди на непоткрепљене рачунице о потенцијалним материјалним добитима или трошковима припадања Алијанси. Међутим, важнији аспект интеграција Северноатлантску алијансу јесте прихватање модерних демократских вредности и начела, а припадање том клубу био би, према Поповићу, доказ демократизације и стабилизације Србије.

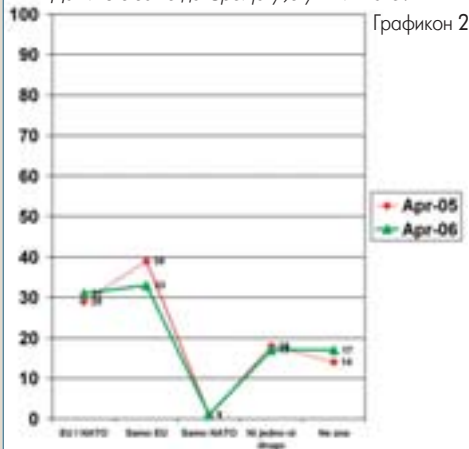
Марко Савковић се у свом тексту бавио економским аргументом у дебати „за“ или „против“ Алијансе. Заговорници проширена који користе економски аргумент потврду налазе у искуствима Чешке Републике, Пољске, Словачке и Румуније, где је забележен пораст броја страних инвестиција у периоду од 2000. до 2005. године, што се доводи у директну везу са чланством тих држава у НАТОу. У тексту о спољнополитичким аспектима могућег приступања Србије НАТОу, Јелена Петровић је направила анализу спољнополитичких аргумената „за“ или „против“ чланства. Од чланства се очекују добити које пружа систем колективне одбране, учествовање у активностима Алијансе, између осталог и у расправи о великом броју безбедносних тема, али и могућност побољшања односа са значајним актерима међународних односа.

Текст Немање Милошевића даје историјски приказ и анализу односа Југославије, НАТОа и САД из педесетих година двадесетог века. Аутор текста доказује да није тачна тврдња да је педесетих година Југославија практично била у НАТОу.

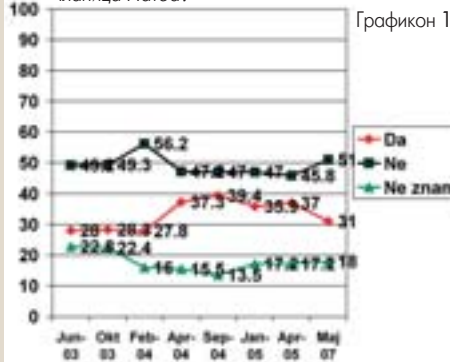
Јелена Унијат је ауторка текста о вези између северноатлантских интеграција и процеса изградње институција у Србији. Она најпре даје преглед досадашњих институционалних промена учињених у складу са стандардима НАТОа, а затим и попис неопходних институционалних аранжмана. Међу најзначајнијим институционалним изменама јесте промена структуре Министарства одбране, затим потписивање транзитног споразума и отварање Канцеларије за везу са Алијансом. Србији предстоји потписивање *безбедносног споразума* и стварање услова за његову примену, а знатне институционалне измене очекују се и у области цивилно-војних односа. ■

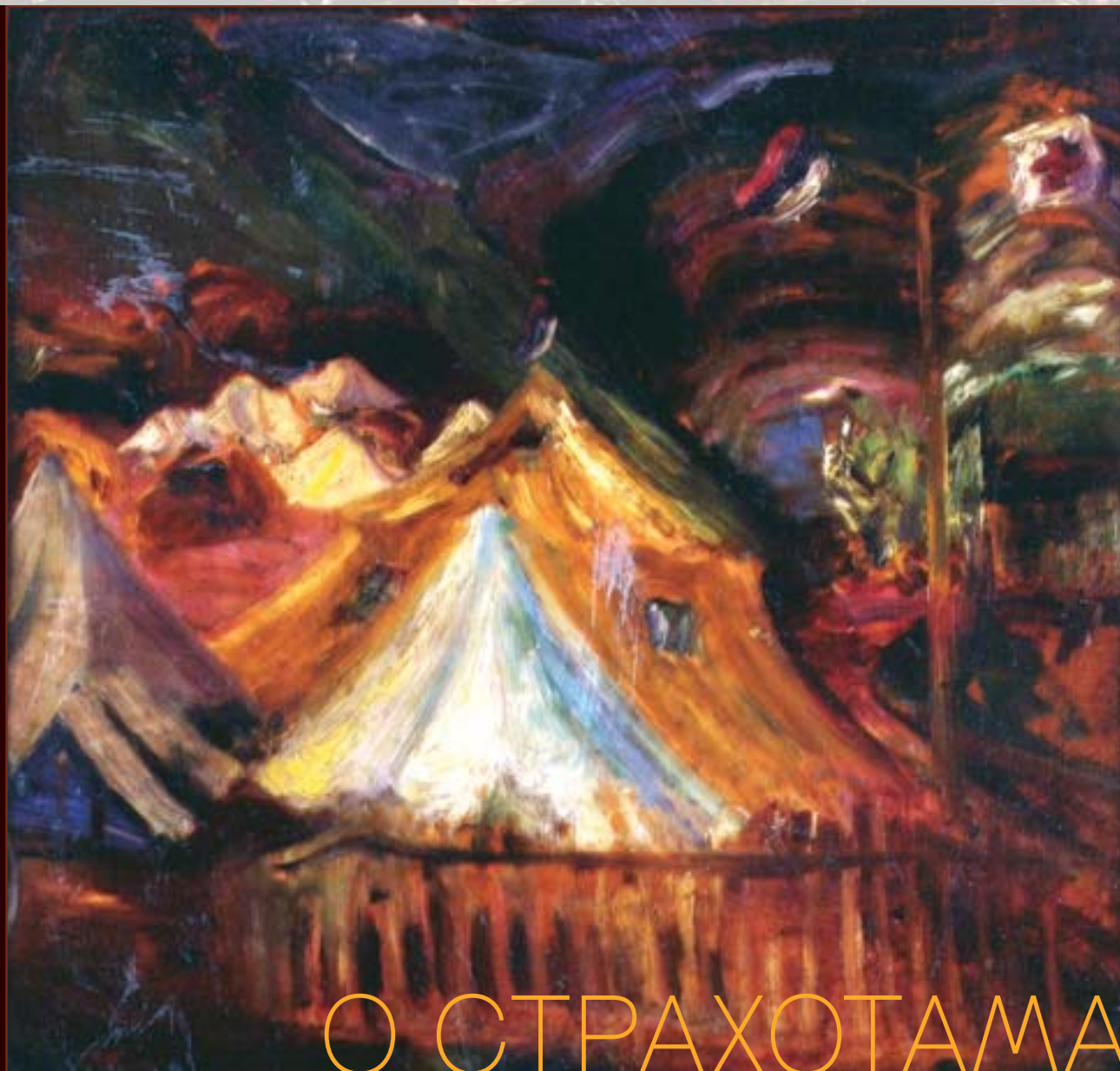
Јелена РАДОМАН

Да ли сте за то да Србија уђе у ЕУ и НАТО?

Да ли Србија треба да постане чланица НАТОа?

Дневничке белешке
холандског хирурга

О СТРАХОТАМА РАТА У СРБИЈИ

Осматрајући у целини рад и пожртвованост мале групе холандских лекара и помоћног медицинског особља, као основни закључак издваја се чињеница да је највећи допринос раду здравствене службе у Србији у периоду између 1912. и 1918. године дала она екипа на чијем се челу налазио др Аријус ван Тинховен.

Делујући махом у Ратној болници у Ваљевоу и бележећи дешавања на балканском фронту, овај непосредни сведок великих борби, страдања и победа у биткама на Церу и Колубари, као и пандемије пегавог тифуса, први је, знатно пре др

Рудолфа Арчибалда Рајса, светској јавности указао на све страхоте рата у Србији, на нехумано поступање припадника аустроугарских трупа и зверства која су у том раздобљу почињена над цивилним становништвом.

У великом броју публикација које настају у том периоду својим значајем и аутентичношћу издвајају се његове дневничке белешке, објављене 1915. године у Ротердаму, под насловом *Страхоте рата у Србији – дневник ратног хирурга*, чије делове овом приликом објављујемо.

О историјским сусретањима
средишњег Балкана и Низоземља

ДЕЉЕЊЕ ИСТОГ СНА

Како су погледи истраживача, дипломата, картографа и путописаца са севера бивали све чешће усмерени према пределима средишњег Балкана, тако су се пред њиховим очима указивале заједничке црте, сличне историјске матрице, препознатљиве одлике свести о припадности малобројном народу окруженом моћним и вековним царствима, обема нацијама својствени пркос, слободољубље, тежња за обновом или успостављањем сопствене државе.

Када је далеке 1904. године тада већ угледна Српска књижевна задруга објавила путописе Е. де Амичића под насловом *Холандска*, мало ко у Србији је разумео такав избор уредништва познате издавачке куће. Међутим, само непућенима могло је да изгледа да је та књига неким случајем залутала међу раније публиковане наслове, који су доносили описе и повести великих европских држава.

Иако наизглед исувише културолошки, историјски и религијски различите, Србија и Холандија представљају две значајне старе европске регије, које пажљивијим проматрањем откривају везе зачете још крајем средњовековног раздобља. У почетку засноване на знатижељи појединаца, те су везе постепено прерастале у боље познавање земље, њених природних одлика, али и у узбудљиво разоткривање богате прошлости другог народа, његових културолошких особености, језичких својстава, обичаја. И како су погледи истраживача, дипломата, картографа и путописаца са севера све чешће бивали усмерени према пределима средишњег Балкана, тако су се пред њиховим очима указивале заједничке црте, сличне историјске матрице, препознатљиве одлике свести о припадности малобројном народу окруженом моћним и вековним царствима, обема нацијама својствени пркос, слободољубље, тежња за обновом или успостављањем сопствене државе.

ПОСЛАНИЦИ И ПУТОПИСЦИ

Први путници, посланици и путописци потекли из Низоземља, који су, попут Јоса ван Хистелеа (чије је путовање на исток отпочело 1481, а окончало се 1485. године), или Корнелијуса Дуплицијуса де Схепера, који је прошао средишњим Балканом између 1533. и 1534. године на путу за Истамбул, где је требало да буде амбасадор цара Фердинанда I Хабсбурга, говоре о својој потресености судбином лопалног словенског живља, које се, како су запажали, невиђено злопати под османском управом и које сваког путника са запада, поред

Најмлађи поднаредних Српске војске Момчило Гаврић посматра спровођење аустроугарског официра, аутор Риста Марјановић

осталог, доживљава и као потенцијално избавитеља. Иако шути, ти записи представљају драгоцене изворе за уочавање и разумевање историјских процеса који су се одвијали у раздобљу након слома српске средњовековне државе. И док су неки путописци знатније пошматрали пределе средишњег Балкана којима су се кретали, дотле су други, попут Охира ван Бусбекеа, који је сећања на своје путовање у Истамбул и боравак на двору Сулејмана Величанственог у периоду између 1554. и 1562. године овековечио у писмима, објављеним 1581. у Антверпену, под насловом *Itinera Constantinopolitani et Amasianum*, локално становништво, а посебно жене у њиховим живописним ношњама, доживљавали као отелотворења ликова из античких митова, попут Клитемнестре или Хекубе. Ренесансно образовани хуманиста, Бусбеке је оставио највреднији запис о средишњем Балкану писан холандским језиком, настао у XVI веку. Не мању вредност имају и белешке низоземског посланика на двору у Истамбулу, Корнелиса Хаге, настале између 1612. и 1615. године, јер у њима сведочи о више значајних догађаја које је чуо на двору османских владара. Јустус Колијер, низоземски посланик на Порти, бележи 1688. године изузетно срдачан дочек и добродошлицу коју му је локално становништво приредило у Београду, главном граду европског дела Османског царства, како га он види.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ СРПСКОГ ЕПА

Опчињеност богатством предела, необичним језиком, колоритом ношњи и обичајима очигледна је и код низоземских путописаца и дипломата који путују средишњим Балканом и током XVIII века. Истовремено, они бележе и знатније локалног становништва које долази у сусрет са намерницима са европског запада. Обострана радозналост, отвореност, али и повремено неразумевање и незнање преплићу се у записима који настају у дужем раздобљу. За путнике потекле из низоземских регија средишњи Балкан представљао је предворје Оријента, а Београд његове вратнице. Био је то међупростор који је раздвајао хришћанску Европу од исламске Азије. Место сусрета двеју религија и цивилизација, као и културолошка и језичка испреплетеност, чинили су да у очима низоземских путописаца ти предели подједнако зраче и плене богатством природе, антрополошким својствима и раскошом одеће, призора и обичаја. Истовремено, свест о некадашњој моћи средњовековних хришћанских балканских држава, пре свих оне српске, будила је у њима осећај солидарности са потомцима оних који су деценијама пружали

отпор надирућем Османском царству. Стање у којем су поједини од њих затицали средишњи Балкан неретко је изазивало сету, али и неразумевање новог начина живота, разлога за прихватање оријенталних обичаја

Деветнаести век у виђењима средишњег Балкана и Низоземља доноси видне промене. Српска револуција и успешна ослободилачка борба, што је омогућило обнову националне државе, утицали су на знатно веће и озбиљније занимање јавности и научника који су деловали на подручју Низоземља. Тако Николас Готфрид ван Кемпен 1837. године, поред осталог, говори о Ћеле-кули, коју „сваки пријатељ слободе и напретка човечанства види као почасни стуб подигнут на уласку у домовину тих племенитих људи“. Дивећи се српским средњовековним јунацима попут Милоша Обилића, Ван Кампен их пореди са Карађорђејем, коме приписује „чудесну храброст“. Интересовање за немирне и слободољубиве балканске просторе показују и Питер Боса, Август фон Дане ван Варик, Роберт ван Зајлен ван Нејевелт, Питер Рулоф Бос, Кристијан Шулер тот Персем, Хендрик Волфганг ван дер Меј, и други. Овај последњи је 1885. године објавио текст *Српски еп*, којим је желео да скрене пажњу културне јавности на величину и виталност до тада потпуно непознате словенске културе. Поредећи Србе као Словене и Холанђане као народ германског порекла, он истиче мноштво разлика између два народа, али и наглашава како код Словена на површину избија заједништво. За њих говори како су мирољубиви попут старих Грка, како воле слободу и како код њих доминира осећај за заједницу. Срби су, наставља Ван дер Меј, боље од других племена сачували основне одлике првобитне словенске расе. Ако се икада оствари могућност једне словенске културе напоредо са германском, онда је њена клица сигурно у српском елементу ... Може, дакле, бити корисно подсетити Западну Европу да унутар њеног видокруга, поред романске и германске, постоји и словенска цивилизација, чије порекло треба тражити у српском епу: што ће рећи, у старо-српском духу слободе и независности који, ослобођен турског јарма, неће трпети ни германску доминацију.

ПРВЕ ИСТИНЕ

Први светски рат увео је Србију у сферу до тада највећег занимања јавности у Низоземљу. Чињеница да се једна мала и заостала балканска краљевина нашла у рату са моћним Аустроугарским царством поново је пробудила изразе солидарности и саосећања са њеним становништвом. У великом броју публикација које су настале у том периоду својим значајем и аутентичношћу издвајају се дневничке белешке Аријуса ван Тинховена, објављене 1915. године, под насловом *Страхоте рата у Србији*. Тај ратни хирург боравио је у Србији и током балканских ратова, да би се почетком лета 1914. године поново нашао на нашим просторима. Заједно са својим колегама лекарима он је остао у чувеној ваљевској Ратној болници, у којој је радио као руководилац Одељења за хирургију. Бележећи дешавања на балканском фронту, као непосредни сведок великих борби и победа у биткама на Церу и Колубари, први је, знатно пре Арчибалда Рајса, светској јавности указао на све страхоте рата у Србији, на нехуманост припадника аустроугарских трупа и окрутност с којом су у том раздобљу поступали са цивилним становништвом. Делујући у самом средишту ратних збивања и страхаота, Ван Тинховен је убрзо постао и члан међународне комисије за истраживање ратних злочина које су аустроугарске трупе починиле над цивилним становништвом, а коју је основао командант Дринске дивизије.

Објављивање дневничких бележака Аријуса ван Тинховена, управо на 90. годишњицу њиховог првог изласка из штампе далеке 1915. године, први пут на језику народа о коме сведоче, представља племенит подухват са циљем даље зближавања и учвршћивања трајних пријатељских односа Србије и Холандије. ■

Мр Дејан Ристић

Холандске војномедицинске мисије у Србији

МЕЂУ ЉУДИМА

Налазећи се на различитим рубовима Старог континента, Срби и Холанђани показали су током минулих столећа необичну упорност у међусобном упознавању, разумевању и приближавању. Иако је било и периода када су међусобни односи умели да буду на дистанци и испуњени несагласјем, два мала европска народа настављала су да заједнички граде будућност континента коме припадају и чију судбину деле у читавом низу векова. Један од примера који о томе сведочи јесте и присуство холандских војномедицинских мисија у Србији током балканских и Првог светског рата.

Занимање холандске јавности за дешавања у региону средишњег Балкана, а посебно у Србији, приметно је појачано у првим деценијама прошлог века. Поред два обимна чланка Мејнарда Меренса, почасног генералног конзула Краљевине Србије у Амстердаму, објављена 1900. и 1901, у *Боновом илустрованом часопису*, под насловима *Понешто о Србији* (1900) и *Холандија и Србија: сећање са путовања* (1901), о дешавањима у Србији писали су и Марселус Емантс 1903, госпођица Ј. Г. Лухт 1913, Хосинус де Вохт 1913, потпуковник Ј. Ц. Ван ден Белт 1914, др Х. Копесхар 1915, и исте године поручник Ј. Фабијус и др Аријус ван Тинховен.

Потпуковник Ј. Ц. ван ден Белт први је холандски официр који је посетио Србију у периоду балканских ратова и Првог светског рата. Овај војни посматрач, у свом делу објављеном 1912. године, описује зарађене стране укључене у оба балканска рата, њихове заповеднике, оружану силу и опрему, али и најзначајније ратне операције. Његова опажања документована су статистичким подацима и војним мапама. Ван ден Белт се, будући да је био војно лице, у свом тексту није превише освртао на политичке аспекте балканских ратова, већ је своју пажњу посветио анализирању прошлости тог региона. С тим у вези он је у више махова цитирао тодашњег дописника лондонског дневног листа *Daily Mirror* Филипа Гибса, који је истакао како „дуго прижељкивану борбу против Турака, реваншистички рат, *the campaign which has fulfilled the vengeance of the centuries*, више нико и ништа није могло да спречи“. Настављајући изношење својих импресија о Другом балканском рату, Ван ден Белт је посебно указао на „изузетно држање становништва приликом избијања рата и када је постало познато колико су велики губици“, али и на изјаву неименованог члана Црвеног крста о томе да „ће мање западноевропске зе-

мље морати темељито да ревидирају своје мишљење о балканским државама“.

Након текста потпуковника Ван ден Белта, прво сведочанство о ратним дешавањима у Србији тога времена, које је настало као резултат рада једног лекара, било је предавање др Х. Копесхара под насловом *Понешто о Црној Гори и Србији и мом раду* (Een en ander over Montenegro en Servië en mijn arbeid aldaar). О њему се говорило на састанку *Друштва за унапређење медицине и породиљства*, одржаном 18. октобра 1913. године у Амстердаму. Излагање др Копесхара, официра санитетске службе холандске Источноиндијске војске, касније је објављено у *Медицинском недељнику*. Као посебно издање, обима 80 страница, које прате фотографије што их је сам др Копесхар снимии, штампано је у Амстердаму 1914. године.

ДНЕВНИЧКЕ БЕЛЕШКЕ

Пошто је током Првог балканског рата боравио на територији Краљевине Црне Горе, где је, заједно са својим колегама лекарима Остерхајсом и Ољеником и супругом која је помагала као болничарка, радио у санитетској служби тамошње војске, др Копесхар се 1913. године, после краћег боравка у Холандији, запутио у Србију. И док је стање санитетске службе у Црногорској војсци било крајње критично и хаотично, дотле је његов рад у Србији давао много веће резултате. Захваљујући доброј организацији санитетске службе Српске војске, али и бољој економској ситуацији у држави, рад др Копесхара у Србији током Другог балканског рата допринео је успешнијем деловању војног санитета, унапређењу саме санитетске службе, али и јачању подршке холандске јавности у односу на циљеве са којима је Србија ушла у тај оружани сукоб.

Поменули смо да је раздобље балканских ратова и Првог светског рата увело Србију у сферу до тада највећег интересовања јавности у Низоземљу.

У великом броју публикација које настају у том периоду својим значајем и аутентичношћу издвајају се дневничке белешке Аријуса ван Тинховена, објављене 1915. године у Ротердаму, под насловом *Страхоте рата у Србији – дневник ратног хирурга*. Надовезујући се на рад свог колеге др Копесхара, др Аријус ван Тинховен, са својим сарадницима, други пут је боравио у Србији у периоду између почетка августа 1914. и фебруара 1915. године.

Објављивање његових дневничких бележака резултат је извештаја које је слао холандским дневним листовима *Nieuwe Rotterdamse Courant* и *Algemeen Dagblad*, а уврштен је и обиман интервју који је дао новинару *Нових ротердамских новина* М. Ј. Брусееу, објављен у рубрици *Међу људима*.

Као ратни хирург Тинховен је боравио у Србији и током балканских ратова, да би се почетком лета 1914. године поново нашао на овим просторима. Заједно са својим колегама лекарима он је, као руководилац Одељења за хирургију, деловао при чувеној Војној болници у Ваљевоу. О свом доласку у Ваљево и ангажовању др Ван Тинховен је записао: „Представили су ме градским властима и поставили за првог хирурга у среској болници, која је пре пет година реновирана по свим прописима. Све је на једном спрату, добио сам добре просторије за операције и превејање, као и једну за рендген, а и пристојан смештај за болничарке и себе. Све смо испразнили, добро очистили... Једно време је владао непријатан мир. Све док Аустријанци 16. августа 1914, нису прешли Дрину код Шапца и кренули на Ваљево... Дошли су до Завлаке, на три сата од нас, и све време су се чули топови...“

Убрзо после отпочињања општих оружаних сукоба на територији северозападне Србије, који су у другој половини августа 1914. кулминирали Церском битком, медицинска екипа др Ван Тинховена суочила се са великим приливом рањених припадника Војске Краљевине Србије, али и цивила. „Тада су стали да притичу рањеници, у великим транспортима који су најчешће стизали увече и ноћу; једном чак осам стотина истовремено“, записао је др Ван Тинховен. „Најпре су их спуштали на сено у великим магацинима, сироте људе, неке на умору, друге већ мртве – сабијене на гомиле, јадно, као стоку. А одатле су их распоређивали на разне болнице и амбуланте; болесни одвојено, рањени по врсти повреда, колико је то било могуће. Три санитетска воза непрестано су развозила оне који су иоле били у стању за транспорт“.

РАТНИ ЗЛОЧИНИ

Под утиском деловања непријатељске војске на српској територији и злочина који су тада учињени над цивилним становништвом, др Ван Тинховен определио се да прикупи материјалне доказе о употреби недозвољеног наоружања и муниције, као и сведочанства о конкретним злочинима почињеним у Мачви. О формирању Комисије за утврђивање ратних злочина новинар М. Ј. Брусееу је записао: „Српски командант Дринске дивизије образовао је комисију ради истраге тих страхота. Шеф полиције Ваљевског округа учествовао је у њеном раду, затим један аустријски лекар у српској служби, др ван Тинховен, швајцарски инжењер Шмит, са фотографом и неопходном пратњом. А стравичне слике зверстава, силовања, које је наш земљак прикупио додатна су осуда ратног лудила. Истрага се односила на подручје између Завлаке и Брезјака. Кренуло се аутомобилом кроз нападени крај. Народ тамо живи веома раштркано, већином у засеоцима од по неколико домаћинстава

Привођење угарског мајора Балзарика жртвама које је побио, у присуству холандског хирурга др Ван Тинховена, швајцарског индустријалца Жила Смита, преставника српског Црвеног крста и Министарства унутрашњих дела, август 1914.

сврстаних око крчме; или око куће локалног попа. Убрзо су наишли на шеснаест лешева људи који су били повезани конопцима, сваки устрељен три до четири пута, сломљених руку и ногу, смрсканих лобања. Заробљен је један аустријски мајор, кога је народ посебно кривио за зверства његових трупа. Комисија га је саслушала, радило се о мајору Јозефу Балцарику. Одвели су га до ливаде, где су били наслагани лешеви старца, жена и деце убијених кундацима и бајонетима, млада створења одсечених руку или још ужасније исекаспаљених. Мајор је порицао кривицу. Али када су га касније спроводили у главни Штаб, док је српски мајор седео у запрежном возилу, а он као обичан војник крај кочијаша, искористио је прилику да се отрује цијанкалом. На једном другом месту је комисија нашла лешеви четворо побијених људи. Верни пас, још увек на узици коју је његов господар држао у уколченој шаци, био је преполућен. Из једне свеже хумке ископали су пет тела, два без рана, која су остављала утисак да су жива закопана. Нешто даље су на гомили нашли 60 до 70 лешева деце, изгореле у школи. И још много сличног је комисија видела”.

Налази Комисије и згранутост међународне јавности над њима допринели су да Аустроугарска војска примени казнене мере против оних припадника који су се огрешили о норму Међународног ратног права и одредбе Женевске конвенције. Ван Тинховен је тврдио да су те ригорозне казне имале ефекта и да он касније више није наишао на масакрирано цивилно становништво.

СУСРЕТ ТИНХОВЕНА И РАЈСА

Убрзо после окончања војних операција у Церској бици, тачније 18. августа 1914, др Ван Тинховен упознао се са др Рудолфом Арчибалдом Рајсом, професором криминалистике на Универзитету у Лозани, који је у Србију пристигао како би детаљније истражио налазе Комисије. Након увида у стање и разговора са др Ван Тинховеном, др Рајс је изнео процену по којој је у том кратком периоду повлачења Аустроугарске војске убијено око 4.000 цивила између два месеца и 92 године старости. Рајс је, поред истраживања почињених ратних злочина, у Србију дошао и како би сакупио доказе о употреби недозвољене распрскавајуће муниције, тзв. дум-дум метака. Др Ван Тинховен је забележио: „У почетку нисам поверовао у распрскавајуће метке. Али касније је моја сумња побијена, и уверио сам се у то да су их Аустријанци користили. Типична рана проузрокована таквим метком јесте мала улазна рана у месо. Међутим, испод ње метак је експлодирао, распршио се и направио је огромну улазну рану”.

Разлог што холандски лекар у почетку није веровао у то да непријатељеве оружане снаге користе тзв. дум-дум муницију био је што већина таквих рањеника, због брзог подлагања повредама проузрокованим јаким крварењем, није ни стизала до Ратне болнице у Валеу. Ипак, пошло му је за руком да прикупи неколико метака и да их касније однесе на експертизу у Холандију, да би од једног тамошњег угледног балистичара добио следећу потврду: „Поштовани господине, поводом поглавља В вашег ратног дневника, објављеног у *Новим ротердамским новинама* од 30. марта 1915. године, могу вам саопштити да сам на преглед примио два распрскавајућа метка каква сте тамо описали. До пре неколико дана и усмено и писмено сам заступао мишљење да треба сузбити бајку о распрскавајућим метцима, просто зато што они не постоје, а осим тога, сва малокалибарска пушчана зрна могу под одређеним околностима да изазову рањавања која на први поглед одају утисак да су коришћени распрскавајући метци. Метци које сте ми донели научили су ме супротном. То су најужаснија средства за убијање која се могу замислити. Кад сам након брижљивог скидања омотача видео садржај једног таквог зрна и када је истина полако допрла до мене, преостало ми је само гађење због недостојног ратног злочина једне моћне царевине спрам храброг, патриотског, крајње симпатичног малог народа од неколико милиона душа”.

ПЛАЧ ОД СРЕЋЕ

Делујући у тешким условима Првог светског рата, др Ван Тинховен чинио је напоре како би своје искуство и најновија медицинска сазнања која је стекао током његовог пређашњег рада у Холандији пренео својим српским колегама. „Прострелне ране уста и образа, смрскане вилице, то се може средити, иако ти људи страшно пате, јер не могу да једу”, указивао је. „Такође и прострелне ране лобање. Заблуда је да је прострелна рана мозга по дефиницији смртоносна. Имао сам момке код којих је мозак цурео у млазу, па су ипак излечени. Ране у пределу потиљка често угрожавају центар за вид, што изазива слепило, а то за нас хирурге, ипак, могу бити веома захвални случајеви. Ако је сам центар само мало оштећен крхотинама лобање и крвним притиском, онда операција чини чуда. И онда та срећа када се чуло вида полагано стане враћати; када им ставиш руку пред очи, а они коначно почну да назиру њен обрис; онда да разликују прсте, па кад крену да их броје: ... два, и на крају свих пет! Па кад заплачу од среће...”

На питање новинара М. Ј. Брусца да ли је др Ван Тинховен у рату заиста постигао тако много значајних резултата оперативним путем, он је одговорио: „Усуђујем се рећи да се по правилу постижу резултати тамо где се посла лати искусан хирург. Иначе то не треба радити. Прилив рањеника је најчешће толики да је боље ићи на сигурно. У прво време сам под вођством чувеног професора Фон Етингена изузетно много научио о том питању. Јер задатак ратног хирурга је нешто посебно. Он мора да делује што је конзервативније могуће, реституцијски у буквалном смислу, и мора да зна у којим ће случајевима интервенисати. На пример, прострелену лобању је најбоље отворити, извадити крхотине и побринуту се за смањење притиска. Трбушне ране, пак, по правилу никад не треба оперисати. Пацијент треба да мирује; треба га лечити ледом и опијумом. То је професор Китнер, сада у Бреслау, запазио још у Трансвалском рату. Од пацијената са ранама у пределу трбуха, које није опери-

Др Рудолф Арчибалд Рајс

сао, изгубио је тринаест, а од оних које јесте оперисао – 26 процената. Могуће је чак да зрно прође кроз читав трбух, а да не оштети ниједно црево захваљујући њиховој способности контракције. Ако црево нешто овлаш окрзне, оно се згрчи – и тако се зрно провуче кроз лавиринт. Имао сам такве случајеве...”

Радећи скоро даноноћно као главни хирург Ратне болнице у Ваљевоу, др Ван Тинховен је, по својим речима, само у периоду између 8. августа, када је стигао у Ваљево, и 23 септембра 1914. оперисао 235 пацијената, од којих је 67 умрло. Већина након операција главе – 35; трбушних рана 8; рана кичмене мождине 4.

Убрзо након што је оставио ову дневничку белешку, др Ван Тинховен суочио се са потребом евакуације Војне болнице, имајући у виду непосредну опасност од аустроугарских трупа које су напредовале ка Ваљевоу. Желећи да што дуже буде у могућности да са члановима своје медицинске мисије пружа неопходну помоћ рањеницима, он је одлагао евакуацију болнице све до 1. новембра те године, када је наређење о измештању болнице издао шеф санитетске службе Српске војске. Чланови његове екипе евакуисали су се пут Чачка, затим у Ниш и коначно у Зајечар. Крајем новембра, пратећи убрзано напредовање Српске војске током Колубарске битке, холандска медицинска мисија вратила се, преко Младеновца и Лазаревца, у Ваљево, у коме је обновљен рад Војне болнице. У необично тешким условима девастираног и опустелог града, холандско медицинско особље сачекао је тежак задатак. Било је потребно уредити болницу, вратити је у функцију и учинити да се рањеницима пружи најбоља могућа нега и обезбеди њихов опоравак. До краја 1914. године др Ван Тинховен успео је да уреди болницу и, како је са задовољством истицао, учини све што је било до њега да ниједан од његових пацијената не оболи од пегавог тифуса, чија је епидемија наступила почетком 1915. године.

ВИШЕ ОД ЛЕКАРА

Епидемија пегавог тифуса најпре је почела да се шири међу избеглицама, које су биле исцрпљене дуготрајном оскудицом у храни, умором и промрзлинама, да би касније захватила и ратне заробљенике. Убрзо се број оболелих од те опаке болести у Ваљевоу попео на неколико хиљада. Иако смештени у посебној болници, која се налазила изван града, њихова смртност износила је и до 90%.

Поред пацијената, од пегавог тифуса почели су да оболевају и лекари, тако да је у читавом Ваљевоу од њих 14 остало само петоро здравих. Међу оболелима нашли су се и поједини чланови холандске војномедицинске мисије, а и сам др Ван Тинховен. Захваљујући бризи својих колега, он је у потпуности оздравио након дужег опоравка у Србији и Холандији.

Аријус ван Тинховен напустио је Србију тешко болестан у фебруару 1915. године и, по налогу шефа санитетске службе Српске војске, отпутовао на даљи опоравак у Холандију, где је током 1915. године наставио свој хумани рад упознавања домаће али и међународне заједнице са дешавањима на балканском фронту. После потпуног опоравка, а у немогућности да се врати у Србију, он је крајем 1915. године кренуо у Француску да би наставио свој род ратног хирурга.

Конечно, поред војномедицинске мисије коју је предводио др Ван Тинховен, у Србији су крајем 1915. године боравила још двојица лекара из те земље. По сведочанствима др Славке Михаиловић, објављеним у њеном дневнику под насловом *Облаци над градом*, Министарство унутрашњих дела Краљевине Србије примило је на рад у октобру те године двојицу холандских лекара. Према поједи-

Повлачење народа, аутор Риста Марјановић

ним натписима, један од њих идентификован је као др Брејер. Извори о деловању те двојице лекара у Србији, по свему судећи, нису сачувани, те се може закључити да је са њима окончано присуство холандских лекара у нашој земљи у периоду балканских ратова и Првог светског рата.

Посматрајући у целини рад и пожртваност мале групе холандских лекара и помоћног медицинског особља, као основни закључак издваја се чињеница да је највећи допринос раду здравствене службе у Србији у периоду између 1912. и 1918. године дала она екипа на чијем се челу налазио др Аријус ван Тинховен.

Делујући махом у Ратној болници у Ваљевоу и бележећи дешавања на балканском фронту, овај непосредни сведок великих борби, страдања и победа у биткама на Церу и Колубари, као и пандемије пегавог тифуса, први је, знатно пре др Рудолфа Арчибалда Рајса, светској јавности указао на све страхоте рата у Србији, али и на нехумано поступање припадника аустроугарских трупа и окрутност која је у том раздобљу испољена у односу на цивилно становништво.

Током више од пола године бављења на балканском фронту он је знатно допринео раду Војне болнице у Ваљевоу, али је и први обавестио ширу европску јавност о дешавањима на овим просторима, али и о истинском карактеру рата и страхотама који је он собом носио. Хуманост и помоћ у једном од најтежих периода нововековне српске историје сврстала га је међу личности које су оставиле неизбрисив траг у историји и свести овдашњег становништва. Лекар хуманиста, др Ван Тинховен био је један од најплеменитијих пријатеља Срба и истрајан бранитељ исправности њиховог отпора и борбе за очување независности своје државе у периоду балканских и Првог светског рата. Боравак др Аријуса ван Тинховена и групе медицинског особља, која је на његов позив дошла из Холандије у хуману мисију у Србију током 1914. и 1915, можда је и најупечатљивији и најјаснији пример како се два географски удаљена народа могу разумети и како културолошке, историјске и религијске баријере могу устукнути пред хуманошћу и свешћу о потреби заједничке борбе за мир. ■

Мр Д. Ристић

Страхоте рата у Србији

ИНТЕРВЈУ
О РАТНОМ
ВРЕМЕНУ

Током претходна два рата већ сам боравио у Србији и упознао сам народ у непосредном контакту. Није то народ дивљака и злочинаца, каквим је аустријска штампа увек покушавала да га прикаже, већ је то народ једноставних земљорадника којима је највећа жеља да буду остављени на миру.

Мој интервју са господином М. Ј. Брусеом, објављен у Новим амстердамским новинама, у рубрици „Међу људима“, наишао је на велико занимање и изазвао је толики број питања да сам га са задовољством допунио и опремио фотографијама које сам лично снимио, како би господин Брусе то објавио као засебно издање.

Сада када ова сећања више нису намењена неутралним новинама, у више тачака сам оштро иступио против окрутности коју су починиле аустријске трупе. Нису у питању појединци, већ влада која је своје војнике опремила најокрутнијим распрскавајућим мецима. Надам се да ће, поред тога, ова књига допринети да се баци боље светло на српски народ.

Трудио сам се да увек на најобјективнији начин прикажем оно што сам видео и запажао.

Хаг, август 1915.

Ван Тинховен је ово забележио у уводу свог дневника, објашњавајући и како је настала књига „Страхоте рата у Србији“.

ПРЕВЕЛИКА СРБИЈА

Коначно је Немачка била спремна и ваљало је тражити *casus belli*. Њена верна савезница Аустрија умеће то већ да среди, јер је годинама немоћно посматрала како се Србија, њен јужни сусед, све више развија, тако да је убрзо могла постати значајан конкурент мађарским земљорадницима. Ситне пакости, као што је затварање граница за српску стоку, нису много помогле да се спречи развој Србије. Године 1905. Аустрија је анектирала провинције Босну и Херцеговину, скоро у потпуности насељене Србима, и тада је замало дошло до рата са Србијом, али је утицајем и посредовањем Русије он, ипак, спречен. Затим је следио озлоглашени *загребачки процес* Србима и Југословенима, при чему је са сигурношћу доказано да је аустријски изасланик у Београду Форгах фалсификовао судске документе у канцеларији свога посланства.

Након Првог балканског рата, када су Срби и Црногорци, жртвујући хиљаде људских живота, освојили Скадар и Драч, Аустрија је запретила да ће им силом одузети те територије ако се добровољно не повуку, иако је на почетку рата изјавила да ће остати неутрална.

А када су Срби потукли Бугаре након њиховог издајничког напада и освојили Македонију, тада је опет замало дошло до рата Аустрије против Србије, због једног јединог разлога, што је Србија претила да постане превелика.

Из Ђолетијевог признања на седници италијанске владе од 5. децембра 1914. са знајемо да је Аустрија још 1913. хтела да нападне Србију, али да је Италија била против тога, те да је Немачка сматрала да још није куцнуо прави час. Међутим, 1914. све је било спремно, а атентат на надвојводу престолонаследника представљао је добродошлу прилику да се отпочне са игром. Никад није доказано колико су Срби били умешани у то убиство, али је у суштини Немачкој више одговарало да престолонаследник буде уклоњен него Србији да у томе сарађује. Јер та мала земља није изгарапа од жеље да, након последња два исцрпљујућа рата, изазове нови. Суђење убицама, а обојица су били аустријски поданици, вођено је у тајности, а Форгах, који је 1909. фалсификовао документе, био је сада шеф дипломатског кабинета, десна Бертолдова рука.

Првобитна Ваљевска болница је била премала да прими све рањене и болесне

Франц Фердинанд је убијен 28. јуна, а 23. јула Фон Гизл, аустријски изасланик у Београду, уручио је аустријски ултиматум. Преговори вођени током месец дана између Беча и Берлина до данас нису објављени у некој немачкој *Белој* или аустријској *Црвеној књижи*. Тај ултиматум је најсрамнији документ који је икада уручен једној независној држави и због тога се, углавном, очекивало да ће га Србија одбити. читав свет је био запањен српским одговором, који је зарад мира желео да удовољи скоро свим аустријским захтевима. Једино се поводом оних редова који су кршили независност Србије и који би је безмало претворили у вазала Аустрије молило за даље преговоре, уз спремност да се изађе пред арбитражу Хашког суда.

Али Аустрија је била одлучила да ратује. Тренутно је прекинула дипломатске односе и 28. јула објавила је рат, који ће прерасти у највећи и најокрутнији од свих дотада вођених ратова.

Током претходна два рата већ сам боравио у Србији и упознао сам народ у непосредном контакту. Није то народ дивљака и злочинаца, каквим је аустријска штампа увек покушавала да га прикаже, већ је то народ једноставних земљорадника који-ма је највећа жеља да буду остављени на миру.

А. в. Т.

ПРВА ЕТАПА ВАЉЕВО

Још недовољно опорављен од пегавог тифуса, др Ван Тинховен вратио се у Хаг. Али тих неколико дана предане кућне неге приметно му је годило. Изгледао је много боље оног јутра када смо у његовој пролећним сунцем окупаној соби, с погледом на врт, наставили разговор, листајући његове дневнике. Није било сумње, енергични млади хирург повратио је снагу и опет је пун планова за наступајуће дане – на пример, да на више пози-ва одржи предавања са слајдовима, али и за будућност.

– Дакле, 28. јула Аустрија је Србији објавила рат, 29. сте Ви, са сестром Де Хроте, која је била дошла истог трена, кренули из Берлина за Варшаву, а тамо нисте успели да добијете место у последњем брзом возу за Одесу...

„Јесте, али не дамо се ми тако лако избацили из седла! У агенцији су нам рекли да су сва седишта распродата, па сам се... обратио једном златном господину, неком руском генералу. Убедио сам га... Али те вечери у Одеси, после доласка крцатог воза у коме су нам сапутници били и неки мобилисани Срби, кренуло је све наопако. Јер замислите: у тој општој гунгули заубио нам се пртљаг, читава наша опрема – наши кофери са свим нашим стварима нестали су без трага! А у суботу увече требало је да наставимо бродом за Галац.

Напокон, у понедељак дигосмо руке од чекања пртљага и без кофера кренусмо преко Букурешта за Софију. Опет смо се распитивали да нешто није нађено... Немачке новине су у то време тврдили да су Аустријанци већ заузели Београд. Знао сам за поманкање лекара, тако да смо сместа продужили за Ниш. Тамо сам се јавио секретару Црвеног крста др Суботићу и начелнику здравствене службе, старим пријатељима из два претходна рата, и испрчао им да су ми се загубили сви инструменти. Али последњег пута сам им био поклонιο сву своју опрему, заједно са рендген-апаратом. – Е па – рече секретар – сад ћеш је добити назад. Затекао сам је потпуно спремну, поникловану и каталогизовану; дакле, ипак холандски инструменти! – Хоћеш ли онда одмах да наставиш за Ваљево? То је веома важан центар. Јер Аустријанцима ипак није пошло за руком да заузму Београд с речне стране и да обаве неопходне преласке. То је морало да се учини с леђа, тамо где су највећа упоришта на босанској граници. А Ваљево је онда представљало прву етапу... Тамо и кренусмо!

То је веома леп градић, од осам до десет хиљада становника, у брдима, са здравом климом. И прилично модеран, има, на пример, електрично осветљење; седиште је среза, са најмање пет великих касарни и прелепом гимназијом, тада оспособљеном за при-

Група лекара у Ваљеву 1915 године

хват рањеника. Становништво је имућно. Већином су то богати сељаци који се баве сточарством, а нарочито узгојем шљива.

Једно време је владао непријатан мир. Све док Аустријанци нису 16. августа прешли Дрину код Шапца и кренули на Ваљево... Дошли су до Завлаке, на три сата од нас, и све време су се чули топови...

Тада су стали да притичу рањеници у великим транспортима који су најчешће стизали увече и ноћу; једном чак осам стотина истовремено. Најпре су их спуштали на сено у великим магацинима, сироте људе, неке на умору, друге већ мртве – сабијене на гомили, јадно, као стоку. А одатле су их распоређивали у разне болнице и амбуланте; болесни одвојено, рањени по врсти повреда, колико је то било могуће. Три санитарска воза непрестано су возила оне који су иоле били у стању за транспорт”.

Одабирање и усмеравање било је поверено др Ван Тинховену, тада једином страном лекару на лицу места. А „тешке случајеве за операцију” слао је на своје одељење, где су му асистирали сестра Де Хроте, три Српкиње и два студента, један медицине, а други права. Отад је прилично редовно обављао осам до десет великих операција дневно.

„Све док Аустријанци нису били присиљени на свеопште повлачење 21. августа, захваљујући помоћи Моравске дивизије која је за 24 сата препешачила 67 километара. Био је то пораз који се претворио у потпуни дебакл. Међутим, аустријске трупе су, махом састављене од Хрвата, Мађара, чеха и Пољака, у повлачењу на све стране уништавале, убијале, пљачкале и скрнавиле, жене и децу – стравично.

Српски командант Дринске дивизије образовао је комисију ради истраге над овим страховима. Истрага се односила на подручје између Завлаке и Брезјака”.

Касније је у Србију дошао Р. А. Рајс, професор са универзитета у Лозани, како би обавио подробнију истрагу о тим страховима. У својој публикацији (R. A. Reiss, Comment les Austro Hongrois ont fait la guerre en Serbie. Librairie Armand Cohn, Paris), он број жртава старости између два месеца и 92 године процењује на 3.000

до 4.000. Он што професор Рајс затим описује превазилази сваку знану bestiјалност.

„Инжењер Шмит је недељама био у шоку, а када сам га једном касније посетио, његова ми је жена рекла: – Мој муж је потпуно пометен. Скоро да не спава и стално ноћу привиђа мртве и унакажене“.

„Међутим“ – наставља др ван Тинховен – „касније је аустријска војна управа изрекла веома строге казне кривцима за ова злодела. Треба додати да је у читавом крају сав посед становништва био уништен. Смрскани су им кревети, столови, столице, пећи, машине за шивење; домаће животиње које се нису могле поклати или одвести понекад су биле подједнако окрутно убијене или унакажене. Да је у питању била освета због пораза показало се из натписа по довратама, сроченим на српском. Један такав сам приметио на потпуно испражњеној кући једног попа, где чак ниједан лист у библиотеци нису оставили читав: Лепа успомена на казнену експедицију аустријске војске.

– 15. август. Србија разорена. Живела аустријска војска!

Те прве ноћи требало је да наша комисија колима стигне у главни штаб војске. Било је касно, а приликом преласка једног моста пробушила нам се гума. Морали смо да наставимо пешице кроз ноћ. Пуцало је и слева и здесна, све време смо видели пламене искре. Ишли смо посред бојног поља, покрај лешева војника, коњских трупа, кроз језив смрад, јер био је август и труљење је брзо наступало. Конечно, пронађосмо логор генерала Штурма, заповедника Другог корпуса. Било је пола један по ноћи. У једној сеоској кући прилично бројно друштво официра и лекара седело је уз светлост свећа за дугим столом и пило вино. Било је ту доста знаних из претходних ратова. Дочекаше нас, дакле, уз поклике. Након што смо се мало провеселили заједно, поведоше нас до наших конака: хрпе сена на тавану штале, где смо дивно спавали под коњском ћебади, са пресавијеним капутима као узглављем. Били смо мртви уморни“.

ДОБРИ СТАРАЦ МИЛИВОЈЕ

„А један српски официр је испричао за изненађење једне српске чете, која је заробила тридесет Аустријанаца, да би се после повратка испоставило да се тај број попео на 86. Јер све време се кроз кукурузишта чуло како они заостали узвикују: *Чекајте, хоћемо и ми!*“

Следећег дана наставили смо своју експедицију кроз нове и нове страхоте“.

Током одсуства др Ван Тинховена због болести након путештвја по пределима ужаса, у Ваљевској болници га је замењивао један српски војни лекар – пуковник, хирург старе школе, који је оперисао све што му је падало шака. Сестра Де Хроте била је веома узнемирена због таквог наступа. Сваки пут би отишла нашем доктору да му изнесе своје притужбе: – Пуковник ми прича о неком свом колеги који не може на миру да заспи ако преко дана не ампутира макар шест удова – са уздахом је једном испричала. – А он сам одсеца руке и ноге свим рањенима.

То је за др Ван Тинховена било превише, па је још ровит стао на ноге и пожурио у операциону салу да се поново лати свога задатка. Пуковник се управо био намерио да ампутира још једну ногу, која је била сломљена и загнојена. – Та нога може да се сачува – рекао је др Ван Тинховен. Пуковник му је љутито одбрусио: – Онда то уради сам, али никад ти неће успети! Тако је опет нестао са позорнице. Холандски лекар је применио еластични завој, и шест недеља касније тај момак је на две здраве ноге напустио болницу.

„У међувремену се главни штаб војске из Крагујевца преместио у Ваљево. Стигао је престолонаследник, сместио се у једну приватну кућу за коју је стигло нешто опреме. Уз њега је био генерал Путник, седа старина, који је мало излазио и кога сам само неколи-

Болничко особље на степеницама ваљевске гимназије која је такође постала болница

ко пута видео у колима, при чему је на мене утисак оставио његов одлучан поглед. Као пратњу имали су ешелон гардијских хусара и чету пешадијанаца. Али није било ни трунке раскоши или сјаја.

Иначе, сивосмеђу униформу носе само првопозивци, старији морају сами да се побрину за своју опрему, тако да се углавном појављују у најразноликијој одећи. Углавном им се само капе и опанци подудару са опремом осталих војника. Оно што ме, међутим, највише задивило то је њихова практична обућа. Српски сељак носи дебеле црне чарапе од вуне, извезене шареним цвећем. А као обућу носи опанке, повијене широко парче дебеле коже, мекко кожно плетиво с горње стране, све је широко, нема никаквог притиска, а ваздух може да циркулише. Та обућа се везује обмотавањем око потколенице дугог каиша, који при врху има копчу. Војници, посебно на дугим маршевима, радије носе своје удобне опанке него чизме. Углавном томе приписујем чињеницу да током последња три рата још ниједном нисам морао да лечим неког српског војника од болних стопала.

Оно што је, међутим, битно, то су сокне исплетене од неке врсте канапа, такође украшене цветићима, које војници навлаче преко својих дебелих чарапа на прсте. У снегу ровова те натикаче им довољно греју стопала. Услед тога се никад не јављају промрзLINE, док сам код Аустријанаца морао да ампутирам педесетак промрзлих стопала. После повратка сам званичницима у Бечу саветовао да својим војницима дају те мале сокне преко дебелих вунених чарапа“.

– Али – упитах ја – кад већ говоримо о опреми српске војске, како су стајали с тим при избијању рата ?

„Углавном добро, скоро све је било допуњено након претходног рата. Србија се изузетно брзо мобилише, ма колико тешко ишло сабирање. Јер само је неколико железничких праваца у земљи. Али становништво је тим боље увежбано у прелажењу великих раздаљина пешице. Миливоје, на пример, тај мој добри, стари слуга, без икаквих тешкоћа би препешачио раздаљину од 43 километара до куће када би имао слободно. Остајао би један дан са породицом и онда се опет враћао. То је за њега била сасвим нормално...“

... Да вам испричам најпре још понешто о том честитом човеку: био је трећепозивац, ожењен и отац већег броја деце; живео је крај Београда, у селу Жарково, у кућерку у који се био доселио и његов ожењени син. Миливоје је био изузетно срдчан човек, пун пажње и веран као пас, необично доброћудних очију и изузетне интелигенције. Од медицинских сестара је научио како да чисти операциону салу по холандском рецепту, како да пере тањире и чаше,

и то је радио што је могао темељитије. Међутим, био је жељан знања, и стално је запиткивао: – Како се ово каже на немачком, а како оно? Кад би једном добро чуо реч, није је брзо заборављао, тако да смо се сасвим пристојно споразумевали мешавином немачког и српског. Јер и ми смо од њега учили српски.

Али, да се вратимо ми на нашу тему: сељаци и сељанке понекад путују два дана до пијаце. А путеви су лоши. То су примитивни сеоски путеви, некалдрисани, од иловаче или блата, и не одржавају се. По правилу је, међутим, веома сунчано, мало је кише. Године 1912, почевши од новембра, доживео сам пет месеци потпуне суше. Овог пута била је гадна зима са суснежицом, а онда опет крављење, тако да је све пропадало у блато. На велику штету непрактично обувених Аустријанаца. Јер Срби нису тонули захваљујући широком газишту својих опанака без потпетица.

А и шта све морају да тегле ти аустријски војници! Просечна опрема им тежи 32 киле; око 40 кила са додатним меџима. Срби обично не носе ништа на леђима. О појасу носе две велике торбе с муницијом, врећицу с хлебом, а једино првопозици ранчић са нешто хлеба и дувана. Таква оскудна опрема је код Срба могућа зато што имају мале потребе. Са кило хлеба су већ више него задовољни, и још да повремено могу да завију цигарету. У пићу су такође прилично умерени. Њихово пиће је нека врста ракије од шљива, и веома логано домаће вино.

Углавном је то миран народ, који уме да се понаша. Као странац никад немаш непријатности. Нема уличних мангупа, нема пијаница. Лети сам понекад седео напољу пред ресторанома са десетак болничарки у белим кецељама, а да нико није обраћао пажњу на нас. Волео бих да тако нешто пробам у Хагу!”

АЛИ, СВЕ У СВЕМУ, ЈА ВОЛИМ СРБЕ

„А Срби су већином огромни људи. Сваки пут се забезекнем, и понекад се питам да ли би код нас могли да уђу на врата. Кад после њих видиш Бугаре и Румуне, добу као деца. Десет посто српских мушкараца високо је бар 1,90 м. А снажни су, запањујуће жилави. Зато што тако скромно живе. У нормалним условима једу месо. Кромпир им је скоро непознат, поврће мало користе. Хлеб им је главна храна, а онда кукуруз, припремљен на разне начине. Али деца углавном лоше изгледају, а има и доста туберкулозе у Србији...”

Жене су много ниже. Веома дебело обучене, читав товар широких сукања, преко којих носе овчије кожух. То је зимогрозљив народ. Болесни и рањени смртно се плаше свежег ваздуха. У собама се боре за то да прозори остану затворени, тако да је најбољи начин вентилирања тај да се једноставно разбије неко окно.

Али, све у свему, ја волим Србе. Ја их, на свој начин, делим у три групе. Најпре су ту сељаци, једноставни, скромни земљорадници, који се марљиво брину за своја поља, своју стоку и своја имања, без политисања. Они воле своју отаџбину и срчано је бране ако јој запрети опасност. Али и држава брани њих. Постоји закон по којем српски сељаци не могу да осиромаше. Известан део земљишта и два вола никад им се не могу одузети у случају дуговања или какве друге кривице. Велепоседништво не постоји. Земља припада народу, самим сељацима. Напољичари не постоје. Али њихов развој још је на ниском нивоу. Ретко ко уме да чита и пише. Сељаци иначе живе сувише раштркано да би могли да шаљу децу у школу. Уосталом, тек се у последње време отвара нешто више школа. Дакле, како држава гарантује земљу сељацима, они се храбро боре да истерају непријатеља.

Српска сељачка породица живи патријархално. Једном сам посетио једну такву породицу у околини Ваљева. Био је то посед окружен стрњиком, а на њему велика кућа са неколико малих кућа и шупа унаоколо. Породица је седела под једним дрветом и понудила нас је шљивовицом. После тога смо морали да останемо на ручку. Јесте, морали смо. Брзо ће нам они спремити једну послastiцу! А та послastiца је била печено прасе. Заиста, ти печени прасићи су ве-

ома укусни. Када је било печено, позвани смо за сто у једну велику просторију. Ту је био дугачак сто с клупама. У врх стола сео је отац, лево од њега најстарији син, а ми смо позвани да седнемо десно и лево од њих. Остали чланови породице: жене, млађи синови и остала деца стајали су, док нас је најстарија кћи служила. А тек када смо ми после ручка отишли у другу собу на кафу и воће, остатак породице је сео за сто.

Друга категорија становништва, то је средњи слој који је пре свега искварен политиком. То људе чини непријатним. Стално хоће да тлаче друге. Већина њих потиче од сељака. То важи и за многе официре. Јер са свим тим ратовима лако је напредовати до официрског чина. У ту групу спадају и чиновници, међу којима се стално кују завере, једни против других, против општинских управа, против полиције и власти. Одатле толики број интриганата.

У трећој категорији – угледном слоју – има веома образованих људи. Генералштаб, на пример, врховни официри, регрутују се из најугледнијих породица, и они су се скоро сви школовали у иностранству. То важи и за српске лекаре. На Београдском универзитету нема медицинског факултета. Али зато може да се студира за инжењера, затим право, књижевност и филозофија, природне науке – али не медицина. – Откуд то? – упитао сам једном начелника здравствене службе. А он је одговорио да је земља постала сувише велика да би се одржала стара традиција. У Србији се, наиме, сматра да лекар, пре свега, мора да буде човек велике културе. Раније су искључиво младићи из најугледнијих породица ишли да студирају у Беч, Берлин или Париз. Али како су расле потребе за лекарима, растао је зазор од отварања сопственог факултета. Имали су пред очима пример Грчке, где универзитет ствара тако бројан лекарски пролетаријат да није никаква реткост срести лекара који приде води и бријачницу, или коме је жена дуванијка. У томе они виде опасност од хиперпродукције. Поред тога, то би много коштало. Због тога српска држава радије нуди добре стипендије младима који се истакну током гимназије како би наставили школовање у иностранству. У данашње време српски медицинари углавном остављају одличан утисак. Има их који могу да се мере са најбољим интернистима и хирурзима. То су колеге којима сам се препустио са потпуним поверењем кад сам имао негави тифус. А хирург као што је Суботић ужива међународну репутацију...

У Србији постоји општа војна обавеза од двадесет и две до четрдесет и пет година. Углавном су то очеви породица, јер жене се врло млади, пре свега кад је реч о сеоском становништву. А након пораза које је претрпела њихова војска, тешко може више бити говора о селекцији, јер прихватају готови сваког како би попунили редове.

Њихова војска је у августу бројала више од четиристо хиљада. Процењујем да је од тога из строја избачено сто хиљада, што погинулих, што инвалида и рањених. Јер у неким борбама су им губици били веома озбиљни...”

– Какве врсте рана се најчешће јављају, докторе?

„Као и увек и свуда у рату, најчешће су нам доносили људе са ранама руку и ногу. Чим је војник устрељен у ногу, онда је оборен, док га не збрину. Затим је било доста рана у пределу трбуха, грудног коша и главе. Ако је сам центар само мало оштећен крхотинама лобање и крвним притиском, онда операција чини чуда. И тада та срећа када се чуло вида полагаано стане враћати; када им ставиш руку пред очи, а они коначно почну да назирју њен обрис; – онда да разликују прсте, па кад крену да их броје: ... два, и на крају свих пет! Па кад заплачу од среће...”

– Постижете ли, дакле, у рату заиста тако много значајних резултата оперативним путем, докторе?

„Усуђујем се рећи да се по правилу постижу резултати тамо где се посла лати искусан хирург. Иначе то не треба радити. Прилив рањеника најчешће је толики да је боље ићи на сигурно. У прво време сам, под вођством чувеног професора Фон Етингена, изузетно много о томе научио.” ■

Дневник ратног хирурга

ДУГИ ДАНИ
И ДУЖЕ
НОЋИ

Задатак ратног хирурга нешто је посебно. Упадљиво је колико сам више својих српских пацијената успео да извучем од аустријских. Срби су по правилу толико јачи, тако жилави. Звучи блесаво, али Срби су сјајни за оперисање, и тако се добро опорављају. У прво време, док се још нисам био извештио, држао бих тако неког момка два и по сата под наркозом, а кад би тај дошао к себи, не би ни помишљао на повраћање – радије би запалио цигарету.

Међутим, особа којој сам највише захвалан кад је мој рад у питању, то је непревазиђена сестра Де Хроте, која је истовремено била и мој асистент и инструментарка... Наравно, и друге две сестре су ми помагале са ретком посвећеношћу.

Али докле смо оно после свих дигресија дошли у мојим забелешкама? – настави др Ван Тинховен да листа по свом нотесу. – Ах да, пуковник касапин је нестао. Опет сам ја преузео послове. Али премало је лекара, премало за све те болесне и рањене. И то вече рекох шефу санитарске службе: – Кад вам је у прошлом рату помањкало топова, отели сте стотинак Турцима. Зар не можете сада да похватате мало аустријских лекара? И заиста, убрзо затим добих једног заробљеног чеха др Хајнриха Пруску, асистента породилства из Прага.

Али када су Срби одбили први удар и када су натерали Аустријанце у бег, дошла су мирнија времена, тако да смо и сами могли више да се посветимо неговању. Повремено би Ваљево посетио понеки Аустријанац у летелици, на кога су онда бесомучно пуцали. Једанпут је пала бомба која је убила неколико људи и неколико волова. Вести о рату су допирале до нас спорадично. Један швајцарски инжењер је понекад добијао новине. Из Беча ми нису прослеђивали моје *Ротердамске новине*, тако да смо с почетка тапкали у мраку.

– Видите, забелешке постају безначајне.

„Чујемо топовску паљбу. Сад су Аустријанци са свих страна потиснути преко Дрине. Касније су повремено покушавали да заузму Шабач, али би их сваки пут избацили из тог утврђења...”

Срби 28. августа прелазе у офанзиву. Упадају у Мађарску, заузимају Земун, који се налази наспрам Београда. Иду даље до Инђије. Читав јужни обод долази под њихову власт, а тамо већину чине Срби. Поново очекујемо много рањених. Једног дана их је најављено хиљаду. С највећом могућом брзином припремамо простор на све стране, а стижу – двојица! Аустријанци, међутим, поново прелазе Дрину: заузели су Крупањ, прво упориште на путу за

Повлачење народа из Јадра и Мачве октобра 1915. године, аутор Риста Марјановић

Ваљево. Повремено процури нека вест из Европе. Први пут сам за столом седео са руским колегама у блузама каки-боје на којима носе велике лекарске значке попут звезда на одликовању великог крста. Не представљају се. Једу крајње некултурно; леже за столом. А оног српског студента, који је студирао у Паризу – због његових чудесних схватања назвали смо грофом од Париза – морао сам да га, нажалост, отпустим због потпуне неупотребљивости.”

СТАРАЦ И ЊЕГОВО БЛАГО

„31. август. Ујутро смо чули силно грување. Прича се да су Аустријанци пробали до Завлаке, на четири сата од нас. Али увече нам рекоше да се поново повлаче. Наводно немају топове. Има много заробљеника, хиљаде рањених. Послао сам, дакле, курира у Ниш, по материјал. И заиста, сутрадан су ми пристигли нови рањеници. Ах да, онај типични стари Србин са трбушном раном. Сачекајте само мало...”

И др Ван Тинховен се врати са неким предметом: неком врстом шупље тикве са грлићем, коју српски војници носе уместо чуре.

„Тај старац” – исприча он – „стискао је управо овакву једну под мишком, сиромаш. Био је у страшним мукама, тражио је нешто да попије, али је одбијао чашу. Воду смо морали најпре да сипамо у ту тикву, која није смела да се склони са његовог кревета. Два дана касније добио је крварење у стомаку, зато што је, супротно свим наређењима, сам устао из кревета, не дозвољавајући да му неко помогне. Однели су га у операциону салу, али је он и даље грчевито стезао своју тикву. Сиромаш је умро са својим јединим поседом у руци. Тако је лежао и на одру. А ја сам му и у сандук ставио његово благо...”

„У складиште Петог пука унето је ноћас осам стотина рањеника. Идем да проберам најтеже случајеве. Какав је то тужан приказ! Неразлучива маса у дугим шињелима натопљеним крвљу, на слами, попут стоке. На спрату, где у три нивоа стоје полице за складиштење муниције, сада леже рањени, тек тако, на тврдим даскама. Свуд унаоколо тешки рањеници...”

Непрекидно их доносе са бојишта. Да човек падне у очај. Опет идем да их пробирам по складиштима, опет видим исти јад.

Неки аустријски авион надлеће Ваљево. Осипају паљбу на њега из топова. Поврх свега, моја инструментарка сестра Де Хроте не може да ми асистира као обично, јер јој се опекотина на руци инфицирала. Медицинске помоћи још је недовољно. Поподне идем да погледам једну другу болницу, у касарни. Хирурга нема, само неколико швајцарских интерниста. Видим тешке рањенике како још у униформи леже на креветима. Влада потпуни хаос – не знају шта с њима. А ја имам шездесет веома тешких случајева који ме чекају. Ангажујем што је могуће више људи да припомажу”.

„7. септ. Коначно пристиже нешто више помоћи, из Отаџбине! Телеграм да су из Ниша кренуле сестре Ван дер Моден и Вестерхоф, заједно са болничарима Хенкенем и Дасом. Стигли су поподне. Веома су изморени, још не могу да помогну око преврета оперисаних. У нашој болници за њих нема места. Све је пуно. Смештају их у хотел. Али донели су са собом новине, и часописе из којих сазнајемо шта се последњих недеља дешавало у Европи”.

„11. септ. Аустријанци су опет одбијени. Наилази мирније време. Поподне седим у својој соби, мало сам се раскомио, а у то крајње узбуђен улази мој верни слуга Миливоје: – Престолонаследник! О, докторе, докторе, престолонаследник! У папучама сам, али сад више немам куд: улази престолонаследник. Сместа ме препознао, од пре две године, веома је љубазан и једноставан. Дошао је у посету једном штапском капетану који је лежао

код нас са тешком прострелном раном грудног коша. Од срца се распитивао за њега, али нажалост, нисам могао да му улијем много наде. Изгледа крајње скромно. Веома је мршав, испијен, са напаћеним лицем, носи лорњон. И униформу пуковника без украса, не виде се чак ни сјајна дугмад, која су сакривена под реверима шињела. Има само златни руб око капе. Веома ми се допада. Течно говори француски. Разделио је новца међу рањеницима. А следећег дана је послао цигарете”.

„14. септ. Дошле су да ми асистирају холандске сестре. Један од мојих студената се разболео. А стигла је сад и велика руска амбуланта, са двадесет и шест особа, лепо опремљена. Они раде у згради суда. Међутим, више нема много посла за њих. Стигли су и швајцарски лекари”.

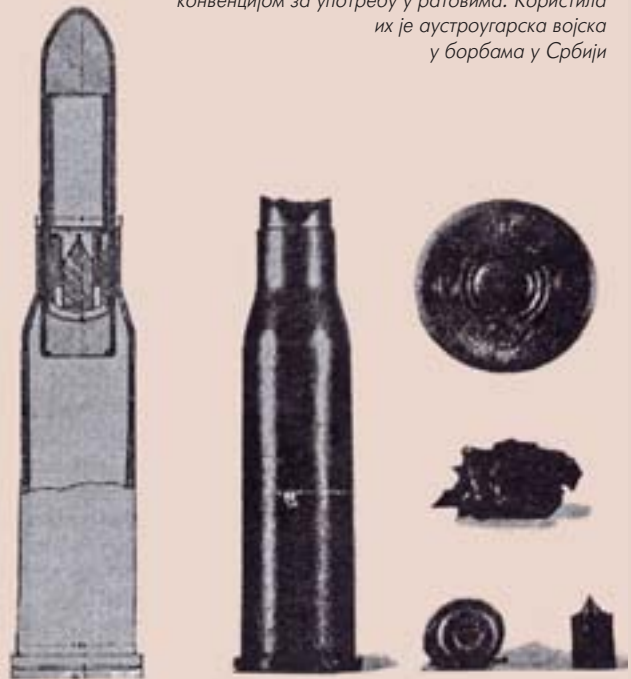
АУСТРИЈСКИ ЕКСПЛОЗИВНИ МЕЦИ

„16. септ. Посао је њева. Скоро да нема случајева тета-нуса...”

„18. септ. Морао сам да одсечем четири ноге. Тиме сам се бавио кад је најављен др Рајс, професор криминалне антропологије из Лозане. Дошао је како би покренуо истрагу над страховима које су починили Аустријанци, а посебно над употребом распрскавајућих метака. Жели да ме саслуша као сведока. Кажем му да сам спочетка веома сумњао у приче о тим озлоглашеним мецима. Толико се тога прича, а ја сам био скептичан. Чак и касније, када сам видео велике ране какве настају од дум-дум метака...”

„Спочетка, заправо, нисам веровао у распрскавајуће метке. Касније сам победио скепсу и уверио се да су их Аустријанци користили. Типична рана од таквог метка је: мала улазна рана у ткиву. Али под њом се зауставља, распрскава и прави огромну излазну рану. Таквих рана сам видео неколико. А као кључни доказ имам и делове таквих распрскавајућих метака, перфорациону иглу, кошуљице с одстраненим деловима.”

Аустријски „дум-дум” метци забрањени Хашком конвенцијом за употребу у ратовима. Користила их је аустроугарска војска у борбама у Србији

„Стигавши у Холандију, дао сам неколико распрскавајућих метака једном познатом артиљеријском експерту како бих чуо његово мишљење... Када је истина полако допрла до мене, преостало ми је само гађење због недостојног ратног злочина једне моћне царевине спрам храброг, патриотског, крајње симпатичног малог народа од неколико милиона душа.

Нема сумње да је аустроугарска војска навелико користила ову врсту муниције приликом свог другог упада у Србију како би тим најмодернијим средством пропаганде средњоевропске културе натерала на ћутање један јуначки, храбри мали народ. Као додатан сувенир су након свог другог дебакла оставили за собом пегави тифус у тој напаћеној земљи.

Судећи по званичним коминикеима великог руског главног штаба од 22. марта и 3. априла те године, има основаних разлога за претпоставку да су исте метке и Немци и Аустријанци користили против Руса, што након оног што се десило у Србији не треба да чуди.

Можда треба рећи још и то да су на почетку рата Руси у Галицији од Аустријанаца запленили велике количине метака са меким врхом, при чему им је и оловно језгро машински подељено у четири сектора.

Што се тиче метака које је са собом донео др А. ван Тинховен, на дну им је утиснуто годиште 1911. и 1912, као и аустријски двоглави орао, што сведочи да потичу из државне фабрике Велерсдорф крај Беча.

У Швајцарској Војној ревији од фебруара 1915. већ је објављен опиран чланак из пера професора Р. А. Рајса са универзитета у Лозани под насловом: *Аустријски експлозивни метци*. Дотични професор је лично водио истрагу у Србији. Чланак, опремљен цртежом пресека тог метка, неколицином фотографија рана стопала, руку и рамена и изјавама 27 аустријских заробљеника о тој муницији, не оставља места сумњи о стварној природи те танади.

Рајс на основу изјава 27 ратних заробљеника закључује да су распрскавајући метци били у употреби у пуковима 23, 28, 78, 16, 96, 27. (мађарски) и 100; да их војници нису познавали пре рата. У време мира били су све време ускладиштени, а њихова је употреба била одређена само за случај рата. Да су знали да су у питању распрскавајући метци и да су ране које наносе веома озбиљне. Да су их свесно и намерно користили против Срба.

Закључак професора Рајса стога гласи:

Било како било, Einschuspatrone је метак с експлозивним пуњењем какав забрањују конвенције. Жалосно је констатовати да многобројни мировни конгреси, хашке конвенције, филантропски конгреси и напредак науке нису послужили ничем другом до да се у актуелном рату употребе справе за убијање и мучење, рафинирање од оних у време Инквизиције”.

Листајући даље по дневнику, др ван Тинховен наставља:

„23 септ. Направио сам статистички приказ својих операција откако радим овде у Ваљево. Дакле, од 8. августа. Оперисано је 235 пацијената, од којих је 67 умрло. Већина након операција главе: 35; трбушних рана 8; рана кичмене мождине 4...”

„30. септ. Стигли су нам кофери. Отишли смо кући да их распакујемо. Какво дивно осећање!”

„14. окт. Читамо у неком извештају да Немачка тражи пролаз кроз Холандију. Наше трупе су се концентрисале на граници. Наше сестре и болничари су страшно нервозни. Неки хоће сме-ста да крену кући, макар преко мора. Касније су ту вест, срећом, демантовали”.

„15. окт. Ах да, она сирота мајка је читаву ноћ пробдела у капели крај одра свог сина. Свога јединца, храброг официра, омиљеног међу војницима. Страшно је пропатио, а беспштедна

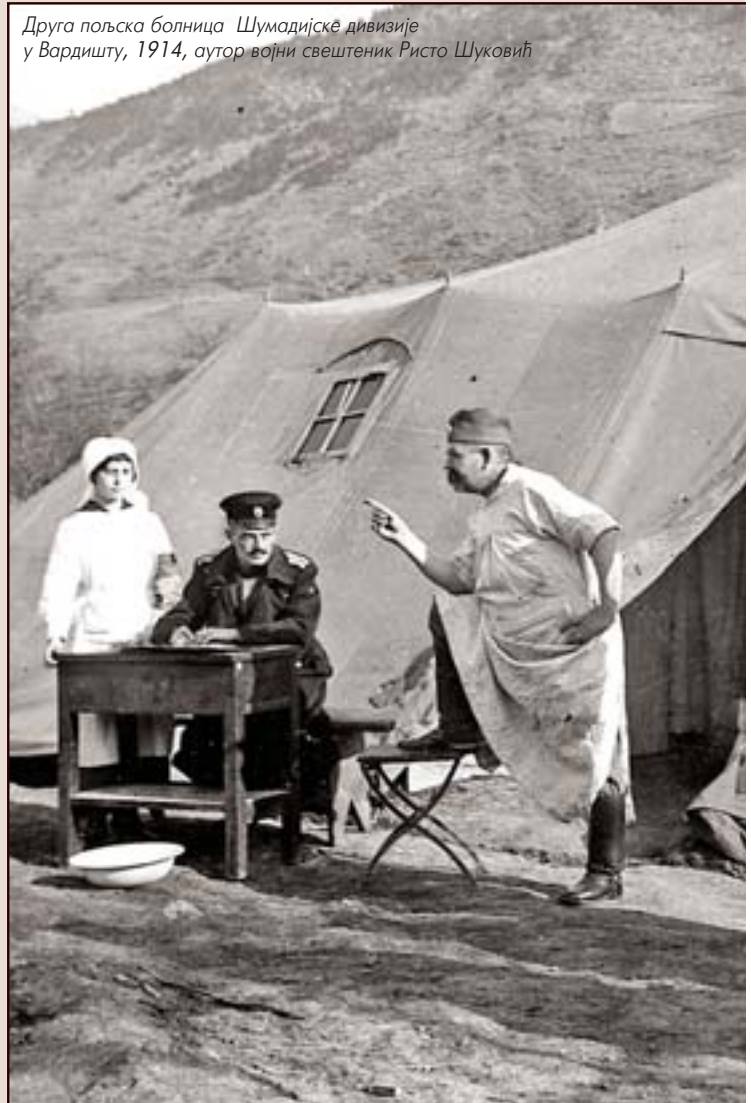
инфекција тетануса учинила је томе крај. Сахрањен је уз све почасти. Најпре је владика одржао службу крај отвореног ковчега, положеног на две столице пред нашом капелом, уз појање и церемонијал православне цркве. Однет је у поворци коју је предводило свештенство. Дирљиво.

ЈАВНО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЛА

Човек се овде, иначе, навикне на јавно изражавање бола међу Србима кад им премине неко од блиских. То лудачко плакање, то страшно гласно ридање, уз непрестано лупање у груди, представља, заправо, националну церемонију. Начас паузирају да би нешто појели, попили кафу, онда обришу уста и крену наново. Али дирљива је њихова брига за свећу. Кад у Србији неко умре, крај његових посмртних остатака мора да се запали свећа. Тако је у нашој болници једна жена данима седела крај узглавља свога мужа, све време са свећом и шибицама у крилу. Сестра је испричала да она није хтела ни ноћу да легне – због свеће... А муж јој није умро. Чак и за своје непријатеље, рањене Аустријанце, Срби у болници би дали и последњи динар како би им купили свећу ако умре. Одакле ли их само тако брзо створе у сали? Не прође ни минут од смрти, а већ гори. А и иначе, не гости се само приликом сахране већ и сваки пут на годишњицу смрти. Био сам једном код неких пријатеља у Ваљево и када сам упитао домаћицу чему имам да захвалим тако изврстан дочек, одговорила је: – О, па годишњица је смрти мојој мајци”.

„21. окт. Један колега каже да сеоским путевима из правца Шапца ка Ваљево креће маса српских избеглица. Аустријанци нижу

Друга пољска болница Шумадијске дивизије у Вардишту, 1914, аутор војни свештеник Ристо Шукловић

успехе, надиру. А након ужаса из првог периода, народ се у смртном страху дао у бег. Поподне видимо како пристижу те чемерне поворке, на хиљаде и хиљаде њих, са женама и децом, са болеснима, сакатима, пешице, исцрпљени, са понешто спасених ствари на грбачи, у колима са покућством... Изгладнели су, жедни, а хране скоро да више нема за те бескрајне збегове. Логорују покрај пута, а најимућнији сами себи нешто кувају, на примитиван начин пеку себи хлеб на металној плочи изнад ватре од угљевља.

Аустријанци надиру. Стање постаје критично. Поподне сам једном цивилу извадио слепо црево. Онда опет пристижу рањени. Избеглице се у бескрајном низу вуку улицама, из очаја седају, падају да више не устану.

Узбуђење све више расте. Опречне вести: *непријатељ стиже – не стиже – стање је лоше – боље је*, додатно шокирају уплашени народ. А болнице су свуда пуне”.

„26. окт. Добијамо наређење да евакуишемо сваког ко може да преживи померање до најближе станице. Стравично грување топова. Испоставља се да је главни штаб у међувремену неопажено отишао за Крагујевац”.

„27. окт. У великом смо послу са евакуисањем пацијената, са спремањем”.

„28. окт. Паника у Ваљевоу са сваким сатом постаје неконтролисанија. Крупањ и Кучево, два јака упоришта, пала су. Сви беже. Такође три даме које су ми асистирале. Град се све више празни. Сви хитају ка станици, куда се односе и велике залихе војних магацина. Све време огромне масе војника марширају кроз

Ваљево, или подижу логоре близу града. Тамо су постављене и неке пољске батерије. Швајцарска амбуланта је у паничном страху за своје две руске докторке. Хитно наређење: болница мора да се испразни! Топовска паљба звучи све ближе. Кроз град већ пролазе прве јединице у повлачењу. Шире се гласине да Друга српска армија нема више муниције. Али мој рањени српски пуковник и даље тврди да то није могуће. Он управо долази са фронта, а тамо је све било у најбољем реду... Ја настављам са малим операцијама и распитујем се унаоколо. Војни заповедник ме смирује: иако још не прети непосредна опасност, препоручљиво је да се све спакује. Онда бисмо могли да се сместимо у Горњем Милановцу и останемо у првој етапи”.

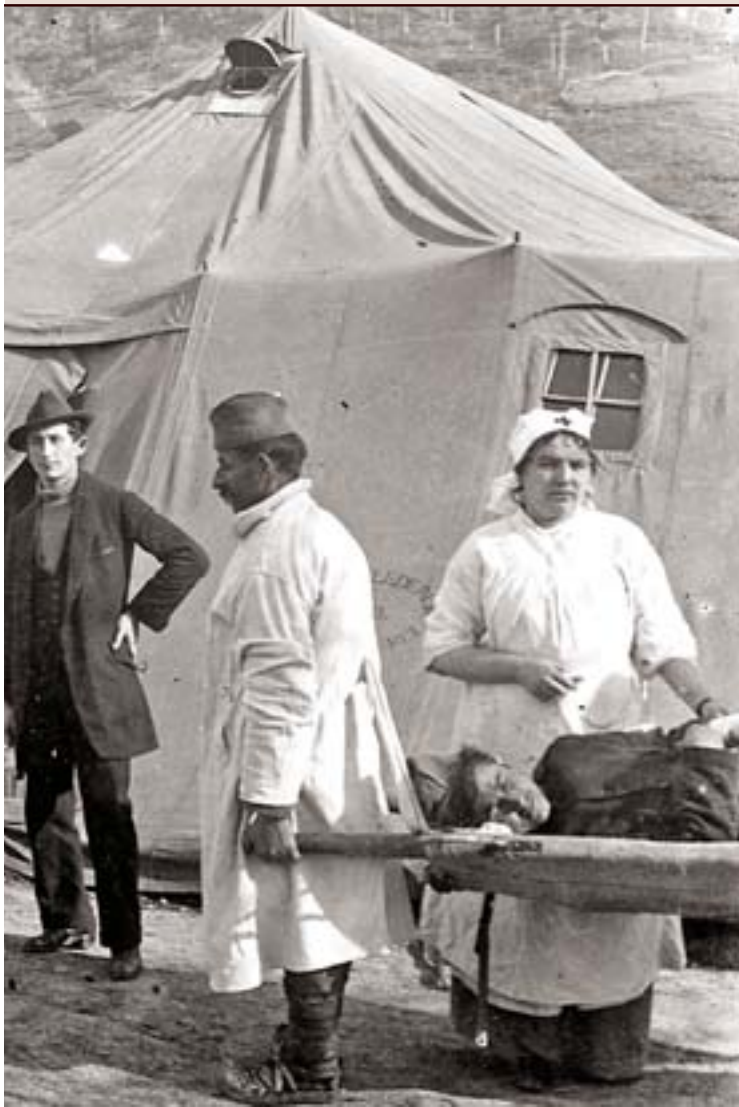
РАТ ИЗБЛИЗА

„30. окт. Хоћу лично да се уверим. Са сестром Де Хроте упутио сам се на брдо изнад болнице. Видимо пролазак хиљаде избеглица, видимо кола, логоре, топовску ватру. Видимо рат изблиза. Један авион нас прелеће. Велики логор са стотинама шатора од грања скоро је сасвим празан, само ту и тамо нешто војника који пеку прасиће. Али Срби које смо срели уверавају нас да ће заузети нове положаје, неће то, дакле, ићи тако брзо. Међутим, после повратка видели смо спремну воловску запрегу за жену директора електране. Знао сам га као неустрашивог, па сам се начас нашао у недоумици. Код куће нас је чекала порука: све да се спакује и да се исте вечери крене.

Отишао сам да разговарам са једним старешином: – Радије бих остао – рекох му. – Пристизаће још рањеника којима могу да помогнем. А као грађане неутралне земље, као чланове Црвеног крста нас ваљда неће заробити. – То је онда на ваш сопствени ризик. – Добро, онда нека сви тешки рањеници дођу код нас. Сутра ујутро ћемо распаковати све што је спаковано...”

Али у току ноћи, док сам спавао, стигло је наређење обласног шефа полиције, у чијој је директној надлежности била болница, да све треба сместа спасавати. Кад сам ујутро изашао, видео сам читав свој инвентар натоварен на осамнаест воловских запрега, велики стерилизатор, кревете, душеке, операционе столове... Бесно сам загремо: – Издао сам наређење да се остаје, дакле, скидајте све то, и поново распакујте! Шачица војника прискочила нам је у помоћ. Али стање је било тешко. Читаво је двориште било пуно сламе из душека, којом су се сада сладили волови. А и време је било тако суморно влажно, снеговито... Сви су били побегли, и управник наше болнице, и администрација, сви... Тог дана, 31. октобра, поново смо уредили читаву зграду. Град је био пуст, отишли су и апотекари, ту и тамо је још понешто избеглица гацало кроз блато. Увече само ми Холанђани и нешто Срба из епидемиолошке болнице седимо заједно и ишчекујемо, не знајући шта се спрема”.

„1. новембар. Шеф санитетске службе наредио нам је да, ипак, кренемо. Све мора да оде. Ни под којим условом не смемо да поднемо Аустријанцима шака; и њима је преко потребан сваки хирург. Рањеници више нису ни пристизали, јер су их директно евакуисали из околине Ваљево. Дакле, опет смо све спаковали. Случајно се сећам да смо на тавану заборавили 800 кг вате. Холандске сестре и болничари одлазе возом који је крцат, чак и кровови вагона. Прве гранате падају на Ваљево. Срби су прошли; од Аустријанаца немамо много шта да очекујемо... А и нема више шта да се ради. Одосмо зато последњим возом и сестра Де Хроте и ја. Због нас је за воз прикачен још један теретни вагон у којем је верни Миливоје тако наслагао сандуке да су иза њих могли да се положи наши душеци, па смо имали свој сепаре. Полазак је био у поноћ: воз састављен искључиво од теретних вагона крцатих кукавним избеглицама, сабијеним по педесеторо један на другог. Страх од Шваба их је избезумљивао. Плачу, понекад врисну. И тако смо се труцкали, повремено под лаком паљбом неке коњичке патроле – четири дуга дана и ноћи...” ■

Ваљево после Аустријанаца

ПАТЊА НА ТВРДИМ ГРАНИТНИМ ПОДОВИМА

Синови моји, заклели сте се да ћете
бранити свог краља и своју отаџбину.

Ја вам опраштам први део заклетве,
само на онај други треба да мислите.

Дошао сам да заједно с вама браним
отаџбину, да заједно са вашим
животима ставим свој на коцку.

Али онај од вас ко се не осећа сином
ове земље, нека баци пушку и нека
иде кући! Јемчим му да му се ништа
нажао неће учинити, јер уморни сте
и довољно сте урадили...

Пролазак Аустријанаца, повлачење Срба, беганија цивилног становништва, све је то, изгледа, унело пометњу, па су др Ван Тинковен и његова холандска амбуланта преживљавали тешка времена ишчекивања и нерада. На путовању од четири дана и ноћи са свим тим сандуцима у теретном вагону сваки чассу их стављали на мртви колосек. Али на једном од споредних колосека, срећом, опет су се нашли са холандским сестрама и болничарима који су толико пре њих били кренули из Ваљева. Напакон стигоше у Чачак. Али све је лебдело у неизвесности. Нису смели да се распакују до даљњег, и недељу дана су се досађивали; убијали су време посматрањем избеглица и трупа у пролазу. Све док није стигло наређење да наставе за Ниш... И тамо чекају.

„На путу тамо ми се десила једна од најнепријатнијих могућих ствари“, испричао је доктор. „Неспретношћу неког од особља изгубио се мој фотоапарат, а нисам могао одмах да набавим нови.

Ниш је био невероватно крцат. Скоро читав Београд се налази тамо, па је проналажење стана био огроман подухват, али захваљујући помоћи шефа полиције, ипак смо добили смештај. Спремљен је био огроман број болница, само у касарни инжењерије било је 1.500 кревета. Тамо је радило десеторо лекара, сви заједно у једној дугачкој сали, где су стајали различити столови за операције и где је свако превијао своје свакодневне пацијенте!”

На крају је Холанђанима додељен Зајечар као станица, као база за операције у буквалном смислу. Градић се налази на румунско-бугарској граници и једно је од најздравијих места у Србији; високо у снегу. Клима као у швајцарским Алпима. А тамо није било рата, тако да су се наши земљаци нашли сред недирнутог места. Богатог и очуваног, окруженог рудницама бакра, одакле велике борске фабрике црпу своју сировину.

Повлачење народа и војске кроз Ваљево 1915,
аутор Риста Марјановић

Требало је да се инсталирају у монументалној окружној болници како би опет могли да приону на посао. Цивилно здравство је, на име, веома добро у данашњој Србији. Свуда се граде нове болнице које су апсолутно модерно уређене. И овде је све било тип-топ.

ГРОБОВИ И КРСТОВИ

„Две сале за операције. Наша се амбуланта таман одомаћила кад на сцену опет искрсну више пута спомињани пуковник са манијом одсецања руку и ногу... како би се осветио као шеф свих болница. Јер чим се појавила уистину врло велика и дивно опремљена руска амбуланта, тај велики касарни их је позвао да се сместе тамо где су се Холанђани били уселили по наређењу више инстанце.

Каква је то била непријатна ситуација.

Руске колеге су биле веома погођене; др Ван Тинховен се обратио влади. – Идите у Русију – саветовали су Руси – овде недостаје култура! Али зли пуковник је за казну прекомандован, а Холанђани су могли да бирају између најелитнијих болница.

Најпре су отишли за Ниш и тамо сазнали да српска офанзива добро напредује, са великим изгледима да се поврати Ваљево. Онда би могли опет и они тамо. Али најпре су сачекали неколико дана.

У међувремену је стигла вест да су железнички мостови на путу за Ваљево дигнути у ваздух. Инжењерија се, додуше, ревносно трудила да их замени дрвеним мостовима – али још се није знало да ли ће бити готови. У Нишу је тада био смештен главни штаб. А та господа су била сушта услужност. Понудили су неопходне аутомобиле и камионе; путеви су, међутим, због проласка трупа и расквашености услед снега били веома лоши... У међувремену је стигла вест: помоћни мостови спремни! Након многих наређења и противнаређења, кренуше следеће ноћи за Младено-

вац брдском железницом која је поново прорасла. Чланови наше амбуланте стигаше тамо мртви уморни од лутања; јер опет су морали да путују у теретном вагону. Требало је да наставе одатле возом за Лазаревац, а онда воловским запрегама. Међутим, пруга још није била оспособљена. И тамо се налазио неки мост који је могао да се поправи тек наредног дана...

Један српски официр је за нас реквирирао три собе у неком врло прљавом смештају. Заправо: остале госте који су тамо били одсели једноставно је избацио, а ми смо онда могли да преноћимо у њиховим прљавим креветима. Наиме, у великим градовима има добрих хотела, али у провинцији су прилично бедни. Поред тога, био је рат. У дневном боравку лежали су измешани рањени и болесни војници. На улицама је било неописиво прљаво. И маса сиротиње, радње опљачкане... Видели смо лешеве на гомилама. Испричали су нам да је погинуло двадесетак хиљада војника. Али то је било пре недељу дана, и још нису били сахрањени. Не, српске трупе нису сада мале времена за то. Нису могли да трену ни часа како би сустигли Аустријанце.

Пошто је наш вагон са сандуцима, ипак, био остао у Нишу и тек смо поподне могли да га очекујемо, имали смо времена. Попили смо изврстан руски чај на бојном пољу, у једној пољској болници. Разгледали смо пољске кухиње, лекаре, где се испоручивало на хиљаде хлебова. За аустријском војском се кретало на стотине кухињских кола. Не, српске кухиње се једноставно уклапају у земљу.

Још примитивнији приказ пружали су војници који су пекли пиле изнад ватре. Другде је поп вршио своју дужност на сахрани, свуд унаоколо гробови и крстови. Било је ту и мноштво заробљених Аустријанаца које су упослили, између осталог, на станици.

И опет нас је случајност довела у контакт са једним српским официром који је одмах почео да се распитује за Холандију, као да је тамо одрастао. Јер наша земља је овде веома популарна. Захваљујући књизи познатог италијанског писца Амичиса, која спада у оних дванаест страних књига које се годишње преводје уз финансијску подршку српске државе и јефтино деле међу народом. Зато овде стално можете чути како се говори о Холандији, о Амстердаму и Хагу. Чим нас сретну, они почну о томе. А многи Срби који су студирали у иностранству – лекари, официри итд., подстакнути Амичисовом књигом, направили су излет кроз нашу земљу. Миливоје, мој српски послужитељ, који је такође знао за њу, осећао је толику привлачност да би врло радо пошао са нама на неко време.

На станици 8. децембра стоји гомила аустријских топова и изливених граната којима се играмо како бисмо убили време. На моје запрепашћење, нестао је вагон са нашим стерилизатором. Воз је најпре требало да крене увече, а онда тек сутра ујутро у десет. Пала је ноћ 10. децембра пре него што се дугачка композиција усудила на покрет. Били су подозриви према тим брдским крајевима куда су Аустријанци управо били прошли. Страхovali су од мина под шинама. Веома смо се споро клацкали новим мостом преко Колубаре, који је касније надошла бујица поново срушила. Наредне вечери у једанаест сати стигли смо у Лазаревац, трајектом коме је иначе потребно пет и по сати. У три по поноћи поново смо ушли у Ваљево.

ЈЕДНАНАЕСТ ДАНА ОКУПАЦИЈЕ

Али да бисте схватили стравичност стања које смо тамо затекли, морам најпре да вам испричам нешто о току рата. Након нашег одласка из Ваљева, у ноћи 2. новембра, најпре су ушле аустријске патроле, затим маса пешадије и коњице, зауевши град и највећим делом га после напустивши. Читаво приобаље до Обреновца било је тада у њиховим рукама. Фронт им се простирао од Саве, преко Ваљева, до Дрине. А Срби су морали да се повуку због недостатка муниције. Они, наиме, користе француске топове, а залихе муниције из Француске су касниле“.

Србија, додуше, има у Крагујевцу сопствену електрификовану фабрику муниције, где се праве меци, гранате, ручне бомбе и др.,

поправљају топови, али та фабрика не покрива потребе оваког бескрајног ратовања. Ма како модерно била опремљена. Срео сам једном једног српског фабричког директора који се тамо школовао, а по налогу државе је једно време био и на специјализацији код Сименса Шукерта у Берлину, и у познатој аустријској фабрици топова „шкода“ у Плзењу. Струју тамо у Крагујевцу добијају из хидроелектране, као и у већини српских фабрика које профитирају од прилично великог пада планинских потока.

У међувремену су Аустријанци напредовали од Горњег Милановца и код Младеновца заузели главну железничку пругу за Београд. Тако су, дакле, могли да приђу Београду са залеђа, а сећате се телеграма Францу Јозефу, када је генерал Франк на годишњицу ступања на престо положио Београд свом цару пред ноге.

Након ужаса приликом првог дебакла, више нигде није било сличних злодела која је починила аустријска војска. Казне су утерале страх. Официри су своје трупе боље држали под контролом. Било је, дакле, веома мало разарања. Очигледно су хтели да анектирају Србију што нетакнутију. Окупација је, међутим, трајала само једанаест дана. Јер толико су били удаљени од своје базе да је снабдевање са сваким даном ишло све теже. Поред тога су се трупе исцрпље по тешком терену, по каљузи од магла и снегом расквашене иловаче. Запреге су се заглављивале у њој, коњи сакатили.

Њихови колски транспорти путовали између 10 и 14 дана од Обреновца до Ваљева, што је седамдесет километара. Свуда унаоколо су зато лежали њихови угинули коњи. Када смо ми тамо стигли, у околини Ваљева су трунула 583 коњска леша. Замислите тај смрад, по том влажном времену. А управо због таквог стања путева Српска војска користи веома мало коња, за коњицу и другде наравно више. Али иначе искључиво волове, па и биволе.

Аустријанци су тада, због застоја у снабдевању, најпре живели четрнаест дана од упола мањег следовања. Затим су пет дана имали још мање, а када трупе последњег дана нису добиле ништа за јело, били су спремни за повлачење.

Прича се и да су заробљени чешки официри починили издају. „Они више немају шта да једу“, наводно су рекли. „Сада сачекајте своју прилику и удрите на њих“. Тада су Срби смислили лепу сценуграфију. Стари краљ је отишао на фронт и тамо се обратио својим трупам: „Синови моји, заклепи сте се да ћете бранити свог краља и своју отаџбину. Ја вам опраштам први део заклетве, само на онај други треба да мислите. Дошао сам да заједно с вама браним отаџбину, да заједно са вашим животима ставим свој на коцку. Али онај ко се од вас ко не осећа сином ове земље, нека баци пушку и нека иде кући! Јемчим му да му се ништа нажао неће учинити, јер уморни сте и довољно сте урадили...“

И принчеви су били присутни. И не морам описивати с каквим су жаром трупе истерале мрског непријатеља из земље. Три дана касније краљ је ушао у своју чувену престоницу, која је много претрпела, и отишао је са синовима у Саборну цркву, где је одржано богослужење због захвалности за ослобођење Београда. Читова два дана и две ноћи Срби су зауставили железнички саобраћај због огромног транспорта муниције из Солуна, који је, као што знате, слободна лука за Србе.

Аустријанци су тамо на крагујевачком фронту мало паузирали. Тада су – како тврде гласине – они исти чешки заробљеници одали аустријску војну одлуку да се у десет сати поново отпочне офанзива. Због тога нису били спремни за дефанзиву код су тог истог јутра у пет сати Срби бесно напали неприпремљеног и изгладнелог непријатеља, чије је десно крило од-

мах приморано на повлачење. А деморалисана, каква је била због гладовања, читава се војска дала у одступање. Па, ипак су се трудили да макар задрже Београд. Велике концентрације окупиле су се код Младеновца, упоришта крај железничке пруге, где су се водиле велике борбе и где је, наводно, изгинуло оних већ споменутих 20.000 људи. Али када су и ту претрпели пораз и када су Срби с леђа напали окупационе трупе у Београду, опет им је успело да након још мало пушкарања, избаце Аустријанце из земље!

Битке су се такође водиле за Ваљево, преко којег су трупе, распоређене на брдима са обе стране колубарске долине, осипале жестоку паљбу једне на друге. Када смо, уморни од пута, стигли тамо у три сата ноћу, затекли смо тај донедавно тако љупки градић у стравичном стању опустошености, где више нисмо знали куда да кренемо како бисмо нашли макар какав смештај“.

РУМУНСКИ ПУК

Доктор Ван Тинховен и холандске сестре и болничари стигоше тако у три сата ноћу у некад љупко Ваљево, којим је потом протутњао ужас рата. Куд сад да се дену у то глуво доба, у том опустошеном и настрадалом граду?

Најпре се упутише у хотел „Гранд“. Тамо су сва окна била полупана, билијар је стајао разваљен сред остатака покућства, власник је био побегао. Тада кренуше у хотел „Секулић“. Безуспешно су на сва врата покушавали да уђу, док коначно у задњем дворишту нису нашли отворену кухињу. У тој кухињи још су седела два аустријска официра. Дочекаше Холанђане уз поклике. Један је био артиљеријски капетан, други резервни поручник, а у слободно време поп. За седење су господа могла да понуде клупу са једним ногаром, нешто пањева – столица није било. Па ипак је време брзо пролазило, уз партије бакарата, што су болничарке одмах научиле, уз пасијанс који је слагала једна од сестара, уз песму и забаву усред туробног ратног окружења.

У шест сати ујутро др Ван Тинховен крену у извиђање.

„Било је сиво, кишовито време. Град је био потпуно напуштен, домови свуда проваљени. Пролазим кроз уличицу где су изгореле три куће. И заиста, једва сам то поднео, тако је ужасно морбидно изгледао тај лепа, љупки, крајње симпатични градић који сам познавао у доба мира, и где сам изабран за почасног грађанина. Кроз њега су прошле све те војске; злоупотребили су га и испрљали Аустријанци, и Срби. Ушао сам у једну луксузну кућу у којој је све било отворено, користили су је као шталу за коње, коњски измет у спаваћим собама, свилени чаршафи као коњске покривке... Јер опako су се иживљавали Аустријанци, али и пратеће чете српске војске. Такозвани Румунски пук, састављен од Срба са румунске границе, уживао је крајње сумњиву репутацију, због своје склоности ка пљачки. И тога је било. Највећим делом је то

Српска пољска брзометна батерија у галопу мења положај, август 1914, аутор Риста Марјановић

пратећи пук, последњи на релу, који услед тога има много више шансе да некажњено дрпише”.

„Сећам се још сироте беле црквике са оним својим љупким торњем насред велике зелене пољане, срећом је остала читава... Али морао сам даље, хитно даље, јер сам стрепео од тога у каквом стању ћу затећи нашу лепу, чисту болницу. А стање тамо је превазилазило и моје најгоре слутње. Био је то потпуни хаос, и прљаво, прљаво...! У тој болници са сто кревета било је збринуто хиљаду петсто тешких рањеника. У подрум, где никад нисам залазио – са полулунним отворима и решеткама испред њих, у који се могло увући само кроз узани пролаз, положили су више од стотину њих на мокру сламу, нужда се вршила свуда унаоколо. Тавани су били препуни, и зграда администрације – свуда неподношљив смрад! У башти је био разапет шатор за те јаднике. У ходницима су хладни подови са мозаиком били тако пуни да се једва могло пролазити. Јер ту је још лежало незбринуто неких четиристо најтежих рањеника.

Случајно наиђох на једног аустријског лекара; нисам могао да прикријем своју згранутост. – Колега, колега – одговорио ми је избегумљено – ничег више немамо, ничег, ни комадића вате. Од шеснаест хиљада рањеника, колико их је првобитно било у Ваљево, повели су са собом дванаест хиљада, у паници бекства... Али, као што сам касније сазнао, и тај чемерни транспорт се заглавио! Ваљево је, ипак, био логистички центар, где су имали своје магацине муниције, хране. Али само што су се Аустријанци овде сместили, а већ су морали да се повлаче, и тада су своје огромне залихе на брзу руку запалили и уништили. Само су опремили залихама болнице за четири хиљаде остављених рањеника, с којима су остала четрнаесторица лекара.

У аустријским пољским болницама ради понеки лекар, а иначе санитарски официри који нису медицинске струке, већ људи којима је посао да регулишу снабдевање; потом интендантски официри, пратећи официри задужени за коње и волове и, напоследку, апотекари. У нашој болници су били остали само санитарски официри, а они су, пре уништавања, окупали двадесетак људи како би довели невероватне количине залиха; на пример 48.000 порција кафе, огроман број сандука са чајем, сандуке с дуваном, 1.500 кг шећера, пасуља, брашна итд. Како им је само било жао што нису знали да ће доћи холандска амбуланта, јер би иначе спасли још много тога другог не би ли заједнички живот учинили мало пријатнијим! Углавном, имали су на располагању још шест волова и двадесет свиња. Иначе, стока се још могла набавити. – Набавите краве – гласило би наређење момцима, и кад је било могуће, плаћали су за њих. Јер Аустријанци су за све што су узимали у Србији плаћали готовином; зато су са собом носили читаво благо. Али када су купили стоку са ливаде, а сељак се био дао у бег, када су имали потребу за неким стварима из дућана, а дућанија је одавно нестао – коме онда да се да новац? Неки су интендантски официри знали коме. Приликом истраге над једним од њих који је био погинуо нашли су касу са свим рачунима, али и педесет хиљада круна које је био наменио себи! Међутим, скоро читав сточни фонд у српским крајевима куда су они прошли нестао је, а највећим делом га је појела та војска од око 400.000 људи.

ЧИШЋЕЊЕ АУГИЈЕВИХ ШТАЛА

Дошао сам у некадашњу собицу сестре Де Хроте и затекао тамо дванаесторицу рањеника; у соби за превезање њих двадесет петоро, соба за стерилизацију била је крцата. У мојој соби је било најгоре; рендгенска просторија служила је као стовариште за празне боце. Али чега сам се буквално ужаснуо, била је она гомила лешева у мртвачници са два... самртника под њима. Сва та патња на тврдом гранитним подовима ходника, са само мало труња од сламе!”

„Ујутру смо у нашем нужном смештају добили слудовање војничког хлеба. А онда је дошло време да се помету Аугијеве штале. У Ваљево су, са изузетком неколицине мештана повратника, оста-

ли искључиво Аустријанци. Нису више пристизали ни српски рањеници. Оно мало што их је било убрзо је евакуисано, тако да сам отад, поред десетак српских избеглица, обрадио три до четири стотине Аустријанаца”.

„Кад је мој посао у питању, био сам доспео у један други стадијум ратне хирургије. У првом стадијуму добијеш свеже рањенике који још нису тешко инфицирани. Имао сам их ту у августу и септембру. У другом стадијуму имаш људе који су већ неко време рањени и најчешће тешко инфицирани. Гнојење, уклањање мртвог ткива, шрапнела, метака итд.; и флегмоне, отварање и дренажање тих великих апсцеса. У трећем стадијуму онда следи накнадна нега, оперисање анеуризама, пластика, дорада патрљака, итд.”

„Сад сам се поново суочавао са другим стадијумом: са гнојењем, сталним гнојењем рана. То и накнадна нега нешто је што сам већ спознао раније у два претходна рата, када сам радио на већој удаљености од бојишта, што све заједно представља изванредну школу.”

„Елем, доручковали смо како смо знали и умели у нашој хотелској кухињи, а онда се опет сви заједно упутисмо ка болници. Ушао сам у операциону салу и тамо затекао пуковничког лекара капетана Ковача, Мађара, како ради. Још сам му једном натрљао на нос због скандалозности оваквог стања, а он се извинио. Били су изузетно љубазни према нама, ти Аустријанци, и најсрдачније су прихватили нашу помоћ. Санитарски официр Холан позвао нас је у своју собу и послужио чајем, саламом, вином, док смо се пријатељски о свему договарали.”

„Затим сам отишао по савет код шефа српског санитета: – Шта да радимо? Јер свуда у граду је владао хаос, глад, уништало се, пљачкало. – Гледајте најпре да обезбедите смештај за ваше људе! – Али ништа нисам нашао, јер је становништво било у бекству. Тада сам случајно срео свог пријатеља Шмита, директора електране. – Храним се код једне бабице – рече ми. – Добио сам неко парче меса. Она треба то да ми скува; биће ваљда и за вас. А после ручка сам сазнао да се власник хотела *Гранд* вратио.”

„Можемо ли код вас да се сместимо? И сами видите на шта све ово личи. – Заиста је невероватно каквим су се све ексцесима препуштали чак и аустријски официри који су овде боравили.

Али имали смо решење. Најпре смо из три собе избацили ђубре; имали смо своје кревете, душеке и ћебад, па смо тако опет имали преноћиште. А увече смо за вечеру имали још нешто хлеба. Каква благодет: електрично светло. Што се тога тиче, српски персонал је остао лојалан: Ваљево ни дана није било у мраку. Међутим, приликом повлачења Аустријанци су покушали да униште трансформаторе у граду. Пошло им је за руком да среде два. У резервној централи покушали су да онеспособе котлове, тако што су их ложили на суво до усијања, али централа изван града остала је читава. А светлост је заиста чиста срећа у оваквим временима”.

„Наредног јутра сам опет поранио код шефа санитета: – Не могу да радим док год се болница не поспреми. Треба ми чисте постељине, сламарица, свега, и морате да однесете 250 рањеника... Али том добром старом пуковнику мањкало је сваке иницијативе.

Тада сам послао телеграм у Ниш, и три дана касније стигао је амбулантни воз да покупи 250 пацијената вишка. Само још нисам имао постељину, сламарице, сламу. И даље су лежали по креветима у униформама, у кошуљама опраним пре више недеља, на гнојем натопљеним душецима. Послао сам и курире у Ниш. Недељу дана касније вратише се са две стотине кошуља, панталона, чаршава, јастучница итд. Али без свеже сламе. На километре унаоколо војске су у пролазу биле купиле све. Послао сам запрете у потрагу. Четрнаест дана након нашег повратка у Ваљево, дођоше са својим благословеним пленом.

Сад ми је било остало стотину рањеника. И тада је радикално чишћење могло да отпочне. Најпре требљењем вашака по читавој болници!” ■

У измрцвареном граду

ПЕГАВАЦ ОДНОСИ СВОЈЕ ЖРТВЕ

Са Новом годином над ову напаћену земљу надвила се нова несрећа. Број оболелих од тифуса све је више растао у Ваљево. Толико да је пета касарна, смештена мало изван града на оном лепом брежуљку, где су раније били интерни болесници, војници који су патили од реуме, од запаљења плућа, или дизентерије – морала у потпуности да буде преуређена за тифусаре.

Видак рањеника одвезен је из ваљевске болнице. Остало је највише њих сто на стотину кревета, све Аустријанци. За њих су били спремљени чиста постељина, чисти кревети, свежа слама. Могла је да отпочне борба против напасти вашака.

По речима др Ван Тинховена, најпре је очишћено хируршко одељење. Тамо је предност била у гранитном поду. Испражњене су све сале заредом, избачени су кревети, пацијенти су смештени у собу за превијање. Онда су орибани подови, окречени зидови и таванице. У међувремену су сестре Вестерхоф и Ван дер Маден, под надзором сестре Де Хроте, узеле рањенике у шаке, једног по једног. Свукле су их, скинуле им старе, запрљане завоје, у којима је гамад свила читаво гнездо, насапуњале их од главе до пете, подишале им косу, обријале маље с тела. А пред болницом се све време вијорила пара из пољске кухиње, која је испоручивала сву топлу воду, јер су бојлери у купатилима били прогорели.

НЕОПИСИВА ПРЉАВШТИНА

„Епидемију тифуса проузроковале су беле ваши, али неке друге врсте. У свакој војсци има те гамади. И Енглези у Трансвалу су их били пуни. Ћебад и постељина у читавој болници буквално су врвели од њих. И ми смо их имали. Али које задовољство када би такав пацијент, сад опет чист у својој снежнобелој спаваћници, чекао да га однесу у чист кревет. У међувремену су кревети с мадрацима од челичне жице изнети на сунце и детаљно орибани лизолом. Ту и тамо смо их уништавали шпиритусом и петролејом. Та гамад је необично жилава: након загревања на стотину степени у стерилизатору, још би излазила жива. У исто време су ћебад дезинфикована у колима за дезинфекцију; вреће су напуњене свежом сламом. И тако је сваког дана обрађена по једна сала. Најгоре је, међутим, било са дрвеним подо-

вима, чији су спојеви били препуни прљавштине. У њих се онда сипао петролеј. Био је то стварно диван приказ – заиста нека врста блаженства, када су сви ти опрани људи опет лежали у чистим креветима, под белим чаршафима, са беспрекорним завојима.

А у вези са гласом који бије Србе да су прљави, ту морам да приметим да су искључиво Аустријанци били ти који су донели вашке. По мом искуству, нечистоће је у српској војсци било много мање зато што се њихови војници купају кад могу – мада и они носе мало залиха чистог рубља са собом”.

„Прљавштина је била неописива, свуда. Наше септичке јаме биле су пуне, преливале су се; и узалуд смо чекали на пумпе. Маса Аустријанаца буквално је умрла у свом измету. У нашем лепом врту воњало је огромно ђубриште, а по свему томе пржило је сунце. Неописиво! Али уклањање свих тих гадости ишло је веома споро, иако је дневно долазило педесет ратних заробљеника да нам помаже. Нови разлог за бригу био је то што нисмо имали горива, нисмо имали дрва. Војске у пролазу су свуда посекле дрвеће, растуриле таробе и друго за своје логорске ватре. У нашем врту су, када смо одлазили, биле наслане камаре дрва, довољно за две године ложења. Ничег више није било. Тада сам наредио да се сруши једна лепа шупа, која се налазила између павиљона. Била је то зграда на два спрата... све док се једног дана током демонтаже није урушила, уз стравичан тресак. Након тога послао сам војнике са воловским запрегама да из удаљених шума довуку гориво. Али ни су се враћали. А требало је кувати, требало је ложити катао за дезинфекцију... и на крају нисам знао шта ћу него да посечем два дивна дрвета из нашег врта...

Необично је како су Аустријанци крајње коректно плаћали све што су односили. Неки људи који су били остали, један паралептични лимар, на пример, неколико дућанија, направили су одличне

послове. Одмах паре на руке. У једној познатој апотеци била је остала само глува слушкиња. Тамо су покуповали гомиле лекова, завоја, итд., и дали потпун списак требовања до износа од 4.000 круна. Све је то исплаћено. Војнике који су пљачкали сместа су вешали. И једино су напуштене радње ту и тамо испражњене. Становници Ваљева побегли су, наравно, због зебње од августовских страха. Али тада нигде није било назнаке нечег сличног.

У међувремену су многи пацијенти умрли од исцрпљености. У њима више није било жара. Резултати нашег рада били су зато много лошији него раније. Колико су само дуго ти момци били практично без хране на отвореном”. (...)

„Сећам се једног сиромашка који је због болова другог порекла једном добио ињекцију морфијума, те је пао у дубок сан. Кад сам се поподне враћао са ручка, видео сам да на носилима односе ка капели једног мртваца прекривеног белим чаршавом. Али како нико није био на сагрти, ја подигох чаршав и угледах живи леш оног истог пацијента. Уопште није био мртав, још је веома споро дисао.

Уз жестоке грдње на рачун такве немарности, наредио сам да нашег пријатеља сместа врате у салу. А приликом моје вечерње визите преминули је мирно лежао у кревету и пушио цигарету. Издржао је своје муке још три недеље. Кад му се приближио крај, он се опет жалио на бол у желуцу. Хтео сам да му дам још једну ињекцију, али он се томе опирао из све снаге, због страха да ћемо га, можда, опет живог однети у капелу.

ПРИВЕЗИВАЊЕ

Помоћ тих тешких дана сналажења у измрцвареном граду била је, заправо, крајње недостатна. У прво време у Ваљеву су лежале четири хиљаде аустријских рањеника. Али аустријско особље које је остало с њима није се састојало од професионалних болни-

Доктор Аврам Винавер са болничарима и болесницима у дворишту Ваљевске болнице

чара нити санитарлија, као код нас. Били су то већином пешадинци, међу којима је било типова са дна друштвене лествице. Затим нам је дневно долазило четрдесетак заробљеника из војног логора да нам помаже око чишћења.

Међу тим радницима био је неки Франц Холен, који је оставао тако симпатичан утисак да сам замолио да се трајно прими на рад у болници. То, нажалост, није потрајало; након десет дана, добио је дизентерију. И без обзира на најбољу негу, због које се болничар Хенкен докраја жртвовао, дозвољавајући чак да пацијент лежи у његовом собичку, у његовом кревету – није му било лека. Последњих сати много је плакао и захваљивао за све што смо урадили за њега.

Један заставник је ујутру и увече сазивао збор и саопштавао војницима њихова задужења. Требало је, на пример, да секу дрва, пумпају воду у наш велики резервоар на тавану, и тако даље. Али посебно је неколико Хрвата међу њима више волело да лењствује него да ради; како су само прљаво изгледали ти људи. А што су тек могли да попију! Зато им је више пута било припређено злогласном казном *привезивања*, уобичајеном у аустријској војсци.

Једног дана рекао сам заставнику: – Опет нема воде у резервоару. Хоћете ли одмах наредити да се пумпа? Позвао је једног подофицира да потражи Хрвате. Тај се вратио са поруком да их је нашао мртве пијане. – Добро, пробуди их у пет ујутру и привежи их до вечерњег збора!

То *привезивање* значи да се тим момцима вежу руке на леђима. Онда их за везане руке обесе о дрво, тако да само врховима прстију додирују тло, и у таквом положају треба да издрже два сата. У седам сати одржан је вечерњи збор пред дрветом на којем су висили Хрвати, како би то осталима послужило као пример.

Али то ми све није било од неке користи. Замолио сам команданта ратних заробљеника да изабере групу подобних људи. Наредног дана добих мојих десет нових болничара. Били су то углавном Чеси, већином учитељи, чак је био и један професор. Говорили су одлично немачки, али за један део грубог посла нису били подесни”.

HERR ALBERT

„Од претходника сам задржао само Алберта, обичног пешадинца, који се сам наметнуо као главни болничар, и као заповедник својим другарима. Изврстан момак. Одржавао је ред и чистоћу у салама изванредним тактом. При том је успео да се домогне белог мантила, тако да су гаridoшлице сматрале за доктора. Професор Крампла га је једном ословио том титулом. – Нисам ја доктор – одговорио је достојанствено – ја сам *Herr Albert!*”

Иако је у обичном животу био радник у млекарни, а својевремено тражио авантуру као лоджач брода на линији за Африку, професор и учитељи су га у потпуности прихватили за свог шефа коме су се обраћали с дужним поштовањем. Имао је у свом држању нешто што је наметало ауторитет, а и радио је изузетно предано. Све у свему, наша болница је коначно била потпуно очишћена од вашака. Нисмо више нашли ниједну. И ниједан од наших пацијентата није, у јеку епидемије, добио пегави тифус.

А онда је дошао Божић. А то је у овако очајном окружењу било најпријатније славље које сам имао у дугом низу година. Било нас је четрнаесторо лекара, три студента, један изузетно забаван официр санитета, болничарке – дакле све Аустријанци, осим нашег холандског клуба и неколико српских колега. Јер директор болнице се још није био вратио, ни администратор са својим особљем.

Имали смо лепу јелку на којој су висили различити поклони, а наш поручник је уз њих написао веома забавне песмице. Детињаста забава, са глупавим шалама које су нас бескрајно забављале. Тако је сестра Ван дер Маде добила кутијицу са нацртаном великом вашком, последњом из наше болнице. Неко други је до-

био љуску ораха којом је Колумбо открио Америку... А на крају је била одлична вечера. Било је то последње прасе из залиха које смо сачували за ову прилику. Неколико дана раније послали смо патролу од шест војника са наредбом да се врате са неколико кокошака. Па онда то узбуђење код их то последње поподне још није било, јер то је требало да буде главна посланица вечере. Али предвече су се победоносно појавили ти храбри момци, а као трофеје своје победе донели су четири мршаве кокошке. Међутим, за врхунац свечаности, за ремек-дело вечере, имамо да захвалимо нашем верном поспастичару, једном од најбољих бечких мајстора, који је био толико љубазан да падне у заробљеништво код Ваљева. Одмах смо га произвели у куvara у нашој болници, а за Божић је превазишао сопствену генијалност божанственим бечким тортатама са украсним натписима. Певали смо божићне песме, а један Чех је изводио дивне руске игре.

Али са новом годином над ову напаћену земљу надвила се нова несрећа. Број оболелих од тифуса све је више растао у Ваљеву. Толико да је пета касарна, смештена мало изван града на

Чувена српска сликарка Надежда Петровић била је болничарка у Ваљевској болници, умрла је од пегавог тифуса

оном лепом брежуљку, где су раније били интерни болесници, војници који су патили од реуме, од запаљења плућа, или дизентерије – морала у потпуности да буде преуређена за тифусаре. И пегавац је почео да односи своје жртве.

Ради правилног сагледавања узрока и последица, морам мало да се вратим уназад. Пре великог упада Аустријанаца, у новембру, здравствено стање читавог српског народа, а и његове војске, било је одлично. Додуше, већ у августу и септембру један део људи са северозапада пропатио је због аустријске инвазије, и тада их је већ доста избегло у слободно Ваљево, али привремено је градска управа могла прилично да помогне тим бескућницима који више ништа нису поседовали, сем оног што су понеле са собом.

Међутим, у новембру су аустријске трупе извршиле пробој и Српска војска је морала да напусти Ваљево и многа друга места. Тиме је чемерна поворка грађана који су бежали испред војске постајала све већа, а путеви које су морали да пређу постајали су бескрајно дуги. Изгладнели мученици кретали су се даноноћно и падали су од исцрпљености. Никога, дакле, неће чудити што је трпело здравствено стање тих хорди јадних избеглица. Трубушни тифус и *febris recurrens* неумитно су избијали међу тим сиротим светом гоњеним без предаха тамо-амо.

Почетком децембра српска војска се опоравила након што су пристигле нове залихе муниције. Отпочели су своје јуначке офанзиве, и успело им је да Аустријанце, уз стравичне губитке, поново истерају из земље. Сувише лако, услед изнурености и изгладнелости непријатељеве војске. Тако су Срби заробили хиљаде војника; а хиљаде болесних и рањених Аустријанаца је остављено, већина у очајном стању. Те војнике, прекривене вашкама, који су запуштени лежали унаоколо у својим униформама, пегавац је лако косио. Епидемија се ширила узнемирујуће брзо. Па и међу заробљеницима. То смо убрзо осетили у Ваљево и околини, где су поврх свега толике изнурене избеглице потражиле смештај у запуштеним кућама, постајући лак плен те опаке болести. По улицама, у опустошеним становима, свуда су лежали, здрави, болесни, мртви, трагично препуштени себи. У болници на брду лежало је сабијено њих хиљаду и двеста, од тога је дневно умирало шездесеторо. Крај наше болнице била је велика гостионица. Кроз полуване прозоре видео сам како врви од људи. Ујутру је тамо у просеку било пет лешева. Тада бих слао људе тамо да их однесу. Носили су их у капелу. Поп их је благосиљао, и без сандука су их утоваривали на кола и сахрањивали. Смртност и исцрпљеност код деце и овде је била застрашујућа”.

ЕПИДЕМИЈА СЕ БРЗО ШИРИ

„Кад су Срби поново ушли у град, он је био пун болесних и рањених Аустријанаца. Осим тога, било је на хиљаде заробљених. Почели су тада да евакуишу део тих људи и да их распоређују по другим местима. Али вероватно да је међу њима већ било инфицираних, који су на све стране раширили пегави тифус.

Лечење и неговоње болесника, а посебно оболелих од заразних болести у ратно време са собом носи огромне проблеме. А епидемија се стравично брзо ширила.

Код болесника се све скоро искључиво врти око бриге и неге. Школованог болничког особља у Србији нема. Пацијенти су, дакле, препуштени необученим људима, а услови су прилично мањкави. Поред тога, те импровизоване болнице су прљаве. Свуда, из свих пукотина подова гамижу вашке. Отуд ужас у причама странаца, такође Енглеза, који су се вратили из Србије.

Међутим, приликом мог повратка, пре месец дана, могао сам да констатујем како је епидемија пегавог тифуса знатно ослабила. Сви тифусари су пребачени у специјалне болнице. Зграде су брижљиво очишћене, а особље је у међувремену колико-толико упућено у основе дезинфекције. И мада по нашим нормама још вео-

ма много тога треба побољшати, макар да те болнице ни сад још ни изблизу нису модерне клинике – ипак ће, по мом дубоком уверењу, људи који стоје на челу добро организоване српске здравствене службе успети да, уз помоћ многобројних француских и енглеских колега, обуздају епидемију и изборе се с њом.

За крај ћу још нешто рећи о самим болестима и о искуствима које смо ми сами стекли.

Од три болести које су тада донеле толико зла не само у Ваљево већ и у многим местима ове тешко нападене земље, трубушни тифус је и код нас довољно познат. Али пегави тифус се код нас, напротив, веома ретко јавља. У Русији, па и у Србији, посебно у новим, некада турским подручјима, ова је болест одавно одомаћена, ендемска, посебно хара међу изгладнелим и запуштеним делом становништва. Али доскора је тамо, по правилу, била релативно доброћудна. Смртност од пет, шест посто сматрала се раније веома високом.

Бактерија, изазивач пегавог тифуса, још није позната науци, мада постоје непроверене сумње у одређене протозое. Опште је мишљење да је женка беле ваши преносилац заразе. Један руски лекар, који је и сам прележао болест, испричао ми је из свог искуства да је у његовој земљи распрострањена претпоставка о постојању извесног имунитета, иако он још није теоријски објашњен. Болест се манифестује високом температуром. Петог дана читаво тело прекрију мале розе пеге, које подсећају на богиње и које на притисак прста бледе. Друге недеље болести свака се пега претвара у мало, тачкасто поткожно крварење, и онда пацијент изгледа као да је присут модроцрним мрљама мастила. Лице и руке су најчешће тога поштеђени. Температура која се током неких четрнаест дана углавном креће око 40, 41. степена, завршава се кризом. Али болесници, по правилу, умиру раније. Једина терапија је: хладни облози и брижљива нега. Где тога нема, као што је то био случај у више места у Србији, тамо се смртност пење и до 90 посто. Неки бактериолози претпостављају да су аустријски војници, који су се претходно борили на руској граници, тамо покупили заразу и да је тим путем пегави тифус, након дуге инкубације, пренесен у Србију у тако стравичном облику.

У међувремену су се, такође, масовно почели јављати случајеви болести *febris recurrens*, која је код нас такође слабо позната. Срећом, њен ток је доброћудан и пацијенти се скоро увек извуку. Добијају високу температуру, која траје пет дана. Затим нагло наступа криза, после чега суледи десет дана без температуре. Ти напади се, по правилу, понављају још двапут. Изазивач је један спирит, који живи у крви.

СТРАВИЧНИ ГУБИЦИ

Епидемија пегавог тифуса засењивала је, међутим, све. Из дана у дан број оболелих је драматично растао, а посебно су стравични били губици међу пет до шест хиљада ратних заробљеника који су лежали у магацинима артиљеријске касарне. Томе треба додати да је скоро свуда и само болничко особље било заражено, тако да је једва више било неког да се стара о пацијентима. Обојица лекара из болнице за тифусаре на брду умрли су веома брзо. И свуда у запуштеном, нападеном граду, свуда на улицама, у околини, смртни случајеви драматично су расли. Као врхунац катастрофе, за дијету тифусара више нигде није могло да се нађе млека.

Замољен сам да испразним два павиљона за интерне болеснике. Тада сам задржао само још ново хируршко одељење са четрдесет пацијената.

Међутим, сваку даљу пажњу заокупљао је пегави тифус. Тада је позлило нашем холандском болничару Дасу. Остао је неколико дана код куће, јер зарад ослобађања простора у болници тамо смо ноћивали још само сестра Де Хроте и ја. Болничар Хен-

кен редовно га је посећивао и ускоро је дошао да ми каже да Дас има пегави тифус. После извесног убеђивања, Хенкен је преузео обавезу да га негује.

Није то било неко решење. Јер у тој болници владала је највећа могућа пометња. Једини преостали млади аустријски доктор који је сад морао да руководи показао се као потпуно недорастао том задатку. Није умео да одржава ред. Пустило је да се све запрља. Било је страшно. Даса су сместили у собу заједно са још једним болесним аустријским лекаром. Сваког другог дана болесници су добијали мало воде. А директор је само ходао унаоколо како би им свима дао дневну ињекцију камфора”.

„Мало помало, од свих лекара у Ваљеву само је петоро још било здраво. Тада, 29. јануара, почео сам и ја да се осећам лоше. Мислио сам да сам се прехладио. Али температура је нагло расла и ускоро сам схватио да је сад дошао ред на мене. Спавао сам у једном бочном ходнику болнице, одмах до купатила и собе за рендген. Тај део се могао потпуно одвојити од остатка болнице како би се спречила зараза. Имао сам пегави тифус. Сестра Де Хроте се сместа преселила код мене како би могла да ме негује. Своја преостала тридесет и три хируршка пацијента морао сам да препустим аустријским санитетлијама и двојци заробљених учитеља, који су у међувремену, срећом, стекли мало праксе у превијању. Доктора једноставно више није било.

ДОШАО ЈЕ РЕД НА МЕНЕ

Лежао сам у сопственој лепој, великој, сунчаној соби, а сестра Де Хроте ми је, уз потпуно самопожртвовање, пружала оно најбоље што приврженост и дугогодишње искуство болничарке могу да пруже. Кад више нико није хтео да се лати прања због страха од тифуса, она је лично прилазила кади и узимале ствар у своје руке. Мој слуга Миливоје чинио је шта је могао, и кад би сестра Де Хроте ноћу била будна, ни он није хтео да иде на спавање.

И сестра Вестерхоф је оболела од тифуса, сестра Ван дер Маде такође. Лежале су у соби за рендген. Тамо су однели и Даса. Хенкен се свом снагом и свим срцем предао бризи и нези својих болесних другова. Нажалост, тај добри човек је убрзо после

повратка у Хаг умро од пегавог тифуса. Од нашег холандског клуба, који је изгледао као чудом спасен, он је, ипак, постао жртва.

Шеснаест дана био сам смртно болестан. Седамнаестог фебруара више нисам имао температуру. Скоро да нисам могао да поверујем. А доктор Ђорђевић, који ме тако изврсно лечио до тринаестог дана, убрзо је умро од тифуса. Када је температура прелазила 40 степени, сестра де Хроте ме увијала у хладан, мокар чаршав који је квасила некад и свака два сата, па и сваки сат. Ујутру и увече сам добијао четврт грама кинина и јаје с коњаком као стимуланс за срце које много трпи.

Али све то време је сестра Де Хроте на моје учестало распитивање за разне познанике и пријатеље прећуткивала колико их је умрло. Сазнао сам то тек кад сам прездравио. Почетком јануара стигла су још два америчка доктора од оне велике америчке амбуланте са тридесет лекара који су се досађивали у Паризу. Њих тридесеторо било је распоређено на... двеста четрдесет пацијената. Тада су тамо срели српског изасланика ожењеног Американком, и он им је испричао о невољи у својој земљи. Заједно су потом дошли у Ваљево. Кук, полицијски лекар из Њујорка, који није имао много везе са хирургијом, радио је у гимназијској болници, али је наш болничар Дас увек ишао с њим да превија. Други је био Кукингем, двадесетпетогодишњи младић. Али се разболео већ два дана после доласка. А Кук, прави веселац, који нас је све забављао својим америчким песмицама и црначким плесовима, такође је добио пегави тифус и само четири дана касније умро.

Четрнаест лекара умрло је у Ваљеву за десет дана. Колеге с којима смо се редовно дружили и сарађивали, као она српска лекарка која је мојим пацијентима давала наркозу код тешких операција... Сви они, сви, када сам питао за њих: умрли, умрли. Сећам их се свих са сетом...

Пет дана након што сам устао из кревета, напустили смо Ваљево, где више није било посла за хирурга. Остали смо још кратко у Нишу, а онда смо полако отпутовали кући.

Нерадо сам се опростио од свог Миливоја. Са сузама у очима отпратили су нас у Нишу на воз. Толико им је било драго што је доктору било боље. Толико су се често молили за њега, али ипак им је било жао што сада одлази”. ■

У прилогу су коришћене фотографије из збирки Народног музеја у Ваљеву, Народног музеја у Београду, Војног музеја и Министарства рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије.

Војничко гробље у Ваљеву

ШЕСТ ДЕЦЕНИЈА ИНСТИТУТА ЗА ВОДОПРИВРЕДУ „ЈАРОСЛАВ ЧЕРНИ“

ПРЕПОЗНАТЉИВИ У ЕВРОПИ

Човечанство улази у
раздобље одрживог
управљања водним
ресурсима чији је циљ
да што више људи
схвати да резерве чисте
воде нису толике да их
можемо тек тако
загађивати. Институт
„Јарослав Черни“,
једним својим важним
делом, бави се управо
и том проблематиком.

Јубиларну, шездесету годину свог успешног рада и развоја, Институт за водопривреду „Јарослав Черни“ обележио је, сем осталог, и изузетним догађајем – Светском конференцијом о заштити подземних вода, коју је, заједно са Београдским водоводом, организовао почетком јуна, а којој су присуствовали бројни познаваоци водопривредне проблематике из земље и иностранства.

– Један од главних циљева научног скупа – истиче генерални директор Института „Јарослав Черни“ др Милан Димкић – било је настојање да се сагледају достигнућа у управљању подземним водама у сливу Дунава и сливовима још неких великих светских река. Више од 300 стручњака из земље и иностранства били су у прилици да виде и резултате истраживања експерата Европске комисије, затим египатског Института за воде Нила, америчких институција које прате водосливове у тој земљи и још неким земљама изван Старог континента. Оно што је наш институт у том погледу досад урадио, рекао бих, препоручило нас је за домаћина тог великог и значајног стручног скупа. Верујем да смо оправдали поверење.

■ ПРОБЛЕМИ НАШИХ РЕКА

Институт „Јарослав Черни“ је настао само две године после завршетка Другог светског рата, у време када је многе послове везане за водопривреду порушена и ратом исцрпљена земља морала да почине из почетка и у условима у којима је доста тога недостајало, од материјалних средстава до стручњака. А и оно мало људи што се у то време ту затекло требало је да се прихвати прилично сложених задатака који су се тicali електрификације земље и изградње првих хидроелектрана на Дрини (Зворник, Бајина Башта), али и на другим рекама. Тако је и Институт морао да изради свој петогодишњи план о развоју водопривреде тек ослобођене земље.

Наредних деценија послови су се увећавали и били све разноврснији. Осим што су се ангажовали око истраживања система вода значајних за изградњу великих електрана („Бердап 1“ и „Бердап 2“), стручњаци Института обавили су и више обимних послова који се тичу заштите од поплава.

Ту се, међутим, није стало. Времена се мењају, а са њим и задаци које би „Черни“ требало да оствари у догледној будућности. Реч је о пословима који се тичу заштите

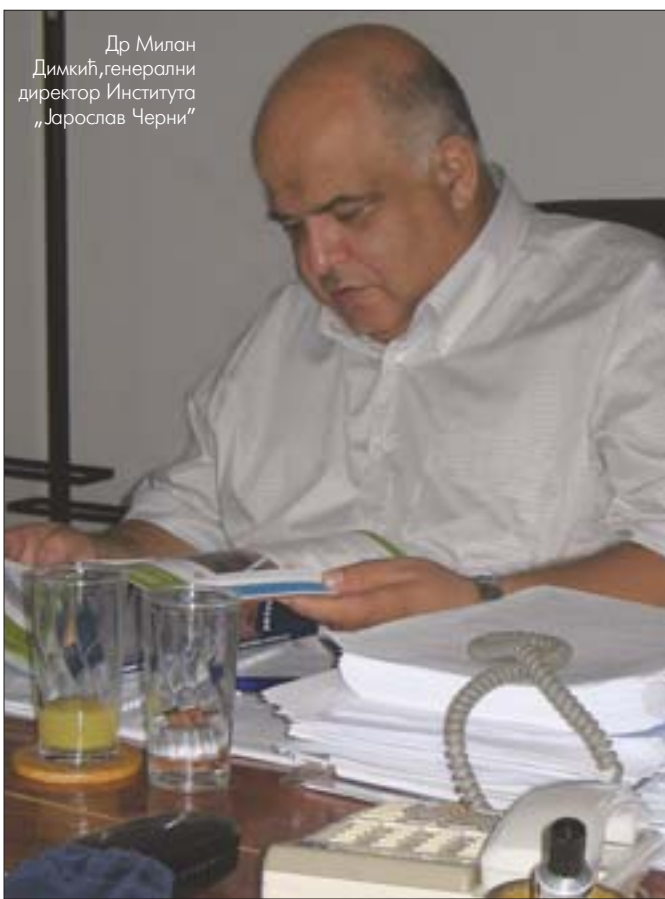

квалитета вода на шта нас обавезују и европски стандарди. Доктор Димкић, с тим у вези, посебно истиче проблеме који настају у сливу Мораве на коју се, како каже, наслања око четири и по милиона људи. Отпадне воде (настале у домаћинствима, фабрикама, болницама и другде) сливају се у Мораву, јер не постоје филтери за пречишћавање. А њих нема зато што су скупи, па из релативно ниске цене потрошене воде није могуће издвојити потребна средства како би се, уградњом филтера, у Мораву враћала пречишћена вода. Сем тога, нема ни законских прописа чијом би се применом све то, ако не сасвим спречило, оно бар у приличној мери ублажило. А последице су лако уочљиве: при нижем водостају проток воде у Морави је тридесетак кубика у секунди, од чега је десет кубика – непречишћена (загађена) вода. Како све то утиче не само на опстанак и развој живог света у реци, већ и на водоснабдевање великог броја људи – није тешко закључити.

У неколико последњих година у Институт је примљено 60 младих инжењера са разних факултета. Какви су изгледи за њихово напредовање?

Нису мали, наглашава др Димкић, и додаје да њима Институт, који данас има 215 запослених, омогућава да уче језике, да одлазе на симпозијуме и на разна усавршавања у иностранству, да припремају магистарске родове и докторске дисертације, те да стално буду у току са научним истраживањима и резултатима који се у систему вода остварују у свету. Само прошле године, на пример, Институт је за набавку лабораторијске опреме и усавршавање свог инжењерског потенцијала, утрошио око пола милиона евра. Послови које та научноистраживачка установа (са 14 доктора наука и четири магистра) обавља не само за потребе државе, него и многих већих и мањих привредних колектива (Електропривреда Србије, водопривредне организације, рудници, заводи за изградњу појединих већих градова и други) прави су изазов за многе, посебно младе истраживаче, тако да Институт, као мало која научноистраживачка и пројектантска институција, бар засад, нема проблема са тзв. „одливом мозга“. Напротив, овде се запошљавају људи који су у иностранству дипломирали на престижним универзитетима и колеџима.

„Јарослав Черни“ је и због тога једна од препознатљивијих институција те врсте не само на Балкану, него и у Европи. Његови се резултати, може се неретко чути на многим стручним скуповима, најчешће упоређују са остварењима која постижу институти у Немачкој, Чешкој и још неким земљама. Зато је, да не идемо у даљу прошлост, само минуле године, уз Национални комитет за међународни хидролошки програм и Хидрометеоролошки завод Србије, био један од организатора Конференције подунавских земаља о водама, одржане под покровитељством Унеска. Тада је речено да, за разлику од нас, многе европске земље не губе време, већ увелико улажу велика средства у заштиту вод-

Др Милан Димкић, генерални директор Института „Јарослав Черни“

О коришћењу вода не може се поједностављено говорити ни кад је реч о решавању проблема који се тичу сушних периода и изградњи иригационих система, сматра др Димкић. Јер, то је превасходно економско питање којим би требало да се баве и други стручњаци. Ипак, није могуће ни сасвим га одвојити од система вода, јер последице прекомерног раубовања водотокова могу бити и те како велике. Уосталом, када би, рецимо, користећи се водама Тисе Мађари залили све што би требало да залију, када би то исто учинили Румуни, сасвим мало воде би преостало Војвођанима. Ништа мањи проблем није ни кад је реч о сливу Мораве... Дакле, пољопривредне културе се морају заливати рационално, при чему ваља стално имати на уму заштиту вода и улагање немалих средстава у њено стално „прихрањивање“. Јер, загађена вода из река, практично, ништа добро не може донети ни пољопривредницима. Да би се ти проблеми решили, у наредних двадесетак година, потребно је утрошити око седам милијарди евра.

них ресурса. Та конференција је за нашу земљу била својеврсна прилика да што пре почне да се укључује у светске токове.

■ КАКВУ ВОДУ ПИЈЕМО

На многим сесијама на којима су стручњаци у последње време разговарали о води упозорено је да више од милијарду људи на нашој планети не располаже чистом водом за пиће и да ће је, ако се о експлоатацији тог природног блага не поведе више рачуна, бити све мање.

Наш саговорник износи врло сликовито поређење, наглашавајући да је човечанство у својој дугој историји прошло, ако тако можемо да кажемо, кроз две фазе, а да се данас налази пред трећом у коју ће врло брзо ући или је, можда, кад је реч о неким регионима, па и државама, већ ушло. Реч је, наиме, о томе да је у прастаро време био период изобиља вода. Људи је било мало. Они су могли да пију воду и да је загађују толико да се то, практично, није могло осетити. Али, број житеља планете се стално повећавао; користили су све веће количине воде, не водећи рачуна о њеном загађивању као ни о њеним резервама. За то раздобље се може рећи да је то био период раубовања тог ресурса, јер се вода користила нерационално, уз њено велико загађивање. Последица тога било је и опадање нивоа подземних вода.

Треће раздобље је ово што се са ресурсима воде дешава данас, а за које стручњаци веле да је реч о тзв. одрживом управљању водама, чији је превасходни циљ да до што већег броја корисника допре сазнање према коме резерве чисте воде нису толике да их можемо енормно загађивати, јер ћемо се, у врло блиској будућности, суочити са врло озбиљним проблемима водоснабдевања. Да бисмо чисту воду сачували и за будуће нараштаје, морамо стално да обогаћујемо научна сазнања о систему вода, да школујемо стручњаке

Дипломирани инжењер Татјана Бокић,
истраживач, у Лабараторији за испитивање
квалитета воде

ражен други проблем. То је прекомерно раубовање воде, односно њена превелика експлоатација јер се вода из дубоких извора користи више него што се, речено језиком стручњака, „природно прихрањује“. Резултат тога је опадање нивоа подземних вода, а то се одражава на њихов квалитет. Истина, наша предност су две велике реке, Сава и Дунав. Ипак, потребни су огромни напори а и знатна средства како би се, уз истовремено подизање квалитета и рационално коришћење, сачували ти значајни природни потенцијали.

Наш саговорник одговара и на прилично често питање: Да ли се расипнички понашамо када је реч о коришћењу воде?

који ће се бавити проблемима заштите вода и њених извора, али и да, истовремено, издвајамо значајна финансијска средства потребна за научна истраживања и усавршавање технологије вода.

С обзиром на сва дешавања која се тичу заштите и коришћења водних ресурса код нас и у свету, готово да су неизбежна питања: Какву воду пијемо у Србији, да ли она има довољно воде и да ли и код нас звона већ звоне на узбуну, односно, да ли су прилике у том погледу – алармантне?

– Не бих још употребио ту реч – каже др Димкић – што не значи да проблем у вези са коришћењем и загађивањем вода није велики. Напротив! Србија, засад, има довољно воде. Многи велики градови, као Београд, Ниш и други, без обзира на пораст становништва, имају уредно снабдевање водом. Било би некоректно рећи да пијемо лошу воду. Међутим, у неким деловима земље проблеми постоје. Реч је, наиме, о делу Војводине, као што су средишња Бачка и северни Банат. Али, тамошњи житељи не пију воду коју су људи загадили. Ту воду су пили и стари народи, Келти и други који су у то време насељавали те крајеве. Већи проблем је што у Србији постоје региони, као у доњем делу слива Мораве и другде, где је човек искључиви кривац што је на тим местима вода загађена. У Војводини је, пак, из-

БЕЗ ОСЛАЊАЊА НА „ДРЖАВНЕ ЈАСЛЕ“

Кад се говори о раду разних института, најчешће се мисли да се они, углавном, ослањају на „државне јасле“. За „Јарослав Черни“ се, међутим, то не може рећи, јер он од државе добија само новац којим се плаћају послови које она наручује. Дакле, само од те зараде, али и од прихода који пристижу од услуга учињених другим наручиоцима, као што је Електропривреда, улаже се у развој Института. То значи да се ништа што је потребно за опремање лабораторија, школовање инжењера и других људи, унапређивање научних истраживања и стално осавремењивање материјалне основице рада Института – не добија од државе.

Део „финансијског колача“ Институт одваја за плаћање услуга других институција и радних колектива. „Јарослав Черни“ само у овом тренутку има стотинак склопљених уговора са факултетима и већим или мањим организацијама, без чије сарадње није могуће на време остварити пројекте и програме које је преузео на себе.

ВЕЛИКА ВРЕДНОСТ

Слика о „Јарославу Черном“ била би непотпуна када не бисмо поменули бар важније програме и пројекте остварене у том институту. Слика је дугачак, па ћемо издвојити само неке.

То су пројекти и радови везани за изградњу хидроелектрана „Бердап 1“ и „Бердап 2“, посебно кад је реч о заштити приобаља. Ту су, затим, водопривредне основе (мастер планови) за Србију и Црну Гору (реч је о државним документима), следе главни пројекти регионалних система за водоснабдевање, великих канализационих система и за чишћење загађених изворишта, те велики пројекти за одводњавање и наводњавање и други. Вредност хидротехничких послова обављених у шест протеклих деценија, од чега је у Институту „Јарослав Черни“ урађено више од четвртине, процењује се на око двадесетак милијарди евра.

– Понашамо се као и сви други – вели др Димкић. – То значи да се у том погледу не понашамо другачије од житеља других земаља. Проблем је, међутим, у томе што је у нас вода релативно јефтина, па се због тога понашамо готово расипнички. Када се стање промени и када усвојимо европске стандарде, о коришћењу вода ће се другачије говорити, али оно што је при том, можда, најважније свакако је то да ће веће цене чисте воде утицати на промену схватања о „неисцрпним“ изворима незагађених водних ресурса и истовремено омогућити стварање издашних финансијских фондова из којих ће се улагати у развој система воде и, посебно, у заштиту тог природног блага од изузетног значаја за живот на нашој планети. ■

Влада РИСТИЋ
Снимио Драган ТРИФУНОВИЋ

Д Р А М А У Ч Е Т Р Д Е С Е Т Д В О Ј Ц И

НА ЛИНИЈИ ЖИВОТА

У време када су људи, притиснути свакојаким проблемима, до те мере окренути себи да често не примећују шта се збива ту поред њих, Витомир Тозев, возач Градског саобраћајног предузећа у Београду, помаже људима где год стигне и како уме. Најчешће на радном месту. Човек саздан од много врлина, хитро је реаговао када је његовој путници Виолети Стојановић позлило у аутобусу, па је после указане прве помоћи окренуо возило и протутњао до болнице. Тада је добио трку живота, јер се испоставило да је стигао у последњи час. Реч је о часном Младеновчанину, дугогодишњем познатом спортисти, оцу четворо деце... И поред свега, популарни Вита са задовољством истиче да је професију и много практичног знања неопходног у свакодневици стекао током служења војног рока.

Во лето ћемо добро упамтити. Дошло је некако нагло, отело дане пролећу. Наједном. Па ударило сунце да немилеце жеже. Нарочито је тешко у великим градовима. Престоница је права слика. Тешко се дише, а камоли креће. Чак и млади, у пуној снази, тешко су поднели јару на врелом асфалу, а готово људи нарушеног здравља, који морају на посао и с посла тискајући се у душегупкама јавног превоза. Хитна помоћ није могла одједном на све стране. Пешаци су падали као покошено снопље. А жива у термометру је расла, из дана у наредно јутро...

У саобраћајном мравињаку Београда, где се на хиљаде возила мимолази, сустиже, прстиже, престојава, много је оних са ознакама Градског саобраћајног предузећа. Ситуација је све боља, све су новија, бржа, безбеднија... Ех, да је мало више свежег ваздуха.

За управљачем једног од аутобуса који саобраћа на линији 42, како народ каже, хлеб зарађује четрдесет двогодишњи Младеновчанин Витомир Тозев. Висок, витак, педантан, одмерен, сталожен, културан... Не пије, не пуши, прави аскета. Отуда висока концентрација и физичка кондиција. Грађу и изглед, на којима би му могли позавидети много млађи мушкарци, дугује горштаким генима и деценијама проведеним на одбојкашком терену. Сјајни смечер ОК „Младеновац“ остао је веран свом клубу од првих пионирских дана, иако су га звали много богатији и познатији, али је његово срце остало у сали основне школе „Свети Сава“, чији су паркет погнуте главе својевремено напуштали чак црно и црвено-бели, уз велику подршку и невиђену радост навијача мале вароши, који су после препричавали Витине бравуре на мрежи.

Ко да заборава ону сјајну генерацију коју је тренирао наставник физике Сава Николић. Или ону потоњу, са незаборавним тре-

нером Маринком Штетином на челу. Имали су по један дрес и неколико лопти, али им није сметало да освоје првенство Србије. У тој постави играо је и Витин близак рођак, сада припадник МУП-а Милован Милосављевић, па другари из Школе и краја Деки. Жућа, Буца, Њоња...

■ ДРАМА У АУТОБУСУ

Када седне за управљач, овај изузетни човек оставља све по страни. Брига су му путници и возило. Увек тачан, концентрисан, опрезан, спреман не само да избегне грешку већ и да исправи туђу. Вози брзо колико то прилике допуштају, без непотребних ризика и могућих последица. Животи су у питању. Одговоран посао.

Линија 42. Креће са Славије, па преко Аутокоманде и Бањице, успиње се до Петловог брда. Шеснаест километара пређе за 35 до 40 минута. Око 130 километара сваки дан кроз широке булеваре и уске улице, како где. После доласка у станицу возила којим управља може да се навије сат. Швајцарска прецизност у главном граду Србије.

Путнике не памти, само догађаје. Па ко би то могао? На хиљаде њих уђе, сиђе. Старији каткад поздраве и захвале за добру вожњу. Ђаци махну у знак поздрава. Кабина није место за разговор. Међутим, живот понекад напише другачији сценарио. Овај пут драму...

Госпођа Виолета Стојановић је запослена у Министарству одбране, тачније у Војнодисциплинском суду, и редовно путује линијом 42. Станује на Петловом брду, ради у Бирчаниновој. Њен посао захтева пуну концентрацију и зна да буде исцрпљујући. А Виолета је савесна и одговорна у сваком погледу. Оно што јој се повери, увек уради на најбољи начин. У том ритму 22 године. Беше неки тежак дан.

Пред крај радног времена осећа велики умор. Мисли, било је много посла. Висока температура. Проћи ће кад стигне кући, окрепи се и одмори. И не помишља на срце. А срце не воли да буде заборављено. Око пет поподне пење се на задњу платформу пуног аутобуса. Витомир креће на уобичајену маршруту. Оглашава се моћна машина новог „мерцедеса“. Шта је то за њега, велика играчка за великог возача. Поред кабине стиснуо се Дејан Васић, војник по уговору, брат Витиног школског друга. Размењују поздраве и по неку шалу.

Виолета све теже дише. Много људи, мало ваздуха, свежег нимало. Глава јој је све тежа, мисли успорене. Возе, шта се дешава? Да се обрати неком за помоћ. Ма, не, издржаће до куће. Врућина, то је. Али, губи се слика, не чује гласове. Тама. Вечност почиње своју нему причу...

Аутокоманда, надамак станице. Нечији вапај: „Мајсторе, жени је позлило“. На туђу невољу и позив у помоћ Вита је веома осетљив. Брзо скреће, зауставља возило и са Дејаном стиже до несрећне жене. Енергично наређује путницима да направе простор око ње. Прска је водом, подиже клонулу главу на чијем потамнелом лицу усне бивају све модрије. Показује Дејану да је постави на бок и води рачуна о положају језика како се не би угушила...

Драма.

Успаничени путници хоће да зову хитну помоћ. Док они не дођу... У неколико корака Вита је за воланом. Почине вожња на линији живота. Пали сва светла и мења трасу. Са Аутокоманде скреће на уску узбрдицу која води према болници „Драгиша Мишовић“. Прелази у леву траку и лако претиче. У рукама држи управљач једног живота. Метри као километри. Минут, минут и по. Са прозора болнице лекари гледају захуктали аутобус како се усмерава право пред њихову капију. Схватили су! На улазу носила. Вита положи своју путницу на њих, медицинска екипа прихвата...

Опет је за воланом аутобуса који се враћа на линију. Али мисли су окренуте према Виолети и лекарима. Само да је стигла време.

Око пацијенткиње су искусни кардиолог др Ђорђе Стојић, др Тања Милошевић, анестезиолог др Јелена Парабуцки... Смењују се драматични кадрови. Срце је стало. Улази у пети минут мированња. Мозак панично тражи кисеоник. Ако истекну преостале секунде све је узалуд. Муњевито јој секу одећу. Електрошокови. Моћни струјни удари потресају тело. Први, други, трећи... тринаести! На апарату први откуцај! Борба се наставља. Још пуних 45 минута неизвесности. Рад срца је успостављен, апарати су прикочани и контролишу ритам. Дубок, али миран сан...

У сигурним је рукама. Стигла је у последњи час!

На окретници трасе Вита зове болницу и чује радосну вест: Виолета је спасена. Ух, какав дан...

■ ДИРЉИВ СУСРЕТ

Лекарска екипа, састављена од врхунских стручњака којима је борба за људски живот у свакодневном опису посла, урадила је све на најбољи начин. После једанаест дана на одељењу интензивне неге и неког времена под контролом, Виолета се вратила својој породици. Неописива радост мајке Зорке, супруга Милорада, ћерки Маје и Бојане. Тешка дијагноза захтева стрпљив опоравак.

Када су се мало прибрали, Стојановићи су хтели да захвале спасиоцу. Некако је супруг ступио у везу с Витом. На вест да се Виолета лепо опоравља, поручује да је његова највећа награда њен живот!

Људе које је зближила судбина нису се видели све до момента када се, на иницијативу Редакције „Одбране“, нису срели.

У договорено време, добродошлица са терасе зграде на Петловом брду. Вита прилази и центлменски пружа поклон, Виолета пита: „Могу ли да Вас пољубим?“ Лепо уређен стан слика је породичне хармоније. Пажљиви супруг се побринуо за расхладни уређај како би Виолети и укућанима било пријатније.

Сусрет са спасиоцем: Виолета Стојановић и Витомир Тозев

Прича брзо тече, много је обостраних питања, шале и до-сетки. Младолика Виолета, одморна и расположена, каже да су прогнозе лекара веома добре. Наравно, ту су терапије, упутства којих се придржава, контроле... Посао ће морати да сачека још неко време. Уз пуно разумевање и свестрану подршку колега, пре свих, председника Војнодисциплинског суда пуковника Небојше Николића и потпуковника Дамира Галића. Дивни људи и стареши-не, истиче Виолета.

Не зна се коме је било теже и ко је сада срећнији? Мама Зорка је пропатила сваки тренутак ћеркине драме. Још је притискају успомене на губитак супруга Владимира Трајковића, узорног старешине Војне полиције. Покосио га мождани удар. Наједном.

Онда ведрије теме. Деца! Две срећне породице. Шесторо их је, хвала Богу, каже Вита. Његов наследник Мирослав је тек зако-рачио преко прага пунолетства. Баш као Виолетина старија ћер-ка Маја, ученица четвртог разреда економске школе. Мирослав је сјајан младић, добро му иде школа, спорт још боље. Са својим карате клубом „Младеновац“ освојио је јуниорско првенство света у Италији. Његова две године млађа сестра Радмила ученица је Фармацевтске школе, добро учи и иконопише. Четрнаестогодишња Милена је вршњакиња Виолетине Бојане, која је уписала школу за негу лепоте. Права одлука. Ко нам је остао? Наравно, Витина мезимица, шестогодишња Тања. Нека се угледа на брата и старије сестре и – биће све у најбољем реду. За сада ужива у безбрижном детињству.

Реч госта слушала се с пуно пажње. Много је догађаја. Шта изабрати? Догодовштине из војске, где је стекао професионалну дозволу и научио много вештина, па две школе – хемијска и са-обраћајна, победе на одбојкашким првенствима. То се посебно свидело Маји. И она тренира тај спорт. Биће драгоцен излуктава од некадашњег аса.

Али посао је свакодневна представа. Стотинак људи у ауто-бусу, исто толико нарави. Изазован и тежак рад. Ономад, на ужурбаној окретници код Бановог брда, где се преко шина и пар-кираних аутобуса зачас створи гужва, старија жена је изашла из аутобуса. Вита увек обраћа пажњу на најмлађе и најстарије пут-нике. Ризична група. Елем, несигурним ходом закорачила је на ас-фалт и нестала са видика. Вероватно је већ прешла улицу. Доду-ше, тешко је из високо постављене кабине гледати шта се збива испод ње. Време за полазак. Али нешто му није дало да притисне папучици за гас. Изашао је из аутобуса и његове слутње су се об-истиниле. Немоћна жена, ногу заглављених међу шинама, од стра-ха није ни глас пустила. Лежала је претрављена очекујући помоћ. Десило се то испред самог возила...

Или, за време бомбардовања, када је вожња била руски ру-лет. Глава у торби и поред торбе. Углавном празне. Ко је луд да се вози у време ваздушне опасности. Вита је био за воланом, сва-ки дан. Линија 37. Радна обавеза. За длаку је избегао час када је погођена зграда тадашњег Генералштаба, али није тренутак када је грунуло на Стражевци. Преживело се некако...

Лепше теме, наравно. Ношен својим спортским жаром, Вита је формирао јаку одбојкашку екипу свог ГСП-а. Па преслишавају и оне који шверцују активне играче. Забележили су добар пла-сман у „Бизнис лиги“, а биће још боље, јер стижу нови играчи. На пример, техничар у постави Ненад Билав, а ту су већ прекаљени Дадо, Неша, Рале, Мића, Драшко, Жељко...

Две породице склопиле су трајно пријатељство.

Вита је отишао на посао, задовољан што је Виолета добро, окружена дивном породицом. Виолета се одмара, најчешће поред великог акваријума, загледана у шарене становнике тог чудесног света, који донеси мир, а старење о њиховом потомству необично задовољство. Напокон, срела је и свог спасиоца са линије живо-та. Зато понекад погледом потражи станицу одакле пут центра града полазе аутобуси на линији четрдесет два... ■

Бранко КОПУНОВИЋ

Помоћ породицама погинулих и рањених у ратовима 1990–1999.

ХУМАНИТАРНИ МОСТ

У ратовима на простору бивше Југославије погинуло је 25 резервиста из ваљевског краја, а 81 је тешко рањен, чиме је угро-жена материјална егзистенција њихових породица. До сада је, уз ангажовање Удружења бораца рата 1990–1999, ваљевске оп-штине и донатора стамбено збринуто 12 најугроженијих породи-ца, а редовно се упућује скромна материјална помоћ.

Пример солидар-ности овога пута дао је Драгојло Павловић, који живи и ради у Аустрали-ји, уплативши у два на-врата 6.000 долара на рачун Удружења бора-ца у Ваљеву. Он се при-кључио акцији „Хумани-тарни мост“ дневног ли-ста „Вести“, који издају Срби у дијаспори.

Извршни одбор ваљевског удружења доделио је 19. августа помоћ Аници Мирковић из села Доње Лесковице, мајци Стојадина Мирковића који је као војник ЈНА, заједно са мајором Миланом Телићем, погинуо бранећи војно складиште „Беденик“ код Бјелова-ра, затим мајкама погинулих бораца: Љубинки Андрић из Ваљева и Станисави Мијаиловић из села Доњи Таор, чији су синови Драган Андрић и Александар Мијаиловић погинули у Западној Славонији. Помоћ су, такође, добили Андреа и Бранко, деца преминулог рат-ног војног инвалида Зорана Илића из Ваљева, те инвалиди Мила-дин Степановић, Милан Маричић, Василију Ристић и Цветко Јан-дрески из Ваљева.

Чланови Удружења бораца поздравили су хумани гест Драгој-ла Павловића и позвали локалну самоуправу и надлежне државне органе да се више ангажују у решавању социјалних проблема поро-дица војних инвалида и настрадалих током протеклих ратова. ■

Д. СТАНОЈЕВИЋ

Дрма на ибарском мосту у Краљеву ВОЈНИК СПРЕЧИО НЕСРЕЋУ

Војник Игор Јокловић служи војни рок у Краљеву, у батаљону саобраћајне службе којим командује потпуковник Милан Терзић, и недавно је спречио несрећу до које је могло да дође на ибарском мосту.

Права драма, која је озбиљно претила да прерасте у траге-дију, започела је када је на предњој страни „аудија 80“, који се по-лако кретао мостом, избила ватра. Како каже војник Јокловић, при-зор је био необичан, чак је и он испрва помислио да је реч о фата-моргани. Нико од осталих возача није примећивао пламен који је избијао испод хаубе аутомобила. Срећом, Игор је био присебан.

Присетио се, како истиче, поступака за гашење пожара који је научио током војничке обуке и док је пламен на аутомобилу за-хватао и десну страну возила, брзо је скинуо беретку с главе, њо-ме заштитио руке, отворио хаубу аутомобила и на ужарени мотор усмерио млазницу противпожарног апарата којег је позајмио из другог возила.

Ватра се донекле стишала, а уз помоћ још једног пролазника који је испустио присебаност, Јокловић је пожар угасио до кроја. Вид-но дезоријентисан, и у стању шока, возач запаљеног аутомобила је захваљујући Игору, који каже да се ни секунд није двоумио како да поступи у ризичној ситуацији у којој се нашао.

– Погледи људи који су се у том тренутку затекли на мосту би-ли су пуни захвалности, и то ми је, била више него довољна сатис-факција за уложени напор – каже Игор. ■

Р. ПРЕМОВИЋ

ПО ПРИНЦИПУ АКЦИЈЕ И РЕАКЦИЈЕ

У време хладног рата трку у наоружавању водиле су велике војне силе и главне чланице некадашњих војно-политичких блокова. Биле су бројчано и просторно ограничене, јер се тај процес одвијао само на европском и северноамеричком континенту. Данас САД, чији су војни и технолошки потенцијали знатно већи него код осталих, одређују брзину, смер и ниво наоружавања света.

Протеклих двадесетак година постојале су два супротна тока у наоружавању и разоружавању савременог света. После дуготрајне и исцрпљујуће трке између суперсила и блокова током хладног рата, крајем осамдесетих забележени су најпре застој, а затим је и заустављање наоружавања. То је био узрок знатног смањења снага и количине наоружања, али и војних буџета. У другој половини деведесетих година поновно су повећани издаци одбране у земљама које слове за економске и војне силе савременог света.

■ ВОЈНИ РАСХОДИ

На врхунцу хладног рата и трке у наоружавању, као једној од његових битних одредница, савремени свет је, према проценама реномираних међународних и националних института и центара за војне студије, за војне потребе издвајао више од хиљаду милијарди америчких долара годишње, или око 5,6 одсто светског бруто производа. Крајем деведесетих година прошлог века, та бројка смањена је на око 760 милијарди долара, или 3,8 одсто бруто друштвеног производа. На тај начин, до 1998. године војни издаци у свету смањени су номинално за трећину у односу на претходни десетогодишњи период, а реално, због пада куповне моћи долара, чак за половину.

Највећи део смањења војних расхода односио се на Совјетски Савез – Руску Федерацију, а знатно мање на САД. Према проценама стручњака западних земаља, војна потрошња бившег Совјетског Савеза била је приближна висини војног буџета САД. Крајем осамдесетих износила је око 300 милијарди долара годишње. После распада СССР-а и његовог трансформисања у Заједницу Независних Држава, нове земље, бивше совјетске републике, укључујући и Руску Федерацију, драстично су смањиле оружане снаге и војне издатке. Средином деведесетих година званични војни издаци тих земаља нису били већи од десет милијарди долара.

Војни буџет САД, који је 1988. године износио 292 милијарде долара, смањен је 1996. године на 256 милијарди. Европске земље чланице НАТОа нису смањивале нити повећавале војне издатке. Слично је било и са земљама у развоју.

Током последње деценије двадесетог века смањене су оружане снаге, количине наоружања и војне опреме многих земаља света. Од око 28 милиона припадника сталног састава оружаних снага држава савременог света, тај број је смањен на око 22 милиона. Такође је умањена производња средстава наоружања и војне опреме (НВО), посебно на територији бившег Совјетског Савеза, али и у осталим земљама које су биле чланице Варшавског уговора.

Међу европским чланицама НАТОа једино је Немачка, после уједињења, смањила оружане снаге са 685.000 на око 300.000 припадника.

Крајем деведесетих година заустављено је смањење војних расхода у свету и отпочело је њихово повећавање. У року од пет година, према подацима Међународног института за стратегијске студије у Лондону, глобални војни расходи у свету повећани су за око 250 милијарди долара – са 760 милијарди у 1998. години на 997 милијарди долара у 2003, а у 2005. години чак и на близу 1.000 милијарди долара.

Унапређење војних расхода на глобалном нивоу започеле су САД 1997/1998. године. За војни буџет издвајали су 274 милијарде долара током 1998. године, у 2003. око 400, а за 2005. годину око 430 милијарди долара. Повећавање војног буџета САД, према плановима Пентагона, треба да достигне 500 милијарди долара у 2010. години. У 2008. години он треба да износи близу 480 милијарди долара. У тим износима нису садржани издаци који се односе на покривање трошкова војних операција у Авганистану и Ираку, јер се оне финансирају из посебних фондова – око 100 милијарди долара годишње. Европске земље НАТОа нису следиле САД током повећања војних издвајања, па су њихови издаци смањивани све до 2000. године.

После САД, војне расходе увећала је и РФ, те велике азијске земље – Кина и Индија.

Након дезинтеграције СССР-а, који је бројао три и по милиона припадника оружаних снага, настале су промене у јачини и организацији оружаних снага РФ. У том процесу бројно стање њених оружаних снага износило је 960.000 припадника. Дуго РФ није обнављала средства НВО (Руска ратна морнарица, на пример, пуних десет година није увела у оперативни састав ниједан нови ратни брод) и војне издатке свела је на финансирање најнужнијих потреба.

■ ЕКОНОМСКО НАПРЕДОВАЊЕ

У другој половини деведесетих година отпочео је економски опоравак Русије. Бруто друштвени производ растао је шест до седам одсто годишње. Упоредо је порастао и њен званични војни буџет – са 6,7 милијарди долара у 1997. години на око 12 милијарди у 2003. години. У 2007. години војни буџет РФ износи око 20 милијарди долара.

Војноекономски аналитичари западних земаља процењују да су реални војни издаци РФ знатно већи од званичног буџета, из којег се не финансирају све активности. Међународни лондонски Институт за стратегијске студије процењује да су војни издаци РФ у 2006. години достигли 75,6 милијарди долара, што по величини представља други издатак у свету. Повећавање војних издатака

КИШОБРАН САВЕЗНИШТВА

Надметање земаља света у развоју и освајању нових војних технологија утиче на бројност (јачину), структуру, опремљеност и борбену употребу оружаних снага. Бројно стање оперативне војске пројектује се у односу на број становника. Смањује се и учешће војних расхода у бруто националном производу света – крајем прошлог века војни расходи у свету износили су око шест одсто, а у 2005. години мање од три. Умањене су и количине наоружања и војне опреме које се производе, али је повећана њихова ефикасност.

Нове војне технологије смањују потребу масовног груписања снага и средстава на бојишту, а повећавају потребу одбране од дејстава из ваздушног простора. У евентуалном оружаној сукобу између великих сила, војне операције би се могле водити у космосу и ваздушном простору. Непосредни судари снага на фронту могли би се избећи. Вероватно би и слика неког локалног или регионалног рата у будућности била другачија. Мање и неразвијене земље, које не располажу средствима најновијих технологија, међусобне ратове могу водити на класичан начин. То отежава њихове припреме за одбрану, предвиђа употребу различитих невојних средстава у рату или тражи заштиту под *кишобраном савезништва*.

ТЕХНОЛОШКИ ОКВИР

У будућности се очекује да у наоружавању учествује све већи број земаља света, те да оно обухвати и већи географски простор у односу на време хладног рата. Поред трке у наоружавању на глобалном нивоу, оно ће се водити и на мањим, регионалним геостратегијским подручјима. Наоружавање ће бити вертикално, односно кретаће се у техничко-технолошким оквирима. Глобални ниво наоружавања одвијаће се у троуглу – САД, РФ и НР Кина. Посебно место, у том смислу припадаће Европској унији, иако она није довољно компактно војно организована. Индија ће се развијати као регионална, а не самостална светска сила.

Било је првенствено намењено за унапређење стандарда припадника оружаних снага, опремање јединица новим средствима НВО и подизање борбених способности.

Народна Република Кина већ дуже времена остварује запажен економски и технички напредак. Кина је модернизацију своје армије уврстила међу приоритетне задатке, а њено квалитативно јачање и борбено оспособљавање спадају у основне стратегијске циљеве. Кина је своју гломазну и неделотворну војску из времена хладног рата, која је бројала око 4.500.000 припадника, преполовила, те је 2005. године свела на око 2.050.000. Очекује се да у 2008. години оружане снаге Кине имају близу 1.850.000 припадника. На основу одлука Владе у Пекингу одузето је право јединицама, командама и установама да се баве привредним делатностима и они се усмеравају на веће професионално оспособљавање. Кина је успешно извела конверзију војне индустрије, тако што је већи број капацитета оријентисала на производњу робе широке потрошње.

Војни буџет Кине је у 1988. години износио 5,6 милијарди долара, а 2006. године достигао износ од око 25 милијарди. Аналитичари на Западу сматрају да су званични подаци које Кина саопштава јавности само део стварних војних издвајања. Стручњаци лондонског Института процењују да је Кина у 2006. години за војне потребе издвојила 65 милијарди долара, што је сврстало на треће место у свету.

Кина је одавно ушла у круг пет нуклеарних светских сила и трку за освајање свемира. Успешним лансирањем сателита са људском посадом, у октобру 2003. године, потврдила је могућности којима располаже.

У новије време и Индија привлачи пажњу војних посматрача – због брзог економског развоја и техничког прогреса, али и војног јачања. По броју припадника оружаних снага Индија се налази на трећем месту у свету (1.130.000 људи). Њен војни буџет годишње износи око 20 милијарди долара. Значајан део тих финансијских средстава усмерава се на техничку модернизацију и квалитативно јачања војне силе.

Обнављањем нуклеарних проба – прву нуклеарну експлозију Индија је извела 1974. године, и убрзаним развојем ракетних система опремљених за ношење нуклеарног оружја, та земља потврдила је намеру да постане и војна ракетно-нуклеарна сила. Она такође тежи да своје ратне бродове позиционира на отворена мора и на тај начин доминира Индијским океаном. Наоружавање Индије прати и њен сусед Пакистан, који се, такође, уписао у клуб нуклеарних сила.

■ ЗАГРЕВАЊЕ ВЕЛИКИХ СИЛА

Међу војним силама Евроазијског континента посебну пажњу заслужује Јапан, друга економска сила света. Мада су му, после Другог светског рата, ограничене јачина и структура оружаних снага, војни издаци и излазак бродова изван властитих територијалних вода, Јапан има савремено организовану и добро опремљену армију са око 245.000 припадника. За њено одржавање и техничку модернизацију годишње се издваја око 45 милијарди долара. Тај износ повећава се у складу са растом бруто друштвеног производа (раније је био ограничен на мање од један одсто). Јапан је недавно Агенцију за одбрамбене снаге трансформисао у Министарство одбране и тако повећао значај војске у друштвеном животу земље и омогућио учествовање састава у мировним мисијама.

У време хладног рата трку у наоружавању водиле су велике војне силе и главне чланице некадашњих војно-политичких блокова. Биле су бројчано и просторно ограничене, јер се тај процес

ПРОБЛЕМИ ДАЛЕКОГ ИСТОКА

На Далеком истоку изражена су два проблема која доприносе регионалној трци у наоружавању – подељеност Корејског полуострва и одвојеност Тајвана од матичне земље. Чују се и најаве да ће се питање поделе Корејског полуострва решити по принципу уједињења две Немачке. Основна кохезиона снага која делује у том правцу јесте могућност да транзиционе проблеме Северне Кореје покрије моћни капитал Јужне Кореје. На тај начин би се смањио ниво наоружаности полуострва. За сада је Далеки исток прилично оптерећен бременом наоружања.

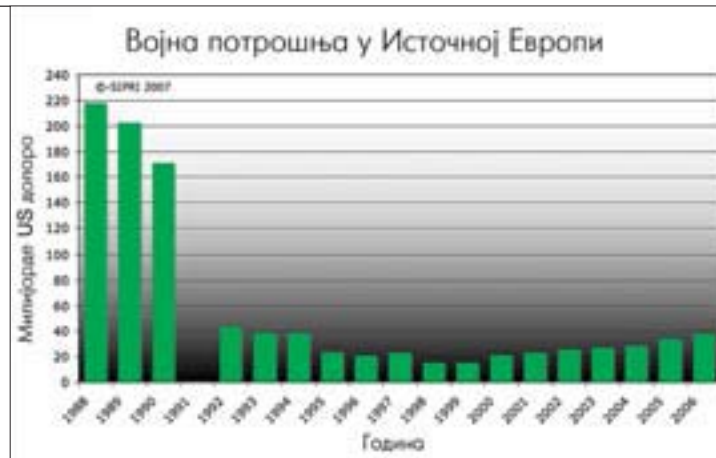

одвијао само на европском и северноамеричком континенту. Данас САД, чији су војни и технолошки потенцијали знатно већи него код осталих, одређују брзину, смер и ниво наоружавања света.

Данас се ни војна ни војнотехнолошка ситуација не може упоредити са трком у наоружавању из периода хладног рата. Учесници више нису изједначени, односно разликују се њихови војни потенцијали. САД су знатно испред осталих земаља, чиме диктирају темпо и смер њиховог наоружавања. Тако се донедавно могло говорити о некој врсти припрема или загревања осталих великих сила за нову трку у наоружавању равноправних или приближно равноправних учесника.

Сједињене Америчке Државе, на пример, самостално или са осталим земљама НАТО настоје да, у војном смислу, обухвати Руску Федерацију и са запада и са југа. Померајући границу према истоку, Алијанса је све присутнија у земљама некадашњих совјетских република, на јужним границама Русије. Успостављање електронског одбрамбеног штита Америка је званично објаснила као намеру да се одбрани од ракетно-нуклеарног напада из правца Северне Кореје или Ирана. Руски стручњаци процењују да штит, заправо, служи за одбрану од Русије. Како оцењују у САД, Русија једина има могућности да нападне Америку и њене европске савезнике.

Руски експерти, међутим, тврде да штит има и одбрамбену и офанзивну функцију. Зато Русија убрзава развој и производњу одбрамбених и нападахних средста-

НАПРЕДОВАЊЕ КИНЕ

Предводник у трци у наоружавању на глобалном нивоу у дужем периоду биће САД. На такав закључак упућују анализе њене економске, војне и политичке моћи. Бруто друштвени производ САД четири је пута већи него код осталих војних сила, а њен званични војни буџет око три пута од војних издатака Руске Федерације и Кине. Највеће шансе да достигне ниво војних издатака САД има Кина, уколико настави развој садашњим темпом – војни буџет на годишњем нивоу повећава по стопи од 12 до 15 одсто.

И Русија настоји да достигне остале светске силе у погледу ракетно-нуклеарне моћи, што захтева знатно већа издвајања за војску. На убрзавање трке у наоружавању утичу догађаји и на регионалном и на глобалном плану. Питање територијалне поделе Северног пола, на пример, један је од озбиљних разлога који може утицати на погоршавање односа између великих сила.

НЕРАВНОПРАВНИ ПРОТИВНИЦИ

На регионалном нивоу очекује се наставак, али и убрзавање наоружавања земаља Блиског, Средњег и Далеког истока. На Блиском и Средњем истоку наставиће се у будућности надметање неравноправних противника – Израела, који ужива подршку и заштиту најјаче светске силе, и Ирана и арапских земаља, које се наоружавају без усаглашене стратегије.

Сједињене Државе планирају повлачење војних снага из Ирака, али не и са Блиског истока. Најновија најава да ће САД земљама тог региона испоручити средства ратне технике у вредности од 63 милијарде долара – 30 милијарди Израелу, 20 Саудијској Арабији и 13 Египту, представљаће снажан подстицај трци у наоружавању у том подручју.

ва стратегијске и оперативнo-тактичке намене. Председник Путин је, у више наврата, износио да Русија има системе ПРО који могу да зауставе сваки напад балистичких ракета, али и офанзивне ракетно-нуклеарне системе опремљене да пробију сваку заштитну завесу. За одбрану од напада стратегијским балистичким ракетама Русија је развила и усвојила у оперативну употребу противракетни систем Ц-400. Он спада у најсавременије системе те врсте у свету. Од офанзивних средстава Русија има *тољ-м* – интерконтиненталну балистичку ракету, која је способна да пробије сваки одбрамбени зид.

Дуго је запостављена РМ Русије, нарочито њена подморничка флота. Данас се и она убрзано реорганизује и обнавља. Бивши Совјетски Савез имао је око 200 подморница, а Русија данас 67. Разврстане су у четири категорије. Најважније су подморнице са нуклеарним погоном *делфин* и *тајфун*, којих Русија има 16, а опремљене су балистичким ракетама великог домета од 5.000 до 8.000 километара. Недавно су руски званичници најавили да ће њихови бродови за стално бити смештени у Средоземном мору. Почетком августа Русија је успешно извела и пробно лансирање балистичке ракете даље од 8.000 километара. Она настоји да савременим типовима сложених система оружја модернизује и остале видове ОС и родове војске.

Понашајући се по принципу *акција – реакција*, САД и Русија улазе у постепenu трку у наоружавању, у које се све више укључују и остале земље на регионалном, али и глобалном нивоу. ■

Др Тодор МИРКОВИЋ

СИМПОЗИЈУМ О ОДБРАМБЕНОМ ПЛАНИРАЊУ

У оквиру иницијативе Southeast Europe Clearinghouse (SEEC), Министарство одбране Словеније организовало је регионални симпозијум о одбрамбеном планирању, као непосредну подршку активности ове регионалне организације. Основна намена симпозијума је размена информација и искуства у области одбрамбеног планирања као процеса тесно повезаног са реформама у одбрани.

Предавачи на симпозијуму, на ком су учествовали представници свих земаља чланица SEEC иницијативе из области одбрамбеног планирања, били су стручњаци ове области из НАТОа, ЕУ и словеначког министарства одбране. ■

КОРИШЋЕЊЕ ВОЈНИХ ПОЛИГОНА У МАКЕДОНИЈИ

Министри одбране Македоније и Словеније потписали су недавно у Скопљу „Меморандум за разумевање“ о коришћењу војних полигона на територији Македоније за потребе словеначке војске. Меморандумом су прецизирани технички услови о начинима коришћења македонских полигона, пре свега Криволака, на којима би словеначки војници пролазили обуку, изводили вежбе и гађања. Такође, разматране су и врсте помоћи македонским специјалцима у припреми за учешће у међународним мировним мисијама.

Словеначки министар потврдио је спремност своје земље у трансформацији полигона Криволак у центру НАТОа за обуку јединица за учешће у мировним операцијама. ■

БЕЛГИЈА КУПУЈЕ ХЕЛИКОПТЕР NH90

Влада Белгије донела је одлуку да за потребе свог ратног ваздухопловства набави 10 средњих војних транспортних хеликоптера типа NH90, које је произвела група „NH industry“, иначе основана од француско-немачког Еврокоптера, италијанске Агусте и холандског Сторк Фокера.

Наручени хеликоптери ће бити израђени у две варијанте: тактички транспортни хеликоптер (Tactical Transport Helicopter) и палубни хеликоптер (NATO Frigate Helicopter), намењени за противподморничку и противбрдску борбу, али и за спасилачке операције.

Куповином ових хеликоптера Белгија је постала 14. земља чланица НАТОа која у својим ОС има хеликоптере овог типа. Иначе, модел NH 90 је највећи европски програм производње хеликоптера, за кога у овом тренутку постоји велика потражња од земаља чланица НАТОа и других земаља света. ■

КОНФЕРЕНЦИЈА О СМАЊЕЊУ ОПАСНОСТИ ОД БИОЛОШКОГ ОРУЖЈА

У Женеви је недавно одржана међународна конференција о смањењу опасности од биолошког оружја. Такозвани рат против тероризма, истакнуто је на конференцији која је окупила стручњаке из те области, показује да је сада потребно више него икада да се ојача Споразум о забрани биолошког оружја из 1972. године. Преговори о јачању тог споразума прекинати су 2001. године, након што су УН одбациле предложене мере за верификацију.

Споразумом о биолошком оружју, иначе, забрањује се изградња, производња и нагомиланање таквог оружја. ■

БРИТАНЦИ ОДЛАЗЕ ИЗ БАСРЕ?

Према писању лондонске штампе, војни врх Велике Британије препоручио је влади да одобри повлачење британске војске из Басре, на југу Ирака. Команда тражи повлачење 500 британских војника из палате у Басри, где су стационирани и свакодневно изложени ракетним и артиљеријским нападима. Већина војних аналитичара слаже се да Британија може да се носи са дугим стационирањем снага у Ираку или Авганистану, али не на обе локације, због преоптерећености војске. ■

МЕЂУНАРОДНА ИЗЛОЖБА ВАЗДУХОПЛОВА

У другој половини августа, на аеродрому Жуковски у близини Москве, отворена је осма по реду Међународна изложба ваздухоплова и свемирске опреме МАКС-2007. На овогодишњој изложби, учесници

су изложили готово 250 нових хеликоптера, авиона, ракета, сателита и дирижабла, док је неколико десетина авиона показало своје летачке способности.

Први пут јавност је могла да види и концепт свемирског возила које би требало да замени космичке бродове типа „Сојуз“. На изложби је учествовало 780 руских компанија и институција. ■

„ W W A R F R O N T – T U R N I N G P O I N T “

НОВИ СЦЕНАРИО ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Стратегија коју вам представљамо
садржи у себи интересантан спој
историјских чињеница и фикције.

Занимљивост је пре свега у
чињеници да је у њој другачије
представљен Други светски рат.

По ауторима стратегије Хитлер је убијен на самом почетку рата и ново руководство изводи инвазију на Велику Британију. Без ометања Немачка гради снажну индустрију и многи тајни пројекти постају реалност. Након помоћи Сједињених Америчких Држава, неколико година од почетка рата Велика Британија је ослобођена. Под страхом од нове суперсиле која долази са истока непријатељи се удружују. Савезници су сада бивши непријатељи и сви су у борби против Совјетског СВЕЗА.

Digital Reality је направио интересантну стратегију коју ће одушевити и почетнике али и искусне љубитеље овог жанра. Све што сте могли да видите у некој од стратегија сада је могуће пронаћи у овој. Наравно, аутори се нису задовољили само тиме већ су додали и неколико нових и до сада невиђених опција. Једна од њих је и могућност да нове јединице одмах буду придодате у постојеће. Веома интересантна, али не и употребљива, јесте могућност да над неким јединицама ви преузмете контролу и да пређете у поглед из првог лица. Јако занимљиво али и скоро неупотребљиво јер уколико на неко време не обраћате пажњу на дешавања врло лако ће се десити да сте изгубили више ваших јединица или објеката него што то

можете надокнадити. Ваше јединице могу да, уколико стигнете на тај последњи технолошки ниво, имају бонус у нападу или одбрани. Наравно могуће је имати само један бонус у тренутку.

За ову стратегију карактеристично је да успех не гарантује само једна врста јединица направљена у великој количини, већ одлично изbalансирана разноврсна армија. Уколико покушате да компјутерског играча нападнете са гомилом тенкова, убрзо ће бити изграђено мноштво јединица које су специјализоване за уништавање ваших тенкова. Наравно и ваша одбрана мора садржати у себи све елементе, јер ако нешто заборавите то ће убрзо бити употребљено против вас.

Ова стратегија садржи две кампање и неколико верзија играња у рачунарској мрежи или преко Интернета. Максималан број

играча постоје неке занимљиве новости, аутори су убацили и опцију *тајни задатак*. Тајни задатак сваком играчу одређује шта је потребно да уради да би могао да победи. Некада је то да само сакупи одређену количину новца или да уништи одређени број непријатељских објеката. Веома је детаљно одрађено и подешавање свих параметара сценарија – временски услови и количине ресурса, доба дана или чак облачност на небу.

Вештачка интелигенција је задовољавајућа, али путање којима се крећу возила често су у најмању руку чудна, јер ваши тенкови или они од компјутерског играча, уместо путем пролазе кроз шуму јер је тако краће, иако је кретање много спорије. Други недостатак у игри је што вашег хероја који је веома опасан јако тешко можете одржати у животу. Графика и звук су одлични, али се повремено појави мања грешка што је вероватно резултат лошег тестирања ове стратегије. Оно што је заправо најгоре урађено је та „ситница“ да постоји врло мало различитих израза које чујете од ваших јединица и то врло брзо постаје јако досадно и нервира.

Нова оружја и нови фронтови на којима се одвија рат веома су детаљно урађени. Наравно, у овој стратегији основне јединице су врло позната и у стварности коришћена ратна техника, али и она која није никад употребљена. Да то није све аутори су пустили машти на вољу па се може видети и доста фантастичног оружја које можда никада неће ни бити направљено.

Углавном, све три сукобљене стране поседују јединице које су скоро идентичне. Јединице за изградњу објеката, за сакупљање ресурса, за поправку возила и јединице које граде мостове преко водених препрека... Такође, све три „армије“ имају и пешадију, противтенковску пешадију, самоходну противавионску артиљерију, средње тенкове, ловачку авијацију и авијацију за подршку.

Свака армија има и специфичне јединице. Совјетски Савез тако има подземни транспортер пешадије, бацач леда који смрзава противничке јединице и партизане којима се повећава број ако их користите ноћу. Савезници поседују хеликоптере за транспорт пешадије, *Афродиту* тј. тешки бомбардер којим се управља са земље радио таласима и који осим што носи много експлозива, самоубилачки се обрушава на жељени циљ са свим својим теретом. Осим нуклеарне, ту је и бом-

ба за прављење земљотреса која је разорна само за објекте. Наравно, немачке снаге су по питању тајног оружја испред осталих, па ту можете видети летећу пешадију са ракетним раницама на леђима, пешадију која је налик великим роботима специјално наоружаним, супер тешки тенк који је више налик покретном бункеру него тенку, циновски цепелин који је попут тенка у ваздуху, тешко оклопљен и наоружан топовима великог калибра...

Имате занимљиву и маштовиту игру. Уживајте.

Потребна конфигурација је следећа: 512 МБ РАМ-а, 3.5 ГБ места на хард диску и графичка карта са минимум 128 МБ меморије (МХ серија карти неће вам радити). ■

Игор ВАСИЉЕВИЋ

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ВОЈНОГ МУЗЕЈА

ЧУВАР БАШТИНЕ РАТНИКА

Смештен на простору Калемегданске тврђаве у Београду, Војни музеј већ 129 година чува од заборава предмете војне провенијенције од историјске важности за српски народ и друге народе југоистока Европе. После Народног музеја, Војни музеј представља најстарију институцију те намене у Републици Србији.

Следеће године навршиће се читавих 130 година откако Војни музеј испуњава своју улогу, која је током тог дугог периода прерасла у својеврсну мисију. Док слични музеји у већини европских земаља, које су по величини територије и броју становника блиске Србији, чувају предмете важне пре свега за технолошки развој својих армија и подсећају више симболично на учешће тих армија у великим светским ратовима, Војни музеј у Београду је трезор сведочанстава о крвавој, али и славној ратној епопеји народа Србије, који се у два светска рата и много регионалних оружаних сукоба борио за остварење и одржање своје независности.

Војни музеј у Београду данас се налази у саставу Министарства одбране Србије. Прикупљање, обрада, чување и излагање, односно публиковање вредних експоната богате ратничке баштине задатак је који тридесетак запослених испуњава са одговорношћу и свешћу да је реч о благу које за националну историју има непроцењив значај.

ВРЕДНЕ ЗБИРКЕ

Основан указом кнеза Милана Обреновића 22. августа 1878. године, Војни музеј је све време свог постојања остао смештен у најстаријем и најлепшем делу српске престонице. Будући међу првим институцијама модерне државе, Војни музеј је био један од весника нове, европске Србије, која се убрзаним корацима кретала путевима цивилизацијског напретка.

Прва стална поставка у њему отворена је 9. септембра 1904, поводом стогодишњице Првог српског устанка, а у оквиру крунидбених свечаности краља Петра Првог Карађорђевића. Бурни ток историјских збивања утицао је на успоне и падове саме установе. Музеј је тешко материјално страдао у оба светска рата, а потом је изнова подизан и обнављан.

Музејски фонд који се сада налази на Калемегдану обухвата око 30.000 историјски вредних предмета, прикупљених на различите начине, најчешће поклоном, али и откупом и прибављањем из јавних складишта и са археолошких налазишта. Ти предмети су класификовани у десет збирки према типологији, хронологији и пореклу. Тако данас музеј располаже вредним археолошким предметима, а има и неколико посебних збирки наоружања,

одликовања, застава и униформи, те збирку уметничких дела. Фотографска архива музеја садржи више од сто хиљада снимака и артефаката.

Садашња стална поставка отворена је 1961. године. У току је рад на припреми нове, модерније, сталне изложбе.

Протеклих годину дана у Војном музеју било је обележено настојањима запослених да тој установи врате место које је имала међу музејима у граду и републици. Због тога је знатно унапређена сарадња са сродним институцијама. Сарађујући у бројним заједничким активностима, Војни музеј је наставио да иде правцем који је зацртан пре више година, ка уграђивању својих, немалих, потенцијала у живо ткиво српске културе и науке.

Према речима директора Војног музеја пуковника Мирослава Кнежевића, прва значајнија овогодишња активност Музеја остварена је у сарадњи са Музејем града Новог Сада и задужбином краља Петра Карађорђевића на Опленцу. Изложба „Инсигније династије Карађорђевић“, на којој су приказани предмети из збирке Војног музеја, изазвала је велику пажњу посетилаца у Новом Саду. После запажене изложбе покренута је иницијатива да та поставка гостује у Мађарској и тако у суседству на најлепши начин репрезентује достигнућа српске културе.

ОД „ШИШАНЕ“ ДО „ЦРНЕ СТРЕЛЕ“

Имајући у виду да је ове године за Дан Војске установљен 15. фебруар или Срећење, који је уједно и национални празник, кустоси војног музеја су се потрудили да припреме пригодну изложбу оружја које се користило од доба српских устанака до данас. Назив изложбе „Од пушке шишане до црне стреле“ симболично је, терминологијом развоја наоружања, омеђио двеста година модерне српске државности.

Војни музеј се ове године први пут појавио и на Сајму наоружања „Партнер 2007“, што се показало као прави потез. Посетиоци тог сајма могли су да се, обилазећи средства војне технике и наоружања намењена савременом тржишту, осведоче да Србија има дугу и снажну традицију коришћења, али и израде оружја. Поставка под називом „Оружје – сегмент историје цивилизације“, приказана на Сајму „Партнер 2007“, на речит начин је говорила о томе од колике су важности за укупан прогрес људског друштва били напори да се изради савременије и ефикасније оружје. Иако ти напори најчешће нису имали племените мотиве, човечанство им дугује и многе позитивне цивилизацијске тековине.

Ове године Војни музеј је, како наглашава пуковник Кнежевић, завршио већину посла уређивања збирке екстеријера, сачињене од експоната, махом оклопних борбених средстава и артиљеријског оружја, размештених на простору Калемегданске тврђаве. По квалитету, односно реткости врсте оружја, та збирка улази у ред највреднијих колекција тог типа у Европи. Њено убличавање пратило је извођење квалитетне антикорозивне заштите експоната, фарбање и означавање натписима са подацима о оружју и оруђу, што је битно опленило простор који обилазе велики број Београђана и готово сви странци у главном граду Србије.

„Ноћ музеја“, која је постала традиционална манифестација, током чијег одржавања се шири круг посетилаца нађе унутар музејских установа, и ове године је Војном музеју пружила прилику да популаризује своје садржаје и ради на привлачењу пажње најширих слојева становништва. Изложба историје виноградарства у Александровачкој жупи, која је тада гостовала у просторијама Војног музеја, била је прикладна да посетиоцима покаже да амбијент Војног музеја не мора увек да одише војнички строгим атмосфером.

Руководство Војног музеја је отпочело припреме да се, уколико у Министарству одбране буде тако одлучено, ускоро појави на великој изложби коју Бугарска организује у Софији поводом 130 година од руско-турских ратова на Балкану. Ти ратови су се водили у исто време кад и два српско-турска рата, што квалификује наш Војни музеј да изложби у Бугарској допринесе експонатима од огромне важности за обележавање догађаја из тог доба.

„ВЕСНИК“ БОЉЕГ ВРЕМЕНА

Поводом Дана Војног музеја обновљен је и промовисан 34. број „Весника“, часописа у издању Војног музеја, који објављује научне чланке из историје, пре свега њених грана музеологије и археологије, али и историје уметности. Како истиче заменик директора Војног музеја потпуковник мр Иван Мијатовић, обнављање часописа после 18 година неизлажења поуздан је знак новог, засигурно бољег стања, у којем се сада музеј налази, након тешких искушења током последње деценије 20. века. „Весник“ је тако постао истински весник бољег времена за Војни музеј.

Први број „Весника“ изашао је из штампе далеке 1954. године, и све до 1989. године, до када је објављено 33. издања, кричио је пут у свет науке и струке. У том периоду, објављујући потпуковник Мијатовић, објављено је укупно 25 свезака часописа. Пети број објављен је у два тома, изашао је један троброј и више двоброја. „Весник“ је упорним и самопрегорним трудом његових аутора и издавача постао препознатљив бренд Војног музеја, који су цитирали и водећи светски научници.

На страницама најновијег 34. броја „Весника“, у три рубрике (студије и чланци, прилози и прикази), представљено је укупно двадесет написа, од којих је, поштујући библиотечку делатност, тзв. УДК класификацијом обрађено 16 чланака. За свих 16 прати и резиме на енглеском језику. Носећи чланак броја говори о Војном музеју и Београдској тврђави, а написао га је Предраг Лажетић. Остали чланци су својим садржајем обухватили веома широк распон тема, које се односе на време од праисторије до данашњих дана, што је одраз жеље уређивачког одбора и уређивачког савета да за часопис заинтересује најширу читалачку публику.

Обновљени „Весник“ сместио је међу своје корице већи број текстова који се непосредно баве Војним музејем, његовим историјатом и збиркама које чува, али је остало и довољно места за представљање активности осталих институција које се баве историјом, музеологијом и уметношћу.

Часопис ће, за сада, остати годишња публикација, са основним циљем да привуче што више научних радника, љубитеља историје, музеологије и уметности, заљубљенике историје наоружања, технике и војске, да га читају и у њему објављују своје текстове.

Ново ликовно-рафичко решење „Весника“ осмишљено је тако да легитимисе часопис као модерно штиво, које кореспондира са временом у ком излази и одговара потребама и навикама читалаца које жели да заинтересује за садржаје које објављује. Формат А4, као нови формат излажења, пружа бољу прегледност при читању, а свесна тежња издавача јесте да буде повећан број фотографија и илустрација. Насловна страна на којој је фотографија у боји садашњег изгледа прилаза Војном музеју и задња корица са црно-белом фотографијом истог простора, из доба када је Калемегдан коришћен као касарна, подсећају читаоце на то колико промена доноси временски след, али и на то колико је важно да све што је некада било остане забележено и сачувано за будуће генерације. О томе се већ 129 година стара Војни музеј. ■

Александар АНТИЋ

ОПШТА ОФАНЗИВА

Пише
Александар КОЛО

Настанак и узбудљива борба југословенског детаשמана тешких бомбардера у оквиру Америчког воздухопловства, за време Другог светског рата, пример је без преседана у југословенској и америчкој историји. Међутим, када је та јединица коначно формирана, политика савезника према Југославији се увелико променила. Без обзира и на те битно промењене околности, припадници детаשמана су наставили да дају свој лични допринос ослобођењу отаџбине... У тој борби изгубљена су три од четири авиона, 19 припадника јединице је погинуло, а један је тешко рањен.

Почетак лета 1944. године био је знак за отпочињање опште офанзиве на свим фронтима у Европи. Петнаести воздухопловни корпус (ВК) масовним нападом на велики број различитих циљева покрио је велики простор од јужне Француске до Црног мора. На дан савезничког искрцавања у Нормандији, 6. јуна, *либератори* су извели напад на рафинерију „Романо Американо“, код Пloeштија. Над циљем се, у општу гужву умешала и ловачка одбрана са различитим типовима авиона. Југословенска посада капетана Благоја Радосављевића издржала је два напада, уз минималну штету од само две рупе у авиону иза пилотске кабине. Посада капетана Војислава Скакића учествовала је 11. јуна у бомбардовању нафтних резервоара у румунској црноморској луци Констанца. Поред јаке облачности, формација је успела да погоди мету кроз ретке рупе у облацима. Иста посада је 14. јуна обавила сличну мисију, с тим што је циљ овог пута била рафинерија нафте „Шел“ код Сиска.

Жестока битка за гориво настављена је и наредних дана. Капетан Радосављевић, са својим тимом, 16. јуна учествовао је у импресивној мисији у дубини непријатељеве територије. Рафинерија нафте „Аполо“ код Братиславе била је једна од десет највећих рафинерија изван Румуније под контролом Немаца. Тог дана 376. бомбардерска група (БГ) предводила је у нападу цео 47. бомбардерски винг. Пред циљем се појавило око 40 немачких ловаца разних типова, решених да по сваку цену зауставе оријашку формацију бомбардера. Главни удар браниоца био је усмерен на чело формације. О одлучности немачких пилота сведоче напади са изузетно блиског одстојања.

Коначни резултат, после 30 минута жестоке борбе, био је у корист 376. БГ, чији су митраљесци убрли богату жетву оборивши 12 немачких ловаца. Међу успешне стрелце уписао се и водник Вуко Шијаковић. Он је на месту стрелца доње (лоптасте) туреле, са мање од 200 м растојања, оборио једног *Ју-88*, који је покушао да изведе напад подвлачењем испод репа југословенског *либератора* број 20. У сенци бомбардерских боксова лежала је потпуно разорена рафинерија.

■ ДУГО ТОПЛО ЛЕТО

Румунске рафинерије код Пloeштија биле су у плану напада и 23. јуна. Главнина бомбардера се пробила до циља, али због потпуне облачности над једним делом Бугарске, формација у којој се налазио југословенски *либератор* број 23 морала је да се врати и изручи терет на алтернативни циљ, теретну железничку станицу Поповац код Ниша. Слично се догодило и 27. јуна, када су због велике облачности, уместо првобитно одређених циљева у Мађарској, тучени железнички погони и чвор код Славонског Брода.

Током лета 1944. године, за 15. ВК је настала кулминација ратних активности. Обиле стратегијских циљева на простору Балкана и централне Европе и идеална метеоролошка ситуација омогућавали су свакодневне операције. Делотворна ло-

вачка пратња формација знатно је допринела потпуном преласку превласти у руке савезника. Немоћ немачке *Луфтвафе* да заустави праве караване бомбардера била је очигледна. Југословенски дашман је тих месеци ушао у пресудни период свог постојања.

Посади авиона број 23 није се дало да обави и једну мисију над Плоештијем. Другу прилику да посети главно место „ходочашћа“ 15. ВК добила је 9. јула. Циљ је била рафинерија „Конкордија“. Све је текло по плану до пола сата пре циља, када је изненада отказала елиса на мотору број три. Одмах је настало видно застојање за групом. Наставак лета представљао би чисто самоубиство. Бомбе су одбачене и усамљени *либератор* је пошао назад. Пред њима је био дуги лет преко непријатељеве територије, без икакве заштите. Срећом, успут су срели формацију *летећих тврђава Б-17* са пратњом ловца *П-38*. Под њиховим окриљем вратили су се у базу.

Пет дана касније иста посада учествовала је у нападу на железнички чвор Ференцварош, код Будимпеште. Овог пута авион је добио осам погодака од распрскавајућих граната противавионске артиљерије. Оштећења су била таква да је авион морао на оправку, а цела посада на редовно одсуство. Операције је наставила редовно да обавља посада капетана Радосављевића, што јој је омогућило да, до почетка августа, убедљивије одмакне по броју извршених мисија.

Посада капетана Скакића вратила се у борбу 9. августа, за време мисије бомбардовања аеродрома у Вечешу (Мађарска). Сутрадан је посада капетана Радосављевића летела на Плоешти, над којим је поново све било у пламену и диму.

Противник није послао ниједан ловачки авион против нападача. По свему судећи, Немци су већ тада дигли руке од тог значајног извора за снабдевање својих армија, јер се источни фронт потпуно приближио граници Румуније.

Наредних дана америчка стратегијска авијација пребацила је тежиште својих активности на сасвим другу страну. Припреме за савезничко искрцавање на јужну Француску ушле су у завршну фазу. Југословенске посаде су 12. и 13. августа, на смену, учествовале у успешном бомбардовању артиљеријских положаја западно и источно од Тулона. На сам „Дан Д“, 15. августа, посада авиона број 23 била је у мисији против топовских положаја поред Ђенове.

■ ТРАГЕДИЈА ИЗНАД ДАЛМАЦИЈЕ

Посада авиона број 20 је 22. августа одређена за напад на подземне резервоаре нафте код места Лобау, источно од Беча. Била је то јубиларна 200. мисија 512. бомбардерског сквадрона (БС) и 65. у којој су учествовали припадници југословенског деташимана. Дејство са по четири бомбе од по 454 килограма било је успешно. Међутим, у јединици није било воље за славље, јер се у повратку са мисије догодила трагедија. Наиме, тешко оштећени *либератор* број 31, којим је командовао амерички поручник Маршал Стикл, налетео је на југословенски. Обе машине су се сурвале између Книна и Сиња. Из оба авиона успела су да искоче само два човека. Од Југословена једини се спасао потпоручник Војин Стојковић, који се правим чудом извукао из репне туреле. Пре приземљења на обронцима Динаре видео је још један падобран, највероватније из другог *либератора*. Њега је ветар занео западно од реке Цетине, на подручје које су држале усташе и Немци. Оданде су се чули пуцњи и, како је касније саопштено, тај летач је убијен.

Илустрација авиона број 20

У југословенском авиону су тада погинули: капетани Благоје Радосављевић, Боривоје Вулић, Слободан Павловић, потпоручници Вуко Шијаковић, Обрад Црвенковић, Борис Парapatiћ, Тома Живановић и наредници Милутин Бобек и Емил Трампш. Повређеног потпоручника Стојковића пронашли су и евакуисали до Виса припадници НОВЈ. Одатле се авионом, после 19 дана путовања, вратио у своју јединицу.

Преостали југословенски *либератор* наставио је дејства. Југословенски ваздухопловци, окупљени око капетана Скакића, редовно су обављали своје задатке. У јединицу се поново вратио и поручник Момчило Марковић.

До краја августа и у септембру систематски су тучени најразличитији циљеви на Балкану и северној Италији. Последњи авион југословенског деташимана учествовао је и у тим мисијама. Бомбардовани су углавном мостови на важним комуникацијским правцима. На листи циљева 15. ВК тих дана налазило се и шире подручје Југославије и Мађарске. Намера је била да се тим нападима „сметша“ немачка позадина Источног фронта и тиме олакша напредовање Црвене армије. Прво су 19. септембра гађали железнички мост код Косовске Митровице, а потом су 21. септембра дејствовали по железничком мосту код Новог Сада.

„Дочек“ савезничким бомбардерима изнад Новог Сада приредила је добро организована немачка тешка противавионска артиљерија са десне обале Дунава. Сваки авион у формацији био је изрешетан парчадима добро темпираних граната. Том приликом на југословенском *либератору* избројано је нових 20 рупа, а прекинуто му је и неколико каблова у трупу. У формацији су рањена три летача, али најтеже је прошао поручник Богдан Јовановић. Веома опасна рана на врату од гелера, који је повредио душник, замало да буде фатална за њега. После повратка капетан Скакић је спустио авион у Бари, где је у болници рањеник одмах оперисан.

Последњој југословенској посади *либератора* је 24. септембра указано велико поверење и индиректно признање америчких колега. Наиме, они су добили прилику да поведу, у бомбардерски напад на аеродром у Каламаки код Атине, целокупну 376. борбену групу. Резултати те акције оцењени су као одлични, а ратно другарство је више него икад учвршћено. Крајем лета 1944. скоро победа савезника у Европи била је потпуно извесна. Бугарска је 4. септембра прогласила неутралност. Посада обореног југословенског *либератора* број 22 је, после десет месеци заточеништва, поново била слободна.

■ ПОСЛЕДЊИ БОМБАРДЕРСКИ ЗАДАТАК

Ближио се крај деловања југословенског деташимана. Истина, његова активност више није била у складу са новом политиком савезника према Југославији. Нова југословенска влада, на чијем челу се од јуна 1944. налазио хрватски бан др Иван Шубашић, направила је, под британском супервизијом, велики заокрет у политици.

Она је 16. јуна на Вису потписала споразум са Јосипом Брозом, врховним командантом НОВЈ, по ком је, уз остало, та војна формација призната као легитимна југословенска војска. Тим споразумима легализована је и контроверзна политика савезника на Балкану.

Партизански представници су творено и неуморно врбовали и неограниченим обећањима наговарали припаднике краљевског ваздухопловства да пређу на њихову страну. Под тим притисцима, наредних месеци, сломило се шесторо припадника детаשמана. Преостало људство се спонтано окупило око јединог преосталог авиона, са капетаном Скакићем на челу.

У условима тако помућених осећања, 30. септембра 1944. организована је мала, али значајна свечаност. Уз подршку америчких колега из 512. БС, капетан Скакић је достојанствено, пред свечаним стројем, закачио почасне пилотске знаке Југословенског ратног ваздухопловства на груди генерал-мајора Нејтна Твининга, команданта 15. ВК, бригадног генерала Хуга Раша, команданта 47. винга, и бригадног генерала Чарлса Борна, оперативног официра 15. ВК. Био је то леп гест, који је симболисао узајамну сарадњу и пријатељство југословенског детаשמана и Американаца стечено у рату. На свој последњи, 43. бомбардерски задатак, *либератор* број 23 полетео је 7. октобра. Железнички чвор Комаром у Мађарској бомбардовала је рутински једна од најiskusнијих посада 376. бомбардерске групе.

Преломни моменат за судбину детаשמана дошао је управо тог 7. октобра, са одлуком југословенске владе да се целокупно војно особље на Средњем истоку и у другим центрима ван отаџбине упуту у Народнослободилачку војску. Тој одлуци претходио је и проглас Краља Петра Другог, преко радија 12. септембра, којим је позвао све своје војнике да се ставе под команду маршала Тита. Тим политичким потезима дефинитивно су укинуте Краљевска војска и морнорица. Британци су сада, сасвим легитимно и отворено, могли да усмеравају њене припаднике у правцу својих интереса. Сви војници Краљевине Југославије морали су да положе заклетву партизанском врховном команданту. У противном нису могли да буду ангажовани у борбама на Балкану и завршним операцијама за ослобођење Југославије.

Преостали припадници детаשמана су одбили да се повинују тој наредби. Уз подршку америчких пријатеља покренули су процедуру пријема у америчку војску. Југословенском детаשמану више није било дозвољено да лети на бомбардерске задатке, али је зато наставио да обавља метеоролошке мисије дуж Јадрана. Петнаести ваздухопловни корпус је дејствовао на европском ратишту до краја априла 1945. године. У то време стигла је наредба да се ветеранска 376. БГ повуче из операција и врати у Америку. Пошто још нису били званично део Америчког армијског ваздухопловства, припадници детаשמана су морали да остану. Њихова судбина је била крајње неизвесна. Коначно, у јуну су предузети први административни кораци за ступање 14 наших преосталих авијатичара у Америчку војску. Званично, 24. августа у Казерти они су постали припадници Америчког ваздухопловства.

Једини преостали *либератор* некадашњег Југословенског (краљевског) ратног ваздухопловства полетео је 15. октобра

Последње окупљање ветерана у Сент Луису 1990. године

1945. из Напуља на последње путовање. Са једанаест људи сплетео је 22. октобра у ваздухопловну базу Морисон Филд на Флориди, одакле је скоро истог датума, две године раније, полетео на фронт. Припадницима бившег југословенског детаשמана предстојала је још борба – за добијање америчког држављанства. Заузимањем пријатеља у највишим политичким круговима, њихов специфичан случај је, замршеним правним каналима, стигао чак до америчког сената. Све се завршило 30. јула 1947, када је коначни документ (резолуцију), у форми закона, потписао амерички председник Хари Труман.

После рата већина бивших југословенских ваздухопловаца остала је у активној војној служби. Они су остварили успешне војне каријере и заслужено дочекали пензије. До данас, сећање на њихову ратну причу неговало је само Удружење ветерана 376. групе тешких бомбардера.

■ УМЕСТО ЕПИЛОГА

Настанак и узбудљива борба југословенског детаשמана тешких бомбардера у 15. ваздухопловном корпусу Америчког армијског ваздухопловства, за време Другог светског рата, пример је без преседана у југословенској и америчкој историји. Основна идеја за његово стварање настала је још прве године рата, али компликована војно-политичка ситуација која се развила на тлу окупираних Југославије није дозволила реализацију те крајње патриотске намере. Када је, после дуге дипломатске борбе, јединица коначно формирана, политика савезника се увелико променила. Припадници детаשמана, без обзира на те околности, прихватили су постојеће стање, првенствено као прилику да дају свој лични допринос ослобођењу отаџбине и доследно одуже дуг своје народу.

Почетак дејства детаשמана поклапао се са стратегијском ваздушном офанзивом савезника на Силе осовине. Пошто је офанзива предузета без претходно извојеване превласти над противником у ваздушном простору, то се она и одвијала под сенком тешких губитака. У таквим условима деташман је стартовао веома лоше. За непун месец поделио је судбину са америчким колегама и изгубио половину својих ефектива.

Политичка неизвесност, коју је донео грађански рат на тлу окупираних отаџбине, утицала је и на припаднике те јединице. У различитим периодима напустио ју је чак седам њених чланова. Зато је деташман више пута пролазио кроз различите кризе, али се увек опорављао захваљујући високој патриотској свести оних који су остали.

За годину дана оперативног деловања југословенски деташман тешких бомбардера ангажован је у 88 операција, обавио је на својим авионима 75 задатака и 87 борбених летова. Деташман је извео 73 бомбардерска налета и при том бацио 163,27 тона бомби на непријатеља. До краја борбеног деловања људски губици југословенског детаשמана били су изузетно високи (40 одсто). Погинуло је 19 припадника јединице, а један је тешко рањен. Изгубљено је 11 случајева оштећења авиона дејствима непријатеља, од којих су два довела до потпуног губитка машина. ■

(Крај)

Због послератног идеолошког једноумља на нашим просторима, прича о Југословенском детаשמану тешких бомбардера није била уграђена у нашу историју и традицију. Књига „Небеска одисеја“ аутора Александра Кола, из које је настао овај фељтон, осим што детаљно и чињенично описује ратни пут те јединице, представља и покушај да се историјска неправда исправи, а жртве храбрих припадника детаשמана не забораве.

Књига се може погледати у књижари НЦ „Одбрана“, Васина 22 у Београду.

ДОГОДИЛО СЕ...

1. септембар 1939.

Нападом Немачке на Пољску почео Други светски рат.

2. септембар 1945.

На палуби америчког ратног брода „Мисури“ у Токијском заливу, представници Врховне команде Јапана потписали су безусловну капитулацију.

2. септембар 1937.

Умро је француски историчар и педагог Пјер де Кубертен, оснивач модерних олимпијских игара које су први пут одржане у Атини 1896.

3. септембар 1806.

Под командом Карађорђа Петровића, српски устаници су на Делиграду, на улазу у Ђунишки теснац, одбили напад бројчано надмоћних турских снага и одбацили их ка Нишу.

3. септембар 1931.

Краљ Југославије Александар Карађорђевић прогласио је октроисани Устав.

3. септембар 1939.

На кружној стази око Калемегдана у Београду су одржане дотада највеће међународне аутомобилске трке у Југославији.

3. септембар 1943.

Искрцавањем на Сицилију Осме британске армије, под командом фелдмаршала Бернарда Монтгомерија, почео је напад савезничких трупа на Италију.

3. септембар 1948.

Умро је чешки државник Едуард Бенеш. Радио је на стварању савеза са Југославијом и Румунијом („Мала Антанта“). Био је најближи сарадник првог председника Чехословачке Томаша Масарика и председник Чехословачке од 1935. до 1938. и од 1946. до 1948, када је дао оставку пошто су те године комунисти освојили власт.

3. септембар 1884.

Из Београда је кренуо први путнички воз на прузи Београд–Ниш.

3. септембар 1992.

Током рата у Босни, италијански авион са хуманитарном помоћи оборен је код Јасеника, 34 километра западно од Сарајева. Погинула су четири члана посаде.

3. септембар 1999.

Мисија УН на Косову суспендовала је југословенски валутни закон и успоставила царинску контролу на граници Косова и Македоније.

4. септембар 1862.

У Цариграду је потписан протокол поводом спора Србије и Отоманског царства после убиства српског дечака на Чукур чесми у Београду. Овим протоколом Турцима је наложено да напусте многе српске градове, али су у неким местима остали турски војници.

4. септембар 1823.

Рођен је Михаило Обреновић, кнез Србије од 1839. до 1842. и од 1860. до 1868, када је убијен у Кошутњаку. Реформисао је државну управу и војску. Основао је Народни музеј и Народно позориште.

5. септембар 1905.

Миром у Портсмуту завршен је Руско-јапански рат. Русија је предала Јапану Порт Артур и признала јапанске интересе у Кореји.

6. септембар

У Краљевини Србији слава Војне академије. Дан је обележаван као успомена на дан установљења 1850. године.

7. септембар 1860.

У рату за ослобођење земље од Аустријанаца италијански револуционар Ђузепе Гарибалди је са својим „црвенокошуљашима“ заузео Напуљ.

7. септембар 1901.

Пекиншким протоколом окончан је „Боксерски устанак“, побуна кинеских сељака и градске сиротиње против страних империјалиста и домаћих тлачитеља.

7. септембар 1995.

Председник Русије Борис Јељцин потписао је декрет о једностраном ублажавању економских санкција Југославији.

7. септембар 1812.

У Бородинској бици, у којој је руску војску предводио фелдмаршал Михаил Кутузов, а француску цар Наполеон Први, Французи су имали 50.000 мртвих, а Руси 44.000. Бој је окончан без победника, али је то за Наполеона значило крај наде да може да освоји Русију. Иако је ушао у Москву, Наполеон је убрзо морао да отпочне мучно повлачење.

8. септембар 1856.

У Паризу је уговором о миру завршен Кримски рат у којем је против Русије од 1853. ратовало Отоманско царство, а од 1854. и Велика Британија, Француска и Сардинска краљевина (Пијемонт). Русија је изгубила део Бесарабије и протекторат над дунавским кнежевинама и право држања флоте у Црном мору.

8. септембар 1914.

Почела аустроугарска офанзива преко Дрине, као увод у битку на Дрини.

8. септембар 1943.

Објављена је безусловна капитулација Италије.

8. септембар 1954.

У Манили су САД, Филипини, Аустралија, Нови Зеланд, Тајланд, Пакистан, Велика Британија и Француска основали СЕАТО пакт. Пакт је замишљен као карика у америчкој глобалној стратегији окруживања Совјетског Савеза. Његово стварање објашњено је као „заштита Азије од комунистичке опасности“.

8. септембар 1995.

Министри иностраних послова Југославије, Хрватске и сарајевске муслиманске владе постигли су у Женеви усмени договор о подели БиХ на два ентитета: Републику Српску и Муслиманско-хрватску федерацију. Тада су договорени и основни уставни принципи.

10. септембар 1906.

Појавио се први број „Шабачке чивије“, једног од најбољих хумористичко-сатиричних листова у Србији. Лист је излазио до децембра 1909.

10. септембар 1919.

У Сен Жермену код Париза закључен је мировни уговор Аустрије и победничких сила у Првом светском рату. Уговором је формално потврђена пропаст Аустроугарске монархије из које су издвојене територије са већинским мађарским, пољским, чешким, словачким, словеначким, хрватским и српским живљем. Уговором је призната и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.

11. септембар 1922.

Проглашен је британски мандат над Палестином. Сазнавши ту вест Арапи су објавили дан жалости.

12. септембар 1916.

На Кајмакчалану је отпочела офанзива српске војске против Бугара и Немача. После огорчених борби за врх планине Срби су њиме коначно овладали 3. октобра. Била је то прва победа српске војске после повлачења преко Албаније.

12. септембар 1919.

Италијанска армија, састављена од добровољаца под командом писца Габријела Д'Анунција, заузела је Ријеку.

14. септембар 1918.

Почела артиљеријска припрема за пробој Солунског фронта која је трајала до сутрадан у 5,30 часова, када је отпочео одлучујући јуриш у којем је српска војска одиграла пресудну улогу. ■

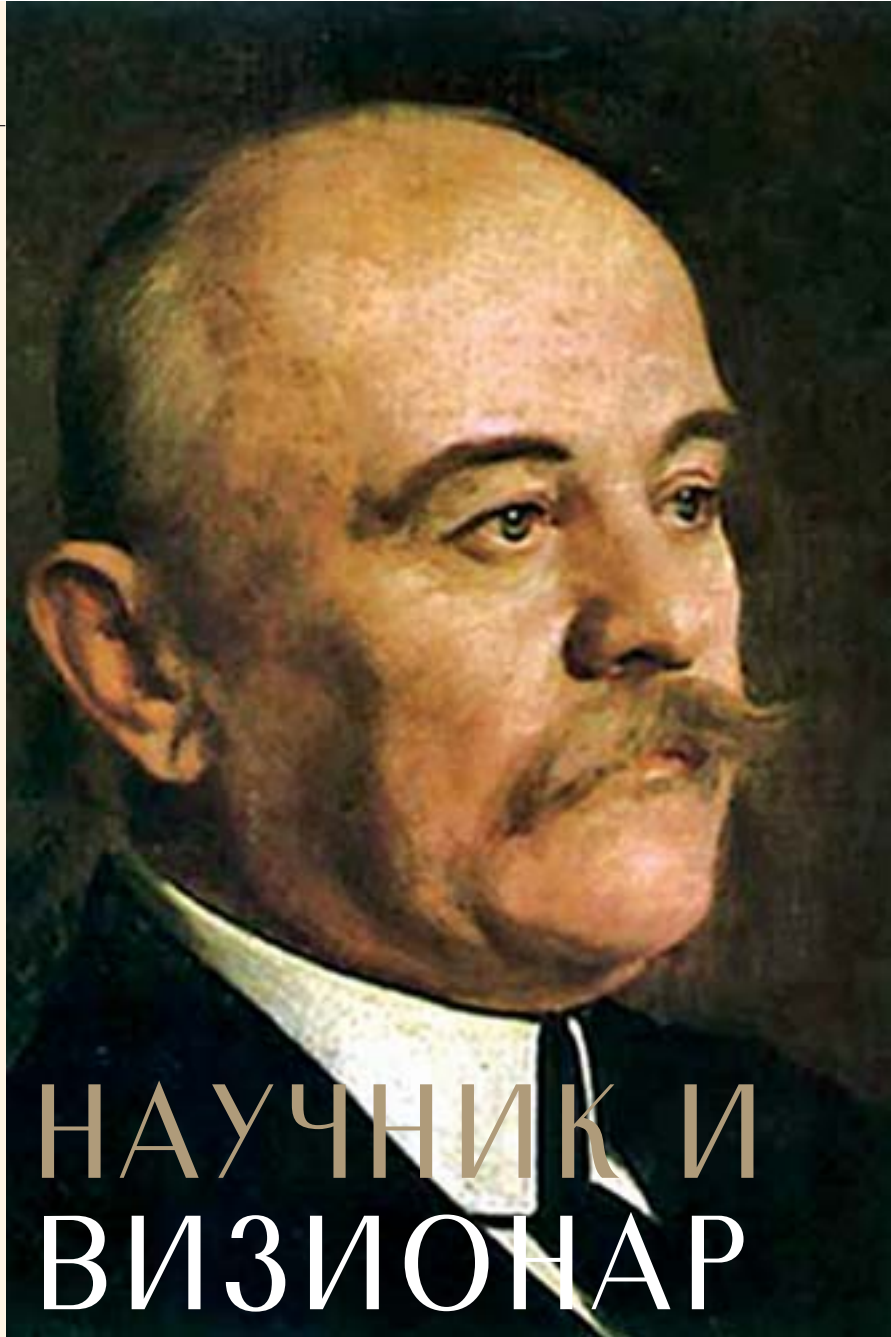
Припремио Миљан МИЛКИЋ

ЈОВАН
ЦВИЈИЋ
(1865–1927)

Још 1902. године Цвијић упозорава да је „фронт према Албанцима најслабија страна српског народа и уопште Словена на Балканском полуострву”.

Као визионар 1921. предлаже да се на Ђердапу изгради моћна хидроцентрала, да се каналима повежу Дунав и Рајна и гради пруга од Београда до Црногорског приморја. Он увиђа и да су Босна и Херцеговина „кључ српског проблема”, а 1907. говори да се Србија нашла на опасном путу немачког продирања на Исток, те да ће због тога бити великих невоља.

НАУЧНИК И ВИЗИОНАР

У Тршићу код Лознице родио се Вук Караџић, велики реформатор српског језика и културе, а у Лозници Јован Цвијић, оснивач научне географије у Србији крајем 18. и почетком 19. века. Вук је умро 1864, а Цвијић се родио 12. октобра следеће, 1865. године. Игром судбине, питоми Јадар изнедрио је два грандиозна ствараоца, чија ће дела ценити читав интелектуални свет.

После завршетка основног и средњег образовања у Лозници и Шапцу, уместо студија медицине, за који се спремао, по наговору свог професора географије, Цвијић се уписао на Природноматематички одсек Велике школе у Београду. После завршетка студија географије (1888), годину дана је био предавач у Другој мушкој гимназији у Београду, а онда је добио државну стипендију и у Бечу наставио усавршавање код научника светског гласа. Крајем 1892. одбранио је докторску дисертацију.

■ НАЈБОЉИ ПОЗНАВАЛАЦ БАЛКАНА

Захвалан Србији и њеној влади, Цвијић се вратио у Београд и, у својој 28. години, постао редовни професор Велике школе. У школској 1907. и 1919. биран је за ректора Универзитета. Његове научне радове помно је пратила и ценила и Академија наука, па га је изабрала за свог дописног члана 1895, а за редовног 1899, када је имао само 34 године. Од 1921. до смрти 1927. био је председник Академије.

Јован Цвијић је пресудно утицао на отварање пет нових факултета: Медицинског, Пољопривредног и Богословског у Београду, Филозофског у Скопљу и Правног у Суботици. Још 1894. основао је Географски завод Универзитета – прву географску установу на Балкану, а онда и Српско географско друштво (1910).

Ослањајући се на Српско географско друштво, Цвијић је, с временом, створио оригиналну географску школу, веома цењену у свету. За 30 година истраживачких путовања по Балканском полуострву, Јужним Карпатима и Малој Азији, посебну пажњу обраћао је на геоморфолошке и антропогеографске појаве. На путовањима је уочавао велике разлике у етничкој слици, распрострањености старих култура, степену просвећености народа, типовима и положају насеља и кућа у њима. Све је то уочавао и бележио. Предосећао је да долазе бурни историјски догађаји, у којима ће свака научна информација бити корисна у решавању национално-политичких и државних проблема. Тако се Цвијић развио у једног од највећих научника у историји Јужних Словена.

У својим истраживањима Цвијић је најпотпуније класификовао крашке облике. Пре њега, највећи инострани глациолози тврдили су да на балканским планинама није постојало ледено доба. Обимним студијама, он је, први у историји глациологије, доказао да је ледено доба захватало и многе балканске планине. Издвојио је Динарски и Шарско-пиндски систем, а између њих установио постојање старог Родопског копна. Упоредо је проучавао еволуцију Панонског и Егејског мора, стварање Ђердапске клисуре – пробојнице, површи на јужном ободу Панонског мора, настанак Босфора и Дарданела, и друго. Први је од научника са ових простора почео истраживања данашњих језера, па је поставио темеље нашој лимнологији.

Динамична историјска збивања (анексија Босне и Херцеговине, балкански ратови, Први светски рат), узбуђивала су духове и тражила научна тумачења. Цвијић се усмерио на антропогеографска истраживања. Из њих је проистекла чувена књига „Балканско полуострво и јужнословенске земље“. На Мировној конференцији у Паризу 1919/1920. оцењена је као „најобјективнија антропогеографска синтеза“ о том делу Европе. Она му је, дабоме, донела углед „најбољег светског познаваоца балканских земаља и народа“. Истицао је да „моравско-вардарска удолина чини окосницу читавог Балкана, кичму саобраћаја и стратегије“. Први у нас он разматра однос географске средине и човека, а типове насеља и кућа доводи у везу с окружењем.

Цвијић је детаљно проучавао миграције становништва у балканским земљама – динарске, косовско-метохијске, повардарске, шопско-торлачке, браничевске. Он је први целовито представио вишевековно кретање и премештање балканских народа. Утврдио је да нигде у Европи није било толико честих померања становништва са таквим поремећајима и етничким стапањима као на Балкану. Због тога у северним балканским земљама има много више досељеника него староседелца. Још 1902. Цвијић је упозоравао да је „фронт према Албанцима најслабија страна српског народа и уопште Словена на Балканском полуострву“.

Другу књигу поменутог дела Цвијић посвећује „етнопсихолошким особинама становништва“, па је тиме засновао нашу етнопсихологију.

Неки страни научници (Жил Сион и други) тврде да је психичке особине становника тог поднебља сагледавао дубље и од Зигмунда Фројда, па се представио и као угледан светски стручњак за етнопсихологију.

■ ГЕОГРАФ СВЕТСКОГ ГЛАСА

Јован Цвијић је, такође, био јединствен визионар који је упозоравао на многе тешкоће у будућности. Још 1921. предлагао је да се на „Ђердапу изгради моћна хидроцентрала“, да се „каналима повежу Дунав и Рајна“, да се „гради пруга од Београда до Црногорског приморја“. Драматично је упозоравао на тешке последице „ширења Албанца“, увиђао да су Босна и Херцеговина „кључ српског проблема“. У чувеном јавном предавању „О националном раду“ (1907), упозорио је да Србија има „веома тежак, али важан геополитички положај на путу немачког продирања на Исток, да треба тражити ослонац код западних сила, да се у националном роду ангажује наша интелигенција, да се у унутрашњој политици избегну штетна странчарења“.

На почетку Првог светског рата, 29. јула 1914. нашао се с регентом Александром у Нишу. На тражење Владе, написао је кратку студију „Јединство Југословена“, у којој је изнео основне

ратне и историјске циљеве Србије. До маја 1915. боравио је у Лондону, да би британској јавности објаснио те циљеве. После тога путовао је по Албанији, Косову, Метохији и Македонији ради проучавања проходности и стања путева којима би се могла повлачити наша војска. Крајем децембра 1918. Влада га је поставила за „првог експерта за етнографске границе“. Имао је прилику да присуствује великом историјском чину – потписивању мира у версајској Дворани огледала, 28. маја 1919. године.

Јован Цвијић је уживао највећи углед у научном свету. Био је почасни члан десет иностраних и наших академија наука, почасни доктор на Сорбони у Паризу и Карлових универзитета у Прагу. Због изузетног доприноса у географији и низу сродних наука, велике улоге на Мировној конференцији и мноштва признања у научном свету, Цвијић је цењен као најзначајнији научник на Балкану. Ненаметљиво и готово неприметно, он је више од било ког нашег научника с почетка 20. века, утицао на јавно мњење српског народа. Своју целокупну имовину завештао је и оставио Српском географском друштву.

Објавио је више од сто научних дела и расправа на српском, енглеском, француском, немачком и другим језицима. За собом је оставио изванредна дела: „Антропогеографски проблеми Балканског полуострва“, „Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије“, „Балканско полуострво и јужнословенске земље“, „Геоморфологија“, „Говори и чланци“... ■

Крсман МИЛОШЕВИЋ

Првих осам редовних професора Београдског универзитета, 1905 године: Седе, с лева Јован Жујовић, Сима Лазанић, Јован Цвијић, Михаило Петровић Алас; стоје, с лева Андра Стевановић, Драгољуб Павловић, Милић Радвановић и Љубомир Јовановић

ХРАНИТЕЉИЦА СВЕТА

Бацали су коцку. Две лепе даме су је бацале. Једна је извадила из старог шешира мој амблем – малу златну главицу краве. „Одржите говор“, захтевала је једна. „И то о крави“ – повикала је друга. – „Имате два минута да се припремите, позор сад“. И ево, притеран сам уза зид! Шта се ту може рећи? Али, изненада, у души је мојој изникла озбиљност, скоро доброћудна, помало тужна... Затим ми се отворило.

„Када мислим о оној коју ми сви тако лако заборављамо, онда видим њен изазивачки, прави, пун поштења лик, онако како сам је једном видео у високим горама. Огромна, као првобитни бик, и мирна као планине, она је стајала тамо, на брегу, међу луговима искићеним цвећем – једино живо биће у целој околини. Није било ни ветрића: није се чуо ни један једини звук; само подневнo сунце палило је све наоколо. Божанствена величанственост била је свуда, освештавајући глувило и усамљеност, ослобођени заборав... Великим сањарским очима, она је гледала у даљину, предано и помало тужно, покорна судбини, а ипак са скривеним опроштајним прекором. Она је гледала та величанствена просторства; и величанствена наслада струјала је из њеног ока. То је била скоро срећа; али једва нарушена. Да ли је то била разблажена туга? Или свечана озбиљност? Као да је крава била стара, древна попут ових горских врхова; као да је знала тако много, можда оно најсуштинскије у животу; као да је носила неко бреме и чинила то радо; као да је тајно патила. Можда, за друге, можда, као жртва, и чекала то с достојанством...

Ипак је то била бујица неисказивог блаженства, невиног сладострашћа, добронамерне интимности која ми је светлила у сусрет. Чудно, чудесно, молитвено ми је остало у души. Сада сам знао... То око је било материнско и свето.

Да ли је она сањарила? Можда размишљала? Откуд знам... Али, од тада ме не напушта осећање да сам могао разумети Индија који краву поштује...

Свака мајка носи дете и страда. Свака мајка храни груди-ма свог малишана. То биће храни својим млеком и туђу децу, све нас са ђутљивом добротом, са преданим, спокојним стрпљењем. Сав њен је – сомоодрицање, вечни труд, вечно пожртвовање, вечно храњење својим млеком. Штедрост као професија. Жртвеност као лик живота. И тако – до смрти.

Пролазе хиљадугођа. Долазе на свет, и одлазе, покољења. Подижу се и руше велике империје. Она остаје, она не одлази, та сањива хранитељица света, чијим млеком се хране цели народи; нема носитељица светске историје; материнско древно крило човечије културе. Тако верна природи – и зато снажна и срећна. Тако верна човеку – и зато израбљивана и препуштена немару и забораву.

Самовољно и безлично прихватамо њене дарове и срди-мо се ако их недостаје; одвојени смо од ње законима пијаци; тако ситно и крадљиво захтевамо обезличено, апстрактно-заједничко великог града без живота, срдечног односа према матери-земљи, према матери-крави.“

Збуњено одслушаше мој неочекивани дитирамб. Ми, плашљиви ђутљивци, каткад смо тако нетактични... Али, затим је све остало по староме, одадосмо, бавећи се трицама, до касно у ноћ. ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. септембар

Православни

- 3. септембар** – Свети Рафаило Шишатовачки
- 4. септембар** – Свети мученик Аготоник; Свети свештеномученик Горазд Чешки
- 8. септембар** – Свети мученици Адријан и Наталија
- 11. септембар** – Усековање главе Светог Јована Крститеља
- 12. септембар** – Пренос моштију Светог Александра Невског
- 14. септембар** – Преподобни Симеон Столпник – црквена нова година

Римокатолички

- 8. септембар** – Рођење Блажене Дјевице Марије – Мала Госпа

Исламски

- 13. септембар** – Први дан Рамазана

Јеврејски

- 13. и 14. септембар** – Рош Ашана

УСЕКОВАЊЕ ГЛАВЕ СВЕТОГ ЈОВАНА КРСТИТЕЉА

У време цара Иродота Антипе, сина старог Ирода убице витлејемске деце, проповедао је у Галилеји свети Јован Крститељ. Пошто је цар отерао своју закониту жену и узео жену свога живог брата Филипа Иродијаду, свети Јован је устао против овог безаконја и због тога је доспео у тамницу.

На једној свечаности, занесен игром Иродијадине кћери Саломије, цар јој је обећао да ће јој испунити сваку жељу. Она је, по наговору своје зле мајке, затражила спаситељеву главу, а пијани цар јој је испунио жељу и посекао светог Јована. Његови ученици су узели његово тело и часно га сахранили, а бесна Иродијада је избола иглом језик Јованов и главу закопала не неко нечисто место.

Ускоро је све ове злотворе стигла заслужена казна па су скончали своје животе у беди и понижењу.

Смрт Јована Крститеља догодила се пред Пасху, а празновање (11. септембар) је установљено зато што је тога дана освешћена црква коју су над Јовановим моштима у Севастии, подигли цар Константин и царица Јелена.

РОШ АШАНА

То је назив за јеврејску нову годину која се празнује првог и другог дана средњег месеца тишрија. Овај празник као и Јом кипур разликују се од осталих јеврејских празника по атмосфери. Тих дана изражавају се осећаји дубоке озбиљности и моралне одговорности. Називају се и „страшни дани“ (Јамим ноарим) на које, по веровању, људска заједница излази пред „небески суд“.

Они су од најстаријих дана везани за живот појединца и његова верска осећања, за његова најдубља унутрашња испитивања и понашања, према Богу и према људима.

Обичаји за време Рош Ашана углавном симболизују човекову тежњу да му година буде плодна. Да би се то истакло, новогодишња вечера почиње нечим слатким, обично кришком хлеба са медом или шећером, односно јабуком умоченом у мед. Избегавана се све кисело и љуто

ВОЈНА ПОШТА 1084 БЕОГРАД
Расписује

КОНКУРС

За ангажовање наставника енглеског језика, ВСС
по Уговору о делу, у периоду од 1. новембра 2007.
године до 15. маја 2008. године
(за 20 часова наставе)

У гарнизонима:

- Београд: 8 лица,
- Земун: 2 лица,
- Ниш: 4 лица
- Панчево: 2 лица,
- Ваљево: 1 лице,
- Зајечар: 1 лице,
- Крушевац: 1 лице,
- Лесковац: 1 лице,
- Нови Сад: 2 лица,
- Сремска Митровица: 1 лице,
- Краљево: 2 лица,
- Прокупље: 1 лице,
- Врање: 2 лица,
- Бачка Топола: 1 лице,
- Куршумлија: 1 лице.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да је кандидат држављанин Републике Србије;
- да је завршио филолошки факултет, група за енглески језик.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- радно искуство 2-3 године;
- способност реализације тематски одређених садржаја, што ће се утврдити током интервјуа;
- да се против кандидата не води кривични поступак за које се гони по службеној дужности.

Уз молбу се прилажу:

- уверење о држављанству;
- извод из матичне књиге рођених;
- уверење да се против њега не води кривични поступак;
- оверена фотокопија дипломе о завршеној школи;
- кратка биографија.

Молбу са траженим прилозима доставити на адресу:
Војна пошта 1084, 11000 Београд

Са назнаком „за конкурс“.

Неблаговремене молбе неће бити разматране. Селекцију, избор и припрему кандидата извршиће Центар за изучавање страних језика Војне академије, а о времену и месту спровођења интервјуа кандидати ће бити накнадно обавештени. О избору ће сви кандидати бити обавештени писаним путем, у законском року.

Оглас остаје отворен 15 (петнаест) дана од дана објављивања.

ВОЈНА ПОШТА 4522 БАТАЈНИЦА
Расписује

КОНКУРС

за пријем војника по уговору на војничким дужностима

ВП 4522, БЕОГРАД – БАТАЈНИЦА

- ВЕС 71001 (радник службе обезбеђења) – 13 извршилаца
- ВЕС 72701 (возач) – 7 извршилаца
- ВЕС 71802 (телепринтерист) – 2 извршиоца
- ВЕС 71807 (радио-релејца) – 2 извршиоца
- ВЕС 71808 (радио-телепринтерист) – 4 извршиоца
- ВЕС 71812 (телефонист линијаш) – 2 извршиоца
- ВЕС 72126 (електромеханичар за изворе струје и електроагрегате) – 2 извршиоца
- ВЕС 72102 (механичар за возила точкаше) – 1 извршилац

УСЛОВИ КОНКУРСА

Конкурсанти могу држављани Републике Србије који испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ:

- да су здравствено способни за војну службу;
- да имају прописану стручну спрему, која одговара војноевиденционој специјалности одређеној за формацијско место за које конкуришу;
- да нису осуђивани за кривично дело на безусловну казну затвора од најмање шест месеци;
- да се против њих не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности;
- да су одслужили војни рок или на други начин регулисали обавезу службе војног рока.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- да нису старији од 28 година ако конкуришу за дужности у роду, односно 30 година ако конкуришу за дужности у служби;
- да су оспособљени за војноевиденциону специјалност за коју конкуришу;
- да су положили возачки испит одговарајуће категорије (само кандидати за возаче моторних возила).

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Кандидати који испуњавају услове Конкурса подносе захтев за пријем у војну службу Војној пошти 4522, Батајница (11080, Земун) и прилажу следеће документе:

- аутобиографију;
- извод из матичне књиге рођених (не старији од шест месеци);
- уверење о држављанству (не старије од шест месеци);
- уверење из општинског суда да се против кандидата не води кривични поступак и да није осуђиван и кажњаван (не старије од шест месеци);
- потврду војног одсека да је одслужио војни рок (не старију од шест месеци);
- фотокопију војничке књижице;
- оверену фотокопију дипломе о стеченом образовању (оверена у суду или општини);
- оверену фотокопију возачке дозволе (само кандидати за возаче);
- попуњен упитник за безбедносну проверу и сагласност за безбедносну проверу (образца се добија директно у ВП приликом подношења молбе за пријем).

Комисија ће упутити кандидате који испуњавају услове конкурса надлежној војнолекарској комисији ради оцене способности за војну службу.

Непотпуни и некомплетни документи кандидата неће бити разматрани. Комисија неће враћати документе кандидатима који не буду изабрани.

Са кандидатима који буду примљени у војну службу биће склопљен уговор на одређено време, у трајању од 3 (три) године.

Ближе информације о курсу можете добити на телефон 3074-486, или директно у ВП 4522, Батајница, односно у Касарни „13. мај“.
Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања.

М А Ч В А Н С К Е Х А Ј Д У Ч К Е В Е Ч Е Р И

СТОПАМА ХАЈДУК СТАНКА

Црнобарци никада нису препустили забораву јунаштва својих земљака од пре два века. Онако како су се огледали Јова Глигоријевић – чувени Зека буљубаша и његови „голи синови“, данас своје вештине одмеравају момци овога краја. Бацање камена с рамена, скок удаљ из места, прескакање пања, надвлачење клипка, борба на брвну и верање на дрво јесу дисциплине које сваке године покажу ко је најснажнији и најспретнији. Већ пет година заредом момак из Салаша Црнобарског Младен Остојић, за длаку је бољи од својих другова.

За име мачванског села Црна Бара вероватно се не би далеко чуло да синови тога краја нису задужили нацију својим делима и подвизима. Највећа равница географске целине коју данас називамо „ужа Србија“, између планине Цера, Видојевице, Мишара, те река Саве и Дрине, од вајкада је била дом питомих и вредних ратара. Као раскрсница неколико стратешки важних природнопроходних праваца била је на путу многим војскама које су кроз Мачву пронеле смрт и несрећу.

Два века раније готово сва села данашњег Мачванског округа била су у саставу Нахије шабачке. Баш тада, почетком деветнаестог века, у Србији је чашу народног гнева против турских завојевача прелио незапамћени зулум дахија, од султана одметнутих облачних господара. Отпор који је тињао међу хајдучијом у појединим крајевима Србије разбуктао је Карађорђе на Срећење 1804. године у Орашцу. Убрзо су ханови горели широм Београдског пашалука, а идеја ослобођења међу Србима више се није дала угасити. Ни Мачвани нису остали мирни.

Када из центра Богатића скренете лево, само двадесетак минута вожње поред њива и зелених сеоских авлија дели вас од Црне Баре. Мало шта би кроз мачванска села изненадило око посматрача. Монотонију равнице разбијају понеки шумарак хроста или багрема

Снимак Звонко ПЕРЋЕ

и модерна архитектура стамбених кућа која подсећа на доба у коме живимо.

Једанаесто августовско поподне доводи нас у Црну Бару. Манифестација „Хајдучија 2007“, која се у том селу, са крајим прекиди-ма, одржава готово пола века, била је повод да наша екипа дође и осети дух који Црнобарци од заборава чувају стотинама година.

Иако се те субота није светковао неки значајнији црквени празник, већ на неколико километара испред Црне Баре примећујемо дух благодана, а у двориштима поред пута разиграну децу обучену у народну ношњу. Везене кошуљице и „гаће“ од белог сукна, украшени фермени, шарене тканице и кожни опанчићи говоре да овдашњи мештани, и поред савременог начина живота, и те како чувају српску традицију и корене. Сустижемо и окићену кочију са два разиграна вранца, а у њој поносни домаћин са својим укућанима – сви у народној ношњи.

– Вечерас ће у Црној Бари бити изабрани најлепши коњи и кочија. За домаћина је то дика! Знате, овде још понекад можете видети како младенци пролазе кроз село у кочијама, за њима поворка сватова, а народ изађе на улицу па поздравља – каже чича који је одавно превалио седамдесету. Поносна старина, са зеленим ферменом и шајкачом, показујући руком низ сеоски пут, додаје да је на око три-четири километра одатле Црна Бара, па лево поред гробља Васин Шиб, где ће се момци надметати за звање харамбаше.

– Има неки Младен – вели старац – кога већ неколико година нико није победио.

Када смо из центра села скренули на макадамски пут и зачули звуке старе народне музике, знали смо да смо близу. Скупштина општине Богатић и Културни центар потрудили су се да овогодишња „Хајдучија“ не

разочара многобројне посетиоце. Пространа осветљена бина била је спремна за наступ Културно-уметничког друштва „Ђидо“, неколико познатих певача народне музике и, наравно, надметање црнобарске момчадије.

Било је ту и печених прасади и шарених лицидерских срца, понека тезга са драгулијама, чак и један мали неугледни рингишпил, па би се неком ко је непозван и необавештен дошао, могло учинити да је какав сеоски вашар.

А онда се зачу топот копита и звоњава каруца. Народ се ускомеша. Десетак кочија, украшених цвећем и везеним пешкирима, заустави се на пољани поред бине. Већ разиграни коњи, уз фијук бича, стадоше касати у кругу од педесетак метара да би их посетиоци и жири што боље видели. По лепоти и гордости одмах се издвојио пар липицанера Владимира Радовановића, који је и понео титулу за најлепшу запрегу.

Вече је одмицало, а узбуђење расло. Сви су очекивали такмичење за црнобарског харамбашу. Девојке су се гурале у први ред да би што боље виделе осморицу момака који ће одмерити снагу и вештину у неколико хајдучких дисциплина.

■ СЕЋАЊЕ НА ЈУНАКЕ

Крајем деветнаестог века, тачније 1896, у издању престоичког књижара Ђоке Анастасијевића светлост дана угледао је роман *Хајдук Станко*. Иако ондашња српска књижевна критика није претерано хвалила историјско штиво Јанка М. Веселиновића, оно се укоренило у списак омиљених наслова и старих и младих. Данас, једанаест деценија касније, готово да не постоји основац коме нису позната збивања у роману и живот главног јунака.

Тешко се може назвати случајношћу околност да екипа нашег магизина сретне човека који, можда боље но ико, познаје историју Црне Баре, мачванског краја и стваралаштво Јанка Веселиновића. Професор историје Синиша Благојевић, како сам признаје, тешко се да укалупити у своје звање. Вазда насмејан, човек вансеријске интелигенције, вероватно је могао стећи бројна научна звања, па и наплатити свој таленат, но каже да му је драже да га сви зову – Сића и да „мирно спава“. Пре десетак година победио је у квизи „Историја српског народа“, а заслужену награду од читава 24 „Аврамова динара“ поконио је за добротворне сврхе.

Професор Благојевић каже да је радња Веселиновићевог романа историјски аутентична.

– Онако као што Јанко Веселиновић у својој књизи пише, тако се и збило. Сукоб између Станка Алексића и Лазара Мирашића због девојке Јелице Севић доиста је постојао. И сама погибија Хајдук-Станкова, те описи два последња велика боја у Првом српском устанку, на Равњу и Засавици, аутентични су – тврди он.

Црнобарци никада нису препустили забраву јунаштва својих земљака од пре два века. Онако како су се огледали Јова Глигоријевић – чувени Зека буљубаша и његови „голи синови“, данас своје вештине одмеравају моћи овога краја. Бацање камена с рамена, скок удаљ из места, прескакање пања, надвлачење клипка, борба на брвну и верање на дрво јесу дисциплине које сваке године ту, на Васином Шибу, покажу ко је најснажнији и најспретнији. Већ пет година заредом момак из Салаша Црнобарског Младен Остојић, за длаку је бољи од својих другова.

■ ЦРНОБАРСКИ ХАРАМБАША

– Све је почело 16. јула 1966, када су први пут одржане *Хајдучке вечери*, али не на овој локацији, него у центру Црне Баре, под липама, у црквеној општини – приповеда професор Благојевић.

– Током свих ових година манифестација није одржана 1992, 1993 и 1995. због ратног вихора. Хајдучке су вечери некада имале више садржаја – такмичења инструменталиста, ликовну колонију, надметања у гађању глинених голубова, чак се и Дрина препливалала... Од 1970. године, овде, на Васином Шибу, сваког лета организујемо такозвану *Хајдучију*. Момци се у шест дисциплина надмећу за звање *харамбаше*.

Осам момака одевених у беле „гаће“ и кошуље прво су одмерили снагу бацањем „камена с рамена“ на оближњој пољани, а затим прешли на бину. У дисциплини „скок удаљ“ носили су се добрих пола сата, одскачући један другоме по центиметар-два.

Највише узбуђења донело је прескакање пања. На лицу високу један метар судија је поставио дрвену летву. Такмичар је, лицем окренутим пању, морао да га прескочи из места, не оборивши летву. Када су сви савладали задату висину, судија је постепено подизао летвицу док се није нашла на метар и тридесет центиметара. Публика је гласно навијала као да је на каквом значајном спортском такмичењу. Петоструки харамбаша Младен Остојић и овај пут прескочио је највише, показавши да је најближи победи. Спретним верањем уз дрво то је и потврдио. Шести пут је понео титулу.

Харамбаша је изабран. Мачвански момци догодине ће опет имати прилику да се боре за то часно звање.

Напуштајући Црну Бару једна мисао нас је обузела. Да ли би савремени градски момци разумели осећање са којим победник „Хајдучије“ подиже сабљу „димискију“ у знак победе? Има ли начина да се свуда и у селу и граду обнови и подстакне здраво осећање заједништва и дух народа који се у нашем језику тако јединствено назива – Српство?

Колективни дух једног народа није сакупљен само у фактографским списима његове историје, нити окамењен у монументима задужбина и споменицима палим херојима. Неизмерива снага заједништва живи у архетипу, заједничком идентитету и сећању које буја и развија се када се људи каквим добром или злом удруже и окупе. ■
Александар ПЕТРОВИЋ

СПОРТ

ЛУКА РУЈЕВИЋ, ДРЖАВНИ ПРВАК У БАЦАЊУ КУГЛЕ

СПОРТСКИ ВОД ЈЕ МОЈ ИЗБОР

Служење војске у „спортском воду“ обезбедило ми је ту привилегију да могу да наставим да се припремам и такмичим као и пре. Због тога бих сваком спортисти препоручио да учини сличан избор, јер тиме неће ништа изгубити у професионалном смислу, а биће богатији за непоновљиво војничко искуство.

Недавно је у Војној академији одржан састанак, на коме су представници те високошколске установе разговарали са делегацијом спортских радника, представника Олимпијског комитета и Министарства за омладину и спорт. Том приликом представљен је пројекат којим је врхунским спортистима омогућено да, уз посебан програм обуке, наставе да тренирају током служења војног рока. Тиме Војска жели да младим спортистима који испуњавају своју патриотску дужност омогући да се такмиче и тренирају, речено је тада. Састанку је присуствовао и наш државни првак у бацању кугле Лука Рујевић, који је изразио жељу да војни рок одслужи у „спортском воду”. Убрзо се његова жеља и остварила.

Луку Рујевића, овога пута као војника, срели смо у Војној академији и питали колико су се његова очекивања „од униформе” испунила...

– Када је дошло време да се размишља о одласку у Војску, знао сам да не желим да служим војни рок у цивилству. Деда ми је био високи официр, отац је служио војску и бранио земљу када је било потребно, тако да је све то било пресудно за мој избор. Одлуку је још више учврстило сазнање да постоји „спортски вод”, који ми је омогућио да после доласка у Војску, 5. јуна, наставим да активно тренирам и да се такмичим. Са друге стране, покушају се реванширати учешћем на Светским војним играма, које ће у октобру бити одржане у Индији, са којих ћу настојати да донесем медаљу. То би, свакако, допринело угледу наше војске у свету. Дакле, све је одлично испало и мислим да је корист обострана. На добитку смо и Војска, односно земља, и ја као спортиста.

Колико за врхунског спортисту значи постојање „спортског вода” и какве му могућности, кад је у питању бављење спортом, тај вид одслужења војног рока пружа?

– Уколико шест месеци не бих тренирао онолико колико сам то до сада чинио, требало би ми неколико година да се вратим у форму коју тренутно имам. Служење војске у „спортском воду” обезбедило ми је ту привилегију да могу да наставим да се припремам и такмичим се као и пре доласка у Војску, а некако се поклопило да сам у последња два месеца имао доста такмичења, јер лето је време одржавања бројних атлетских митинга, па сам често био одсутан. Због тога још нисам прошао редовну обуку, али се подразумева да ћу је одрадити, вероватно један део пре војне олимпијаде, а други после. У сваком случају, сваком спортисти препоручио бих да служи војску у „спортској чети”, јер тиме неће ништа изгубити у професионалном смислу, а биће богатији за непоновљиво војничко искуство.

Да одсуства нису била узалудна потврђују и резултати које сте постигли откако сте војник?

– Тако је. На Другом београдском међународном митингу „Меморијал Артур Такач” заузео сам друго место у бацању кугле, остваривши лични рекорд. Тада сам први пут у каријери пребацио границу од 20 метара, и то у трећој и четвртој серији, када је кугла летела 20,08 метара. Тиме сам изборио олимпијску норму Б за учешће на Олимпијским играма у Пекингу 2008. године, а пошто сам млађи сениор, та норма ми се рачуна као А. Након само петнаестак дана поправио сам и тај резултат у финалу Купа Србије у Новом Саду, када сам бацио куглу 20,11 метара. То ми је тренутни рекорд који планирам још да обарам ове године.

Да ли је Ваш отац, и тренер, Зоран утицао на избор спорта којим се бавите, пошто се и он сам бавио бацањем кугле?

– Атлетику сам почео да тренирам у пролеће 1993. године, после консултација са оцем. Рекао сам му да желим да тренирам спорт у коме су потребни велики, јаки и брзи људи и он ми је предложио бацање кугле. Отишли смо тада код његовог првог тренера Миодрага Лукичевића, који је после те посете постао и мој тренер. Уз њега сам направио прве кораке у атлетици, прошао целу атлетску школу, чак сам скакао увис, иако се од почетка знало да нећу да будем „висаш”. Међутим, то је неко неписано правило да сви пробу комплетну атлетску школу како би се оспособили да боље потрче, скоче, баце, подигну. Касније сам се специјализовао за куглу и диск.

Да ли је уобичајено да бацачи кугле бацају и диск, и обрнуто?

– Није. Бацачи се могу поделити на два типа, оне који бацају само куглу или само диск, и на оне који могу успешно да бацају и куглу и диск. Ја имам ту срећу да могу да бацам и једно и друго. Технике се мало разликују, али је припремни тренинг једнак за обе дисциплине. Проблем је једино уколико на неком такмичењу или тренингу прво бацате диск, па одмах после њега куглу. Тада је тешко остварити добар резултат. Иначе, на сваком атлетском такмичењу учествујем у обе дисциплине.

ДОСАДАШЊИ РЕЗУЛТАТИ

Лука Рујевић је рекордер Савезне Републике Југославије у млађој пионирској категорији у бацању кугле и диска. У обе дисциплине рекордер је земље и у млађој и старијој јуниорској категорији, али и у млађој сениорској. Ове године постао је вицешампион Европе за младе сениоре у бацању кугле, а као још дражи истиче први резултат на европској ранг-листи.

Пошто Вам је отац тренер, које су предности, а које мане таквог односа?

– Предност је у томе што сам сигуран да се он, више него што би ико други, труди да ме добро спреми за такмичење, јер нико не може да има веће жеље да успем и амбиције. Мане су у томе што смо непрекидно заједно, тако да га понекад на тренингу не гледам као тренера него као оца, па избију ситне варнице. Такви неспоразуми се јављају у сваком односу између оца и сина. Најважније је то да је ова наша комбинација добитна.

Шта се у скоријем периоду налази у Вашем такмичарском календару?

– Тренутно се припремам за атлетски митинг који ће средином септембра бити одржан у Линцу. Потом, у оквиру Златне лиге, очекује ме митинг у Лисабону, а све то ће ми бити добра припрема за учешће на Војним олимпијским играма.

Колико знате о том највећем војном такмичењу и конкуренцији коју ћете тамо имати?

– Гледао сам статистику и резултате такмичара који ће учествовати на Светским војним играма и, за разлику од мог првобитног мишљења, увидео сам да је то озбиљно такмичење. Доста врхунских спортиста сарађује са оружаним снагама својих земаља. Међу њима је и мој добар пријатељ олимпијски шампион у бацању кугле, који је пуковник украјинске војске. Формално он је запослен у војсци од које прима плату, а његово је да тренира и такмичи се. Како освоји коју значајнију медаљу, добија чин. Тако је 2004. године освојио олимпијску медаљу и добио чин пуковника. Хоћу да кажем да такви спортисти, махом професионалци, учествују у војним играма. Због тога мислим да је потребан резултат од око 20 метара да би се победило. Пошто је и мој резултат ту негде, надам се да ћу да донесем кући медаљу. ■

Сања САВИЋ
Снимео Звонко ПЕРГЕ

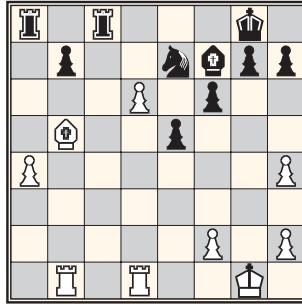
ИЗАБРАНА ПАРТИЈА КУЦА НА ВРАТА...

Ароњан – Ананд
Морели, 2007.

1.д4 д5 2.ц4 ц6 3.Сф3 Сф6
4.Дц2 дц4 5.Дц4 Лф5

Од водећих десет велемајстора света, можда најбоље изгледе да са трона свргне Крамника има Јерменин Левон Ароњан, рођен 1982. године. Он је победио на Светском купу и на многим другим турнирима, стално је у врху. На рејтинг-листи испред њега су 1. априла 2007. били само садашњи и два бивша светска првака. Ово је његова победа против екс-шампиона Ананда, који се још увек држи при самом врху. Игра се Словенска одбрана, али не оно „клај-клај“, већ бели одмах противику ставља до знања да неће бити мирољубив.

6.г3 Сбд7 7.Сц3 е6 8.Лг2 Ле7
9.0-0 0-0 10.Те1 Се4 11.Дб3 Дб6
12.Сх4 Лх4 13.гх4 Сеф6 14.е4 Лг6
15.Дб6 аб6 16.Лф4 Тфе8 17.Тад1
65 18.Лд6 е5 19.д5 Сх5 20.Лф1 ф6
21.б3 Сф4 22.а4 ба4 23.ба4 Лф7
24.Тб1 Та7 25.Тед1 Тц8 26.Се2 Се2
27.Ле2 цд5 28.ед5 Сф8 29.Лб5
Тад8 30.Ле7 Сг6 31.д6 Се7

Бели: Кг1, Тб1, Тд1, Лб5, а4, д6, ф2,
х2, х4

Црни: Кг8, Та8, Тц8, Лф7, Се7, б7, е5,
ф6, г7, х7

32.Лд7 Сц6 33.Тб7 Сд4 34.Лц8
Тц8 35.Тдб1 Тф8 36.Тб8 Ле8 37.а5
Сф3 38.Кф1 Сд2 39.Ке1 Сб1 40.а6
Лц6 41.а7 Кф7 42.д7 Ке7 43.Тф8
Кд7 44.а8Д Ла8 45.Та8 х5 46.Та7
Ке6 47.Тг7 Кф5 48.Тг3 1:0

РЕКЛИ СУ

Да, једном сам играо брзо-
потезну партију. То је било у
возу 1929. године.

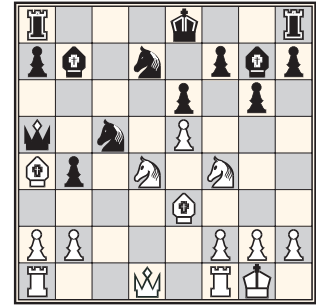
Михаил Ботвиник

ЗАНИМЉИВОСТИ АДМИРАЛИЦА

Друга жена трећег светског шампиона у шаху Хозе Раула Капабланке била је Олга Кларк, Русиња, пре тога удата за адмирала Кларка, ратног хероја и пријатеља генерала Макартура. Но, и пре тог брака, она је била везана за војску. Рођена је на Кавказу 1898. године као Олга Јевгејевна Чубарова, прауница чувеног Јевдокимова, освајача Кавказа и покоритеља Шамила. Њен први муж био је официр, белогардејски коњаник Чагодајев. „Код нас у роду сви мушкарци су били војна лица“, рекла је Олга. А Капабланка, и сам официрско дете, проводио је сате и сате читајући књиге из војне стратегије. Још један детаљ везан је за адмиралницу. После Капабланкине смрти тражила је за његову слободну партију против Тартаковера 10.000 долара.

КОМБИНАЦИЈА

Ненароков – Фрејман
СССР, 1936.

Бели: Кг1, Дд1, Та1, Тф1, Ла4, Ле3,
Сд4, Сф4, а2, б2, е5, ф2, г2, х2

Црни: Ке8, Да5, Та8, Тх8, Лб7, Лг7,
Сц5, Сд7, а7, б4, е6, ф7, г6, х7

Бели на потезу.

1.Сдеб1 Да4

На 1...фб6 2.Лц5

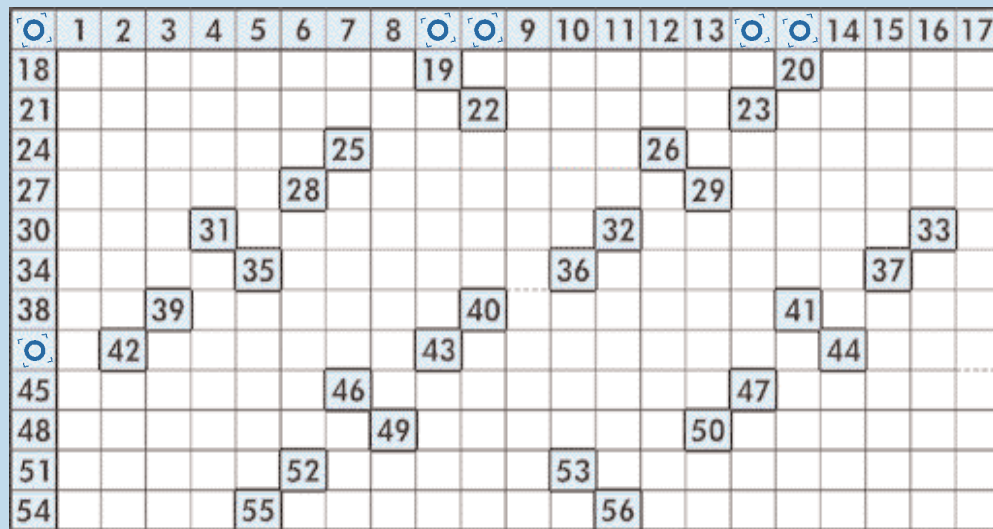
2.Сг7 Кф8 3.Лц5

На 3.Сг6 +-

3...Сц5 4.Сгеб1 фб6 5.Себ Ке8 6.Сц5
1:0

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА – ВОДОРАВНО: Љубомир Драшкић, олимпиј,
укопати, Ал, двеста, оно, трати, одан, илов, швет, кадри, штриница, опрати,
Осет, баронесо, правник, Ин, феноли, Лиса, тиф, а, в, Дор, Свот, омерт, им,
Али Баба, катранар, брод, нахосо, паркиран, криги, Гула, сугт, емгт, пралик,
Ори, стирол, Ал, ставови, гагани, Предраг Лаксовић.

ВОДОРАВНО:

18. Одрезак, комадић, 19. Поквасити, 20. Малајско лудило, 21. Насиље, 22. Било чије, 23. Активан вулкан на острву Хоншу, Јапан, 24. Веселје, радост (стр.), 25. Врста синтетичке тканине, 26. Нападач, завојевач, 27. Бивши председник САД, Роналд, 28. Београдски хуморист, Брана, 29. Италијански композитор, Ђоакино, 30. Облик имена Ана, 31. Ваздухоплови тежи од ваздуха, 32. Руски сликар, Ивон Акимович, 34. Острво у Јонском мору, 35. Која је на редном броју девет, 36. Врста занатлије, 37. Ауто-ознака Новог Сада, 38. Упишите: н, ћ, 39. Музички инструмент, 40. Врста синтетичког влакна, 41. Држава у Азији, 42. Суперпарник, 43. Дечје возило, 44. Погодбена веза, 45. Левкаста удубина у кршу, пониква (мн.), 46. Поигравање, шала, 47. Град у Пољској, 48. Машина за чишћење зрна (мн.), 49. Град у Италији, 50. С леве стране, 51. Име чувеног шерифа са Дивљег запада, Ерп, 52. Који су плаве боје, 53. Врста спортисте, 54. Зао, 55. Направити пролаз, 56. Производ испаравања.

УСПРАВНО:

1. Представништво, 2. Српски писац, Слободан, 3. Глумца у трагедијама, 4. Рт у Португалији, 5. Руско женско име, 6. Плод храста, 7. Прво слово старословенске азбуке, 8. Референти за кадрове, 9. Београдско глумица, 10. Један родитељ (мн.), 11. Чаролије, уроци, 12. Два суседна слова азбуке, 13. Женско име, Теодора, 14. Судџин помоћник (мн.), 15. Планински венац, 16. Француска глумица, Тина, 17. Море око Кариба, 19. Диван, сећија, 20. Мирис, 22. Јасно видљив, очигледан, 23. Наруквице, 25. Део пробавног тракта, 26. Лагано дувати, 28. Врста холандског сира, 29. Место у близини чачка, 31. Крај, ивица, 32. Штап, 33. Део ковачког прибора, 35. Лепршање, 36. Место на западу Босне, 37. Место у Словенији, 39. Пријатељица, 40. Најбројнија породица биљака, 41. Вучена меница, 42. Слатководна риба, 43. Немачки књижевник, Гинтер, 44. Траг дивљачи (стр.), 46. Град у Белгији, 47. Стадион у Будимпешти, 49. Ауто-ознака Лознице, 50. Тринаесто и 21. слово азбуке.

НОВИНСКИ ЦЕНТАР
ОДБРАНА
Браће Југовића 19

*препоручује
капитално издање*

Велику енциклопедију
**МАНАСТИРИ
СРБИЈЕ**

мр Слободана Милеуснића

штампану у суиздаваштву са
„Православном речи“
из Новог Сада

Двотомна, богато илустрована енциклопедија писана упоредо на српском и енглеском језику, на 1040 страна, са више од хиљаду фотографија у боји, представља 253 манастира подигнутих у претходном миленијуму на тлу Србије.

Дело од изузетног значаја за културну и духовну баштину српског народа.

Књиге можете набавити код издавача,
Катанићева 15, Београд,
и у књижарама НЦ „ОДБРАНА“ у Београду
(Васе Чарапића 22-24).

Књигу можете купити и на кредит,
на десет рата - чековима са одложеним
плаћањем или решењем о
административној забрани.

Цена: 14.580,00 динара

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд тел: 011/3241-026,
телефакс: 011/3241-363; жиро-рачун: 840-49849-58

НАРУЏБЕНИЦА

Наручујем примерака књиге: „МАНАСТИРИ СРБИЈЕ“

по укупној цени од динара.

Књиге ћу платити (заокружити број): 1) одједном (плаћање унапред)
2) на кредит у месечне рате (највише 10)
по динара, уз оверену административну забрану.

Код плаћања унапред уз наруџбеницу послати доказ о уплати целокупног износа
увећаног за поштарину у износу 300 динара. Купци на кредит достављају
административну забрану (обаразац се добија од НЦ „ОДБРАНА“) оверену у Војној пошти или предузећу у коме су запослени.
Рекламације у случају неуручивања књига примамо у року од 30 дана.

Купац.....
(име, очево име, презиме)

Матични број грађана Број личне карте

издате у МУП

Улица и број

Место и број поште Телефон

Датум Потпис наручиоца

Именовани је стално запослен у
(назив ВП или предузећа)

Улица и број

телефон Место и број поште

МП Овера овлашћеног лица

*Оставите својима у наслеђе капитално дело
о културном и духовном благу српског народа*

Status Stil

Са традиционалном сабљом и осигурањем ОФИЦИР СА СТИЛОМ

Сабљу

М. 1895/1995

можеће кућићи за
33.000 динара + ПДВ

15 једнаких раја

• испорука одмах
по потписивању уговора

Аутори
официрске сабље
преко 10 година
у континуитету
поштоваоцима
традиције
обезбеђују
обележје
часног
официрског позива

Стандард и квалитет официрске
сабље гарантује „Статус Стил”

11080 Земун, ул. Градски парк 2/III-102
Тел: +381 (0)11 377-15-22, +381 (0)11 377-15-13
Моб.: +381 (0)63 876-88-01
Е-mail: office@statusstil.com
Web: www.statusstil.com

НАРУЏБЕНИЦА

Наручујем:

* позлаћену официрску сабљу по цени од 39.000,00 + ПДВ ком. _____
* посребрену официрску сабљу по цени од 36.000,00 + ПДВ ком. _____
* стандардну официрску сабљу по цени од 33.000,00 + ПДВ ком. _____
у 15 једнаких рата

Име и презиме: _____

Чин _____ В. П. и место _____

Адреса становања наручиоца: _____

ЈМБГ _____ Број л.к. _____

Контакт телефон: _____

Датум _____ Потпис наручиоца _____

Попуните поруџбеницу и пошаљите на следећу адресу:
„Статус Стил”, Ул. Градски парк 2, 11080 Земун